

**Käännetyt ja alkuperäiset tiedonlähteet
oikeudellisten tekstien kääntämisessä**

Tarkastelussa patenttilainsäädäntö

Riikka Hietakorpi

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Käännöstiede (englanti)

Pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2012

Tampereen yliopisto

Käännöstiede (englanti)

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Hietakorpi, Riikka: Käännetyt ja alkuperäiset tiedonlähteet oikeudellisten tekstien kääntämisessä. Tarkastelussa patenttilainsäädäntö.

Pro gradu -tutkielma, 69 sivua, englanninkielinen lyhennelmä 6 s.

Syyskuu 2012

Tiivistelmä

Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, kuinka suomesta englanniksi käännetty säädösteksti ja alun perin englanniksi laadittu säädösteksti toimivat oikeudellisten tekstien kääntäjän lähteinä, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja niissä on sekä mitä kääntäjän täytyy ottaa huomioon käyttäessään niitä oikeudellisten tekstien käännösten lähteinä. Kysymyksiin haettiin vastauksia analysoimalla aineistoa, joka koostui Suomen Patenttilain (550/1967) englanninkielisestä säädöskäännöksestä nimeltä Patents Act ja Englannin patenttilainsäädäntöä käsittelevästä säädöstekstistä Patents Act 1977.

Tutkimuksen aihetta pohjustettiin esittelemällä oikeuskielen ja oikeudellisten tekstien erityispiirteitä sekä tarkastelemalla erityisesti suomen ja englannin oikeuskielten ominaispiirteitä sekä kielten taustalla olevia oikeusjärjestyksiä. Myös oikeudelliseen kääntämiseen liittyviä ongelmia sekä oikeudellisten tekstien kääntäjien käytössä olevia lähteitä tuotiin esille.

Aineiston analyysissä keskityttiin vertailemaan aineistosta esiin nousseita eroja ja yhtäläisyyksiä termistön, virkerakenteen ja muiden kielellisten piirteiden osalta. Termistön ja muiden kielellisten piirteiden vaihtelua selvitettiin vertailemalla säädöskäännöstä ja alun perin englanniksi tuotettua säädöstä, ja virkerakennetta tutkittiin analysoimalla tekstien virkkeiden pituutta ja jäsentelytapaa.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että aineistossa oli sekä yhtenevää, synonyymistä että polyseemistä termistöä. Aineistossa havaittiin myös rakenteellisia eroja virkkeiden pituuksissa. Muiden kielellisten piirteiden osalta huomattiin, että kääntäjän kannattaisi kiinnittää lähteitä käyttäessään huomiota amerikanenglannin ja brittienglannin eroihin, latinankielisten ilmausten käyttöön sekä sukupuolineutraalin kielen käyttöön. Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että molemmissa tutkituissa tiedonlähteissä oli rajoituksia ja vahvuuksia, ja sen vuoksi oikeudellisten tekstien kääntäjän olisi paras käyttää niitä harkiten ja tilanteen mukaan vaihdellen.

Avainsanat: kääntäminen, oikeuskieli, tiedonlähteet, patenttilainsäädäntö

SISÄLLYS

1.	JOHDANTO.....	1
2.	OIKEUSKIELET JA -JÄRJESTELMÄT KÄÄNTÄJÄN NÄKÖKULMASTA	4
2.1.	Oikeuskieli ja oikeudelliset tekstit.....	4
2.1.1.	Oikeuskieli.....	5
2.1.2.	Oikeudelliset tekstit.....	9
2.2.	Romaanis-germaaninen ja common law -järjestelmä.....	10
2.3.	Oikeuskielten erityispiirteet.....	12
2.3.1.	Englanti oikeuskielenä.....	12
2.3.2.	Suomi oikeuskielenä.....	14
2.4.	Oikeudellisten tekstien kääntäminen.....	17
3.	KÄÄNTÄJÄN TIEDONLÄHTEET.....	23
3.1.	Yleistä.....	23
3.2.	Oikeudellisen kääntämisen tiedonlähteet.....	24
3.3.	Käännös lähteenä: Finlex-säädöskäännökset.....	29
4.	AINEISTO JA MENETELMÄ.....	33
4.1.	Tutkimusaineisto.....	33
4.2.	Tutkimusmenetelmä.....	35
5.	AINEISTON ANALYYSI.....	38
5.1.	Termistö.....	38
5.1.1.	Yhtenevä termistö.....	40
5.1.2.	Synonyyminen termistö.....	44
5.1.3.	Polyseeminen termistö.....	49
5.2.	Virkerakenne.....	50
5.3.	Muita kielellisiä piirteitä.....	53
5.3.1.	Brittienglanti ja amerikanenglanti.....	54
5.3.2.	Latinankieliset ilmaukset.....	56
5.3.3.	Sukupuolineutraali kieli.....	58
6.	PÄÄTELMÄT.....	60
	LÄHTEET.....	65
	ENGLISH SUMMARY	

1. JOHDANTO

Oikeussuhteiden kansainvälistyminen, Euroopan juridinen integraatio ja maailmantalouden muutokset ovat jatkuvasti kasvattaneet oikeudellisten käännosten tarvetta nyky maailmassa (Mattila 2012, 3). Usein kansainvälisessä käytössä tarvittuja käännoksiä, kuten säädöksiä, tuomioistuinratkaisuja, hallintopäätöksiä ja erilaisia yksityisiä asiakirjoja laativat kuitenkin suurimmaksi osaksi kääntäjät, joiden pohjakoulutus ei ole oikeudellinen vaan lingvistinen (Mattila 2000, 32). Jotta kääntäjät pystyisivät vastaamaan oikeudellisten tekstien kääntämisen haasteisiin, he tarvitsevat kattavaa tietoa eri oikeusjärjestelmistä ja -kielistä sekä oikeudellisen kääntämisen erityispiirteistä. Laadukkaiden tiedonlähteiden merkitys on tällaisessa erikoisalan kääntämisessä erityisen suuri.

Ottawan yliopiston käännöstieteen professori Lynne Bowker (2000, 19–20) on todennut tutkimuksissaan, että ammattikäntäjät suhtautuvat käännettyyn aineistoon tiedonlähteenä varoen. Kääntäjät nojaavat työssään mieluummin alkuperäiseen kohdekieliseen aineistoon, joka pienemmällä todennäköisyydellä sisältää käsitteellisiä tai terminologisia virheitä tai ei-idiomaattisia rakenteita. Omassa työssäni asianajotoimiston kääntäjänä olen kuitenkin huomannut, että varsinkin suomesta englantiin päin käännettäessä Finlex-säädöstietopankin englanninkieliset säädöskäännökset ovat yksi oikeudellisten tekstien kääntäjien eniten käyttämistä lähteistä.

Vaikka kyseiset säädöskäännökset eivät ole lainvoimaisia tekstejä tai virallisia käännoksiä, niitä käytetään oikeudellisten tekstien käännosten lähteenä vedoten esimerkiksi tietopankin helppokäyttöisyyteen ja siihen, että tietyn tiedonlähteen suosimisella eri kääntäjien käännoksien termistöä saadaan yhdenmukaistettua. Kun jollekin tietylle oikeudelliselle käsitteelle on olemassa useita vieraskielisiä vastineita, Finlex-säädöstietopankin käännoksissa käytetty vastine on monien kääntäjien mielestä helppo ja turvallinen vaihtoehto. Kiinnostukseni aiheen tutkimiseen heräsi, kun huomasin käytännön kokemukseni kautta työelämässä, että Finlexin englanninkieliset säädöskäännökset eivät ole edes keskenään yhdenmukaisia termistöltään, ja tekijätietojen puuttuessa on lähes mahdoton selvittää, kuka termivastineeseen on päätenyt ja millä perusteilla. Kulloinkin sopivan lähteen löytäminen käännoistyössä voi olla haasteellista, ja eri lähteiden vertailu voi tuntua työläältä ja monimutkaiselta.

Edellä esitetyn ristiriidan vuoksi halusin tutkia, millaisia Finlex-säädöstietopankin englanninkieliset säädöskäännökset ovat oikeudellisten tekstien käännosten lähteenä ja kuinka

ne eroavat termistöltään, virkerakenteeltaan ja muilta kielellisiltä piirteiltään alun perin englanniksi tuotettuihin lähteisiin verrattuna. Tutkimuskysymykseni on, kuinka englanniksi käännetty säädösteksti ja alun perin englanniksi laadittu säädösteksti toimivat oikeudellisten tekstien kääntäjän lähteinä, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja niissä on sekä mitä kääntäjän täytyy ottaa huomioon käyttäessään niitä oikeudellisten tekstien käännosten lähteinä. Tutkimuksessani näitä seikkoja selvitetään sekä laadullisen että määrällisen tutkimuksen ja empiirisen analyysin keinoin vertailemalla termistön, virkerakenteen että muiden kielellisten piirteiden osalta kahta oikeudellisen kääntäjän tiedonlähdetä, jotka ovat Finlex-säädöstietopankista poimittu suomenkielisestä säädöksestä tuotettu englanninkielinen käänнос Suomen Patenttilaista (550/1967) ja alun perin englanniksi tuotettu patenttilainsäädäntöä käsittelevä säädösteksti Patents Act 1977, joka löytyy the National Archives -arkiston ylläpitämän Iso-Britannian lainsäädännön verkkosivuilta.

Kääntäjien tiedonlähteisiin keskittyvää tutkimusta on tehty Suomessa melko vähän, ja tutkimus on lähinnä ollut erilaisten saatavilla olevien tiedonlähteiden valikoiman kartoittamista. Kattavimmin oikeudellisten tekstien kääntäjien käyttämiä tiedonlähteitä on luultavasti selvittänyt Heikki E. S. Mattila (ks. esim. 2000, 2002). Myös Svetlana Probirskajaturunen (2005) on selvittänyt kyseisten tiedonlähteiden käyttöä osana juridisen kääntämisen tutkimustaan. Omaa tutkimusasetelmaani muistuttavaa tutkimusta, joka keskittyisi nimenomaan käännettyjen ja alkuperäisten kohdekielisten lähteiden vertailuun, ei kuitenkaan ole aiemmin tehty.

Tutkimukseni laajempi tavoite on lisätä tietoutta erilaisista oikeudellisen kääntäjän käyttämistä lähteistä ja niiden käytettävyydestä, mikä voi osaltaan kehittää kääntäjien työskentelytapoja ja tiedonhakua sekä auttaa heitä olemaan osa oikeuskielen kielenhuolto. Tietämys kääntäjän tiedonlähteiden sisällöstä ja käytettävyydestä auttaa kääntäjää hahmottamaan, millaisia lähteitä kussakin käännostilanteessa kannattaa käyttää, ja tiedostamaan, millaisia riskejä eri tiedonlähteissä voi piillä. Tällainen vertaileva tutkimus auttaa kääntäjiä myös tiedostamaan suomalaisen oikeuskielen ominaispiirteet vieraan oikeuskielen – tässä tutkimuksessa englannin – muodostamaa taustaa vasten. Kääntäjä voi hyödyntää tätä tietoutta myös käytännön tasolla kielenhuollon näkökulmasta, koska sekä oman että vieraiden oikeuskielten syvälinen tuntemus luo paremmat edellytykset niiden huoltamiselle ja kehittämiselle. (Mattila 2000, 33.)

Oikeudellisten kääntäjien käyttämiin lähteisiin liittyvä tutkimus nivoutuu myös ajankohtaiseen kehitystyöhön, koska parhaillaan vireillä on jättimäinen termitietokantaprojekti nimeltä Tieteen termipankki, jonka oikeustieteen osiosta vastaa

oikeudellista kääntämistä laajalti tutkinut Lapin yliopiston oikeuslingvistiikan professori Heikki E. S. Mattila (Mattila 2012, 23). Laajalle, luonteeltaan deskriptiiviselle oikeustieteen termitietokannalle on oikeudellisten tekstien kääntäjän näkökulmasta selkeästi tarvetta, koska sellaista ei suomeksi tähän mennessä ole vielä ollut lainkaan olemassa (Mattila 2011, 16). Vaikka kattavan oikeustieteellisen termilähteen valmistuminen onkin suunnattoman hyödyllistä oikeudellisten tekstien kääntäjille, tällainen termipankki ei kuitenkaan yksistään riitä kääntäjän tiedonlähteeksi. Koska kääntäjät käyttävät työssään tyypillisesti useita eri lähteitä ja perustavat ratkaisunsa useaan tiedonlähteeseen, erilaisten tiedonlähteiden tutkimukselle on aina tarvetta.

Tutkimus on ajankohtainen myös oikeuskielen parissa tapahtuvan kielenhuollon näkökulmasta. Viime vuosina oikeuskielen kielenhuollon edistämiseksi on tehty paljon töitä sekä Suomessa että englanninkielisissä maissa (ks. esim. Beveridge 2002; Piehl ym. 2009; Piehl 2011). Kääntäjät ovat tärkeässä asemassa lainlaatijoiden, tuomioistuinten ja viranomaisten rinnalla oikeudellisten tekstien tuottajina, ja siten he ovat osaltaan kehittämässä oikeuskieltä selkeämpään ja ymmärrettävään suuntaan. Kääntäjät ovat kielenkäytön ammattilaisia, ja heidän ammatilliseen kompetenssiinsa kuuluu osata tehdä käännösratkaisuissa tietoisia kielellisiä valintoja sekä ottaa huomioon tiedonlähteiden edut ja rajoitukset tuottaessaan uutta tekstiä käännösten muodossa. Näin ollen on oleellista selvittää, millaisia tiedonlähteitä kääntäjillä on käytössään ja kuinka niitä voi parhaiten hyödyntää. Tutkimukseni tavoite onkin osaltaan auttaa jäsentämään oikeudellisten tekstien kääntäjän tiedonlähteiden luonnetta ja tuottaa niistä lisätietoa myös kielenhuollon näkökulmasta.

Tutkielman luvussa 2 erittelen ja kartoitan analyysin teoriataustaksi yleisesti oikeuskielen ja oikeudellisten tekstien ominaisuuksia. Selvitän myös niiden oikeusjärjestelmien taustaa, joista olen valinnut aineistoni, sekä suomen ja englannin oikeuskielten ominaispiirteitä. Luvussa 3 esittelen kääntäjän tiedonlähteitä keskittyen luonnollisesti oikeudellisten tekstien kääntäjien tiedonlähteisiin. Tutkimusaineisto ja -menetelmä esitetään luvussa 4 ja aineiston analysointi raportoidaan luvussa 5. Tutkimuksesta nousseet päätelmät esitellään luvussa 6.

2. OIKEUSKIELET JA -JÄRJESTELMÄT KÄÄNTÄJÄN NÄKÖKULMASTA

Oikeusjärjestelmä on systemaattisesti jäsennetty oikeudellisen tiedon järjestelmä, joka osoittaa millaiset sidokset järjestelmän osilla on toisiinsa nähden (Aarnio 1989, 288–289). Oikeusjärjestelmän avulla pyritään systematisoimaan oikeudellista normiaineistoa eli oikeudellisia sääntöjä ja periaatteita jakamalla ne eri oikeudenaloihin, kuten esimerkiksi rikosoikeuteen, esineoikeuteen ja hallinto-oikeuteen. Toisin sanoen oikeusjärjestelmä on eri oikeudenalojen muodostama kokonaisuus, joka on syntynyt tietynlaisen luokituksen ja käsitteistön pohjalta. (Björne 1991, 307.) Aarnion (1989, 288) mukaan koko oikeudellinen ajattelu toimii tämän käsitejärjestelmän varassa. Jokaisella valtiolla on oma oikeusjärjestelmänsä, joka on kehittynyt sen mukaan, millainen kyseisen valtion ideologinen ja taloudellinen järjestelmä on ollut (Mattila 2002, 167). Termi *oikeusjärjestys* voi joskus toimia synonyyminä oikeusjärjestelmälle, mutta yleisimmin sillä tarkoitetaan kokonaisuutta, joka koostuu oikeusjärjestelmän voimassa olevista normeista (Aarnio 1989, 289).

Koska oikeuskieli on aina sidoksissa maan oikeusjärjestelmään ja kulloisenkin maan oikeusjärjestelmien kehitys on vaikuttanut myös oikeuskielten ominaispiirteisiin, tutkimuksessa on tarpeellista esitellä ja vertailla lyhyesti englantilaisperäistä common law -oikeusjärjestelmää ja mannereurooppalaista roomaanis-germaanista oikeusjärjestelmää, joista olen poiminut aineistoni. Selvitän myös englannin ja suomen eroja oikeuskielinä, jotka puolestaan selittävät osin oikeudellisten tekstien kääntämiseen liittyviä erikoispiirteitä ja ongelmia. Alaluvussa 2.4 paneudun tarkemmin oikeudelliseen kääntämiseen ja siihen liittyvään problematiikkaan.

2.1. OIKEUSKIELI JA OIKEUDELLISET TEKSTIT

Oikeus on väistämättä sidottu kieleen ja kielen merkitys korostuu erityisesti oikeuskielen kääntämisen yhteydessä. Erittelen seuraavissa alaluvuissa oikeuskielen ja oikeudellisten tekstien erityispiirteitä. Käytän tässä tutkimuksessa termejä *oikeuskieli* ja *oikeudellinen teksti*, koska ne ovat mielestäni kattavimpia ja yksiselitteisimpiä termejä tähän tarkoitukseen. Vaikka ehkä perinteisesti yleisempiä termejä *lakikieli* ja *lakiteksti* voidaan käyttää laajassa mielessä synonyymisesti valitsemieni termien kanssa, ne ovat myös moniselitteisiä. Lakikieli voi

viitata suppeammassa mielessä ainoastaan laeissa ja muissa säädöksissä noudatettuun kielenkäyttötapaan ja lakiteksti vastaavasti vain lakeihin ja muihin säädösteksteihin (Niemivuo 2008, 39). Oikeuskielellä tarkoitan siis tässä tutkielmassa kaikkea kirjallista kielenkäyttöä erilaisissa oikeudellisissa konteksteissa. Vaikka oikeuskieli terminä kattaa kirjallisen oikeuskielen muotojen lisäksi myös suullisen oikeuskielen, kuten asianajajien kielenkäytön tai oikeustulkkauksen, tutkimukseni käsittelee nimenomaan kirjallista oikeuskieltä oikeuskielen kääntämisen näkökulmasta ja sen vuoksi rajaan suullisen oikeuskielen tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Oikeudellisilla teksteillä viitataan taas kaikkiin oikeudellisiin teksteihin, en pelkästään säädöksiin.

Käyttämieni lähteiden viittaukset *virvakieleen*, josta varsinkin suomalaiset kielentutkijat ja kielenhuoltajat useimmiten puhuvat, voidaan ymmärtää suppeassa mielessä tarkoittavan virka-asioissa käytettävää kieltä ja nimenomaan viranomaisten hallinnossa ja tuomioistuimessa käyttämää kirjoitettua kieltä. Monesti ilmausta kuitenkin käytetään laajemmassa mielessä siten, että kyse on karkeasti ottaen oikeuskieli-termin synonyymista. (Mattila 2010, 181.)

2.1.1. Oikeuskieli

Oikeuskieli voi viitata useisiin eri merkityksiin kontekstista riippuen. Oikeuskieli voidaan jakaa kielenkäyttäjryhmien perusteella erilaisiin alalajeihin. Jako on aiheellinen, koska kunkin käyttäjryhmän kielellä on omia erityispiirteitään. Tällaisia alalajeja ovat muun muassa asianajajien keskenään käyttämä kieli, säädöskieli, tuomioistuin kieli, hallinnon kieli ja oikeustieteen eli lainopin kieli. Lainsäädännön kontekstissa oikeuskielellä voidaan tarkoittaa suppeassa mielessä myös ainoastaan lakiteksteissä ja vastaavissa virallisissa säädösteksteissä noudatettavaa säädöskieltä. (Mattila 2002, 4–5; Weckström 2006, 4; Mattila 2010, 181.) Eri oikeuden kieliä käytetään eri tilanteissa ja niillä on myös erilaiset tehtävät. Lainsäätäjät edustaa kielen avulla yhteisten etujen ääntä, viranomaiset edustavat julkisten etujen ääntä, tuomioistuimet edustavat yksilöiden yhteistä ääntä ja asianajajat taas edustavat osapuolten yksittäisiä ääniä. Eri oikeuden kielet antavat siis tilaa kaikkien intressitahojen etujen huomioon ottamiselle. (Eriksson 1999, 35.)

Oikeuskieli on erikoiskieltä (*language for special purposes*) eli se on kehitetty erikoisalan viestinnän välineeksi (Falck 2002, 22). Oikeuskieli voidaankin jakaa alalajeihin myös erikoisaloittain. Tällöin erottavana tekijänä on eri oikeusalojen, esimerkiksi rikosoikeuden tai esineoikeuden, eriytynyt termistö. Kunkin oikeusalan perustana on yleisjuridinen sanasto, mutta aloilla on kehittynyt niiden omaa erikoistermistöä, jota ei muilla

oikeuden aloilla juuri tavata. (Mattila 2010, 182.) Oikeuskieli poikkeaa useimmista muista erikoiskielistä, koska se kuvaa luonteeltaan metafysisistä ilmiötä. Oikeutta ei ole nimittäin olemassa fyysisessä maailmassa, vaan se on kokonaisuudessaan ihmisen luomaa. (Mattila 2002, 165.) Näin ollen toisin kuin monilla muilla erikoisaloilla, kuten luonnontieteissä, joissa termit viittaavat konkreettisiin objekteihin, tai esimerkiksi yhteiskuntatieteissä, joissa käsitteet ovat melko universaaleja, oikeuskieli ja sen käsitteet ovat aina sidoksissa kyseisessä valtiossa käytössä olevaan oikeusjärjestelmään (Šarčević 2000, 13).

Oikeuskielen tyylille on tyypillistä, että se heijastaa lakiin pohjautuvaa ajattelua (Lehto 1999, 120). Oikeus on luonteeltaan abstraktia. Se määrittää usein sellaisia oikeuksien ja velvollisuuksien suhteita, jotka ovat olemassa vain ajatuksellisella tasolla. Siksi myös säädösten kieli on abstraktia. Oikeus kuitenkin täsmentyy maallikoille suunnatuissa teksteissä, kuten viranomaisten päätöksissä ja yksityisissä asiakirjoissa. Niiden kieli ei ole yhtä abstraktia kuin säädöskieli. Yksityisten asiakirjojen kielessä on kuitenkin samoja piirteitä kuin säädöskielessäkin, koska – kuten jäljempänä tullaan mainitsemaan – oikeudelliset asiakirjat pohjautuvat säädöksiin ja niissä joudutaan varautumaan lainsäädännöllisen tilanteen muuttumiseen. (Mattila 2002, 95.)

Lehdon (1985, 149) mukaan oikeuskielen ja yleiskielen erottaa toisistaan se, että oikeuskielessä käytetään erikoissanastoa ja erityisiä sanontoja, pitkiä virkkeitä sekä monimutkaisia syntaktisia rakenteita. Mattila (2010, 181–182) vahvistaa, että kaikissa oikeuskielen alalajeissa esiintyy runsaasti lakitermejä ja myös runsaasti vierasperäistä tieteellistä sanastoa. Vaikka oikeuskielen perustana on sekä kieliopin että sanaston suhteen yleiskieli eli huoliteltu asiaproosa, oikeuskielelle on leimallista juridisen käsitteistön pohjalta kehitetty erityinen terminologia ja myös oikeuskielen virkerakenteet saattavat osin poiketa yleiskielestä (Mattila 2000, 31). Niin tuomioistuinikieli, säädöskieli kuin hallintokieli ovat usein muotosidonnaisia, vanhahtavia ja virkerakenteiltaan monimutkaisia, mutta jälleen esimerkiksi maallikoiden luettavaksi tarkoitetuissa sopimuksissa ja muissa yksityisissä asiakirjoissa kieli on usein selkeämpää ja ymmärrettävämpää (Mattila 2010, 182). Erikoissanastolla sekä yksityiskohtaisilla ja samalla monimutkaisilla kielen rakenteilla pyritään sisällön tarkkuuteen, mutta valitettavasti ne johtavat usein myös tekstin selkeyden ja luettavuuden huononemiseen (Pesonen 2003, 4).

Yhtenä oikeuskielen perusominaisuutena pidetäänkin tarkkuutta ja täsmällisyyttä. Sääntelyn on luonnollisesti oltava yksiselitteistä, jotta kaikille osapuolille voidaan taata yhtäläinen oikeusturva. (Mattila 2002, 81.) Sen vuoksi oikeuskielessä esiintyy myös paljon määritelmiä ja ristiviittauksia sekä sanojen toistamista eli tautologiaa (Mattila 2010, 184). Jotta valtavaa

oikeusnormien määrää voidaan hallita järkevässä mittakaavassa, oikeuskielen tulisi olla mahdollisimman tiivistettyä. Muussa tapauksessa esimerkiksi säädöksistä muodostuisi liian pitkiä ja vaikeasti hahmotettavia. Tiivistäminen ja lyhenteiden käyttö kuitenkin lisäävät omalta osaltaan oikeuskielen vaikeaselkoisuutta. Tämä on ristiriidassa sen tavoitteen kanssa, että oikeuskielen tulisi olla lukijan näkökulmasta kohtuullisen helposti avautuvaa. Näin ollen tiiviin ja informaatiopitoisen ilmaisun ja kielen ymmärrettävyyden painottamisessa on jälleen kerran otettava huomioon tekstin vastaanottaja. Oikeuskielessä tyylilliset näkökohdat joutuvat väistymään silloin, kun ne ovat ristiriidassa selvyuden ja yksiselitteisyyden kanssa, mutta suurelle yleisölle suunnatuissa oikeudellisissa teksteissä, varsinkin esimerkiksi hallintoviranomaisten kirjelmässä, on omat tyylilliset suosituksensa. Varsinaiset säädökset on usein ajateltu olevan juridiikan asiantuntijaa varten siitä huolimatta, että säädökset pitäisi periaatteessa laatia myös kansalaisten kannalta ymmärrettäviksi, ja siksi ne on voitu kirjoittaa tiiviiseen muotoon. Suurelle yleisölle nämä normit voidaan välittää selkokielisin tiedottein. (Mattila 2002, 90–91; Mattila 2010, 185, 202, 208.)

Maallikon ymmärtämistä voi haitata myös se, että oikeuskieli on persoonatonta eli se suosii passiivin käyttöä. Tällä pyritään nostamaan etualalle tarkastelun kohde toimijan sijasta ja saamaan tekstistä näin yleispätevää. Silloinkin kuin toimija mainitaan, subjektiivinen ihmisyksilö pyritään häivyttämään personifioimalla oikeushenkilöt. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että käytetään esimerkiksi ilmaisua *käräjäoikeus katsoo* eikä *käräjäoikeuden tuomari N. N. katsoo*. Persoonattomuutta ja objektivisointia käytetään myös tehokeinona, jotta esimerkiksi tuomioistuinratkaisut vaikuttaisivat uskottavammilta ja vakuuttavammilta, koska silloin ne eivät näytä perustuvan kenenkään tietyn henkilön subjektiiviselle mielipiteelle. Suomalaisessa oikeuskielessä myös kansalainen on perinteisesti etäännytetty viranomaisesta käyttämällä kansalaista koskevissa asiakirjoissa henkilön oikean nimen sijasta roolikuvausta, kuten *hakija*, *kantaja* tai *vastaaja*. Viime aikoina tämä käytäntö on kielenhuollon ansioista osin muuttunut varsinkin virkakirjeiden, esimerkiksi Kelan kirjeiden, sekä tuomioistuinratkaisuiden kielenkäytössä. (Mattila 2010, 191–192.)

Oikeuskielen on kuitenkin oltava neutraalia ja muodollista, koska kielen avulla pyritään vaikuttamaan vastaanottajan ymmärrykseen eikä hänen tunteisiinsa. Vaikka edellä mainittujen piirteiden taustalla on pyrkimys tekstin yleispätevyyteen ja asiallisuuteen, lukija voi piirteistä johtuen kokea oikeudelliset tekstit etäisiksi ja kylmiksi. (Mattila 2002, 96–97.) Oikeuskieli on myös tyypillisesti melko konservatiivista. Satunnaisten uusien termien kehittämisen lisäksi oikeuskieli ei juurikaan aiheuta kielellistä kehitystä. (Palmgren 2002, 157.) Oikeuskieli yleensä seuraa kielen yleistä kehitystä viiveellä, koska oikeuskielen sanonnat on usein

muurattu lakiin, joka säilyy voimassa vuosikymmeniä tai jopa kauemmin. Myös sen vuoksi oikeuskieli saattaa vaikuttaa vanhahtavalta yleiskieleen verrattuna. Suomessa oikeuskielen vanhahtavuudesta on varsinkin tuomioistuinkielen osalta päästy pitkälti eroon kielenhuollon ansiosta, mitä käsitellään tarkemmin alaluvussa 2.3.2. Vanhahtavuus ei kuitenkaan ole pelkästään vältettävä piirre oikeuskielessä, vaan rajoitetusti käytettynä se tuo tiettyä juhlallisuutta arvokkuutta vaativiin teksteihin, kuten valtioiden perustuslakeihin. (Mattila 2010, 207.)

Oikeudellisissa teksteissä käytettävä sanasto voi olla paikoin varsin epäyhtenäistä. Kirjavan termistön taustalta kuitenkin erottuu varsinaisia oikeuskäsitteitä, joilla voidaan kuvata oikeusjärjestyksen sisältöä (Kinnunen 1997, 18). *Käsite* on ihmisen ajattelun luoma abstrakti hahmo toisin sanoen esineelle tai asialle ominaisten piirteiden kokonaisuus. *Termi* on puolestaan vain käsitteen kielellinen nimitys eli sen ilmiö. Sana *tarkoite* puolestaan viittaa niihin fyysisesti tai metafysisesti olemassa oleviin ilmiöihin, jotka täyttävät käsitteen ehdot. Esimerkiksi termin *yleinen alioikeus* taustalla olevan käsitteen tarkoitteita on yhteensä 27 kappaletta, joka on Suomen käräjäoikeuksien lukumäärä. (Mattila 2002, 170; Oikeuslaitos.)

Jotkut oikeudelliset termit voivat näyttää olevan samanlaisia eri oikeusjärjestelmissä, mutta niiden kuvaama käsite onkin täysin erilainen. Esitän jäljempänä luvussa 2.3.1 esimerkkejä muun muassa ranskan oikeudellisista termeistä, jotka on otettu käyttöön lähes sellaisenaan englannin oikeuskielessä. Vaikka Englantiin lainatut sanat voivat näyttää samalta kuin ranskan kielen sanat, englanninkieliset termit on kuitenkin aina tulkittava Englannin common law -oikeusjärjestelmän puitteissa sen sijaan, että oletettaisiin termien tarkoittavan samaa kuin ne tarkoittavat ranskaksi (Beveridge 2002, 64).

Polysemia viittaa tapauksiin, joissa sama termi voi asiayhteydestä riippuen ilmentää useita käsitteitä. Tällaiset käsitteet ovat oikeuskielessä usein hierarkkisia tai osittain sisäkkäisiä. Esimerkiksi *perintöoikeus* kattaa laajassa mielessä sekä lakimääräisen perimyksen että testamentaarisen perimyksen. Tällöin se on synonyymi sanalle *jäämistöoikeus*. Suppeassa mielessä perintöoikeus on rinnakkainen ilmaus sanalle testamenttioikeus, joka tarkoittaa vain lakimääräistä perimystä. Tietty oikeuskielen termi voi myös ilmentää oman spesifin oikeuskäsitteensä lisäksi jotain muuta yleiskielessä. Esimerkiksi *juttu* viittaa yleiskielessä mihin tahansa asiaan, mutta oikeuskielessä se tarkoittaa oikeusriitaa. Synonymian tapauksessa taas samaan oikeuskäsitteeseen viitataan eri termeillä eri kielissä, eri oikeusjärjestelmissä tai jopa saman kielen ja järjestelmän sisällä. Esimerkiksi suomalaisessa oikeuskielessä synonymiaa esiintyy usein niin, että samasta käsitteestä on olemassa sekä kotimainen termi

että vierassana, kuten *talousarvio* ja *budjetti*. (Mattila 1999, 107–108; Mattila 2002, 170–171, 174, 177; Falck 2002, 23.)

2.1.2. Oikeudelliset tekstit

Oikeudellinen teksti käsitteenä sisältää valtavan joukon erilaisia tekstejä. Perinteisesti oikeudellisiksi teksteiksi miellettyjen säädöstekstien, lakien, asetusten ja niiden nojalla annettujen päätösten lisäksi oikeudellisia tekstejä ovat muun muassa hallintoon liittyvät asiakirjat, viranomaisten päätökset ja niitä koskevat valitukset, oikeudenkäyttöön liittyvät asiakirjat, kuten haastehakemukset, oikeuden pöytäkirjat ja päätökset, kansainväliset yleissopimukset ja muut sopimukset, yksityisten tai yritysten väliset sopimukset, yhtiöjärjestykset, perintöoikeudelliset asiakirjat sekä mitä moninaisimmat todistukset, kuten oppilaitosten todistukset ja työtodistukset. Kaikki edellä mainituista asiakirjoista eivät ole kirjoitettu oikeuskielellä, mutta niihin pätevät silti samat oikeudellisten tekstien yleisperiaatteet. (Lehto 1999, 119.)

Lehto (1985, 147–148) määrittelee erilaiset oikeudelliset tekstit sen mukaan, ovatko ne kirjoitettu oikeuskielellä. Hän jakaa oikeudelliset tekstit kahteen ryhmään: 1) teksteihin, jotka on kirjoitettu oikeuskielellä ja 2) teksteihin, joita ei ole kirjoitettu oikeuskielellä, mutta joilla on silti oikeudellista merkitystä ja niiden kääntämisessä on siksi otettava huomioon oikeudellisten tekstien erityispiirteet. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat esimerkiksi lainsäädäntöön, hallintoon ja tuomioistuinkäytäntöön liittyvät tekstit. Toiseen ryhmään kuuluu monenlaisia asiakirjoja, joita yhdistää se, että ne sisältävät erilaisia oikeuksia tai velvoitteita. Osa tällaisista asiakirjoista, kuten sopimukset, voivat olla vapaamuotoisemmin kirjoitettuja ja jotkut asiakirjat voivat jopa olla kirjoitettu kokonaan toisella erikoiskielellä. Esimerkiksi patenttialan tekstit, varsinkin asiantuntijoiden antamat lausunnot, voivat olla hyvin pitkälti teknistä erikoiskieltä.

Šarčević (2000, 11) taas jakaa oikeudelliset tekstit kolmeen ryhmään niiden funktion mukaan: 1) ensisijaisesti preskriptiiviset (*primarily prescriptive*), 2) ensisijaisesti deskriptiiviset, joilla on myös preskriptiivisiä ominaisuuksia (*primarily descriptive but also prescriptive*), ja 3) ainoastaan deskriptiiviset (*purely descriptive*) tekstit. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat säädöstekstit, kuten lait ja asetukset sekä erilaiset sopimukset. Tällaisilla teksteillä ilmaistaan selkeä toimintatapa tai kielto, jota yhteiskunnan jäsenen on noudatettava. Toiseen ryhmään kuuluu hybriditekstejä, joilla on enimmäkseen informatiivinen funktio, mutta joissa on myös ohjailevia osia. Tällaisia ovat esimerkiksi tuomioistuinratkaisut ja oikeuskäsittelyyn kuuluvat asiakirjat, kuten kanteet, valitukset ja kirjelmät. Viimeiseen ryhmään kuuluvat tekstit eivät

sinänsä ole oikeudellisia asiakirjoja, vaikka niillä voikin olla epäsuora vaikutus lakiin. Tällaisia informatiivisia tekstejä ovat muun muassa oikeudelliset lausunnot, lain oppikirjat ja juridiikan asiantuntijoiden kirjoittamat artikkelit.

Šarčevićin ja Lehdon oikeudellisten tekstien jaottelut ovat osittain päällekkäisiä, mutta niistä käy ilmi hyvin se, että oikeudellisten tekstien kenttä on hyvin moninainen eikä se rajoitu pelkästään lainsäädäntöön. Erilaisilla oikeudellisilla teksteillä on myös erilaiset funktiot ja tekstejä voidaan suunnata erilaisille vastaanottajaryhmille asiantuntijoista maallikkoihin. Tämän vuoksi myös oikeudellisten tekstien kääntäjän täytyy ottaa huomioon erilaisia käännösstrategiaan vaikuttavia seikkoja ennen ryhtymistään käännöstyöhön.

Asianajotoimistossa työskentelevä kääntäjä ei käänne säädöstekstejä, mutta silti varsin monipuolisesti erilaisia sekä ohjailevia että informatiivisia oikeudellisia tekstejä. Oman kokemukseni mukaan asianajotoimistoissa käännetään eniten Šarčevićin ryhmään 2 kuuluvaa kansainvälisluonteisiin oikeudenkäyntijuttuihin liittyvää aineistoa, mutta myös jonkin verran ryhmään 3 kuuluvaa aineistoa, kuten toimiston asianajajien kirjoittamia artikkeleja. Lehdon ryhmien näkökulmasta asianajotoimistossa käännetään runsaasti molempia eli sekä oikeuskielellä että yleiskielellä tai jollain muulla erikoisalan kielellä kirjoitettuja tekstejä.

Koska vertailen tässä tutkimuksessa alkuperäisiä englanninkielisiä säädöstekstejä ja suomesta englanniksi käännettyjä säädöskäännöksiä oikeudellisten tekstien kääntäjän tiedonlähteinä, en paneudu tässä tutkielmassa varsinaisten säädösten kääntämiseen, vaan peilaan lähtökohtanani lähinnä Šarčevićin toiseen ryhmään kuuluvia tekstejä. Ne ovat juuri sellaisia tekstejä, joita asianajotoimistossa työskentelevä kääntäjä kääntää päivittäin ja joita käännettäessä esimerkiksi Finlexin säädöskäännöksiä käytetään usein lähteenä. Niihin pätevät samat periaatteet esimerkiksi sisällön täsmällisyydestä ja kielen yksiselitteisyydestä kuin ensimmäisen ryhmän teksteihinkin, mutta käännöksen ei tarvitse välttämättä noudattaa tekstin muotoa yhtä ehdottomasti kuin säädöstekstien tapauksessa. Katson kuitenkin, että oikeudellisten tekstien kääntäjällä täytyy olla hyvin pitkälti samanlainen kompetenssi, kääntää hän sitten säädöstekstejä tai mitä tahansa muita oikeudellisia asiakirjoja.

2.2. ROMAANIS-GERMAANINEN JA COMMON LAW -JÄRJESTELMÄ

Kansalliset oikeusjärjestelmät luokitellaan erilaisiin oikeusryhmiin, niin sanottuihin suuriin oikeusjärjestelmiin, joista eurooppalaisesta näkökulmasta katsottuna tärkeimmät ovat

romaanis-germaaninen eli mannereurooppalainen ryhmä ja common law -ryhmä. Romaanis-germaaniseen ryhmään kuuluvat erityisesti Manner-Euroopan maat, mukaan lukien Suomi, ja Latinalaisen Amerikan maat. Englantilaisperäinen common law -oikeus taas on käytössä esimerkiksi Englannissa, Yhdysvalloissa, Kanadassa, Australiassa ja Uudessa-Seelannissa. Myös Euroopan ulkopuolella oikeusjärjestelmät vastaavat suureksi osaksi joko common law -oikeutta tai romaanis-germaanista oikeutta, mikä johtuu siirtoma-ajan ja yleisen länsimaalaistumisen vaikutuksesta. Näiden kahden suuren oikeusryhmän lisäksi voidaan vielä erottaa muun muassa islamin oikeus ja erilaiset Aasiassa sekä Afrikassa esiintyvät oikeusjärjestelmät. (Mattila 2002, 166–167.)

Romaanis-germaaniseen oikeusryhmään kuuluvien valtioiden laeissa pyritään antamaan yleisluontoisia ohjeita, joita sovelletaan yksittäistapauksiin. Näissä valtioissa oikeusjärjestelmät koostuvat säädännäisestä oikeudesta eli kirjoitetuista laista. (Kinnunen 2006, 39.) Oikeuden sisältö löytyy siis suurimmaksi osaksi lainsäädäntöelimien säätämistä laeista ja niiden nojalla annetuista alemmanasteisista säädöksistä, joita täydennetään vakiintuneilla oikeusperiaatteilla ja oikeuskirjallisuuden luomilla maksiimeilla (Lehto 1999, 123).

Common law -oikeus on taas perusluonteeltaan tapauskohtaista (*case law* eli ennakkotapausoikeus), vaikkakin nykyisin esimerkiksi Englannissa lainsäädännön määrä on jo huomattava (Niemi 2008, 245). Ennakkotapausoikeus ei nimensä mukaisesti ole lainsäädäntöelimien säätämää, vaan se on muodostunut tuomioistuintäytännön kautta. Näin ollen lailla tähdätään yleensä vain yksittäisen tilanteen ratkaisemiseen päinvastoin kuin romaanis-germaanisessa järjestelmässä, jossa lait säädetään periaatteelliseksi tulkinnan pohjaksi kaikkia mahdollisia tilanteita varten (Lehto 1985, 150). Toisin sanoen common law -maissa tuomarit nojaavat aiempiin, jopa satoja vuosia vanhoihin tuomioihin ja aiempaan oikeuskäytäntöön tuomitessaan oikeusjuttuja, kun taas romaanis-germaanisissa maissa tuomari tulkitsee ja soveltaa ennalta säädettyä abstraktia ja yleisluontoista lakia jokaisen kulloinkin käsillä olevan yksittäistapauksen kontekstiin (Hiltunen 1990, 13–15).

Ei voida sanoa, että on olemassa yksi ainoa englanninkielinen common law -oikeusjärjestelmä. Esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Britannian oikeusjärjestelmät eroavat toisistaan melko suurestikin ja Britannian järjestelmä jakautuu vielä edelleen Englannin ja Walesin, Skotlannin sekä Pohjois-Irlannin järjestelmiin. (Pesonen 2003, 63.) Common law -järjestelmä levisi Englannin siirtomaavallan myötä myös muualle maailmaan ja se on nykyisin vallitseva oikeusjärjestelmä kaikissa maissa, joissa väestö puhuu äidinkielenään englantia. Joillakin alueilla common law -oikeus sekoittui ennestään olemassa olleeseen

romaanis-germaaniseen oikeuskulttuuriin ja syntyi järjestelmiä, joita kutsutaan sekaoikeudeksi. Tämä on tilanne muun muassa Skotlannissa ja Kanadan Quebecissa. (Mattila 2002, 429.) Tilanne on samankaltainen romaanis-germaanisen oikeusryhmän maissa: vaikka useassa valtiossa olisi käytössä sama oikeusjärjestelmä ja jopa sama oikeuskieli, niiden oikeusperinteet voivat olla käytännössä hyvinkin erilaisia (Pesonen 2003, 63).

Tässä tutkimuksessa keskityn erityisesti Englannissa ja Walesissa käytössä olevaan oikeusjärjestelmään ja sen puitteissa käytettävään oikeuskieleen. Englannin oikeuskielestä ja oikeudesta puhuttaessa viitataan siis Englannin ja Walesin oikeusjärjestelmän erityispiirteisiin enkä koko Iso-Britannian järjestelmään, jonka sisällä esiintyy monenlaista vaihtelua.

2.3. OIKEUSKIELTEN ERITYISPIIRTEET

Seuraavissa alaluvuissa esittelen englanninkielisen ja suomenkielisen oikeuskielen erityispiirteitä, jotka kääntäjän on otettava huomioon oikeudellisia tekstejä kääntäessään. Koska erilaiset englannin oikeuskielet eroavat toisistaan huomattavasti, ei voida sanoa, että olisi olemassa vain yksi ainoa englannin oikeuskieli. Useilla common law -lainkäyttöalueilla englantia käytetään hyvin eri tavoin ja eri alueilla käytetty terminologia vaihtelee. Samalla termillä voi olla muita merkityksiä eri alueilla ja vastaavasti yhtä merkitystä voidaan ilmaista eri termein. (Weckström 2006, 9.) Keskityn alaluvussa 2.3.1 Iso-Britanniassa ja nimenomaan Englannissa käytössä olevaan englannin oikeuskieleen, koska sen esittely on relevanttia analysoimani aineiston kannalta.

2.3.1. Englanti oikeuskielenä

Vaikka klassinen common law -oikeus on sinänsä yhtenäistä, oikeudellisessa englannissa on paljon sisäisiä eroavaisuuksia jo sen vuoksi, että englannin käyttö oikeuden kielenä on levinnyt maantieteellisesti niin laajalle alueelle (Mattila 2002, 452, 465). Edellisessä kappaleessa mainittujen alueiden lisäksi englantia käytetään oikeudellisena kielenä myös muun muassa erilaisissa kansainvälisissä organisaatioissa, ja ero Englannin oikeuskielen sekä kansainvälisissä organisaatioissa käytetyn englannin välillä voi olla hyvinkin suuri termistön ja vakiintuneiden oikeudellisten ilmausten osalta (Falck 2002, 39). EU:n jäsenvaltioksi liittymisen jälkeen Englannin oikeus on eurooppalaistunut jonkin verran, kun lainsäädäntöön on omaksuttu periaatteellisempia säännöksiä. Tämä on johtanut myös osittain Englannin omaperäisen oikeuskäsitteistön muuttumiseen. Ei ole kuitenkaan todennäköistä, että

Englannin oikeus ja englantilainen oikeuskieli hylkäisi ominaispiirteensä ja muuntuisi mannermaiseksi tulevien vuosikymmenten aikana. (Niemi 2008, 245–246.)

Normannien valloituksesta vuonna 1066 seurannut ensin latinan ja sitten ranskan ylivalta oikeuskielenä oli merkittävä vaihe Englannin oikeudellisessa historiassa, ja kyseiset kielet ovat vaikuttaneet suuresti siihen, millaista englantia on nykyään oikeuskielenä. Englantilainen oikeuskieli on sekakieltä, jossa englannin varhaismuodot, keskiajan latina ja muinaisranska lomittuvat etenkin sanastossa mutta myös kielen rakenteessa (Mattila 2002, 448–452). Englannin oikeuskielessä käytetään nykyään runsaasti omaleimaisia sanoja, jotka pohjautuvat keskienglantiin (*Middle English*). Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi *notwithstanding*, *aforsaid* ja monet *where-*, *here-* ja *there-*alkuiset sanat, kuten *whereas*, *hereby* ja *therefor(e)*. Latinasta lainattuja sanoja ovat nykykielessä muun muassa *affidavit*, *alimony* ja *corporation*. (Beveridge 2002, 62–63.) Selkeimmin latinan vaikutus näkyy nykyisin oikeusenglannissa sekä myös muissa oikeuskielissä suorina sitaattilainoina eli nykykielen seassa käytettävänä latinankielisinä ilmauksina ja lausahduksina, kuten *pacta sunt servanda* ja *bona fide* (Mattila 2002, 229). Ranskan vaikutus englannin oikeustermistössä tulee esille taas esimerkiksi hyvin yleisissä sanoissa, kuten *agreement*, *attorney* ja *obligation* (Beveridge 2002, 64). Koska Englannilla on omaleimainen oikeus- ja kielihistoriansa, englanninkielinen oikeudellinen termistö voi johtaa ulkopuolisen harhaan. Samat oikeudelliset termit saattavat Manner-Euroopassa tarkoittaa jotain aivan muuta, ja Englannin oikeudessa on myös runsaasti sellaista termistöä, jota ei esiinny missään muualla. (Mattila 2002, 451.)

Lainsäädännön englantia ja yleiskielinen englantia eroavat toisistaan nykyään varsinkin termistöjensä ja tyyliensä osalta. Koska common law -oikeusjärjestelmä on alun perin tuomioistuinten kehittämää ja perustuu aiempien oikeustapausten yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien vertailulle, se on hyvin yksityiskohtaista, jotta sillä katettaisiin kaikki mahdolliset tapaukset ja tulkinnot. (Lehto 1985, 160–161; Mattila 2002, 433.) Koska ennakkotapausoikeus on hyvin hienosäikeistä, lait on vastaavasti säädettävä yhtä yksityiskohtaisiksi, jotta oikeusjärjestelmä olisi koherentti (Mattila 2002, 433). Runsaiden yksityiskohtien vuoksi englanninkielisen oikeudellisten tekstien selkeys ja luettavuus voivat kärsiä (Falck 2002, 36).

Oikeuskielen yksityiskohtaisuuden ja useiden kielten vaikutuksen lisäksi englantilaista oikeuskieltä leimaa rituaalisuus ja kaavojen erittäin tarkka noudattaminen. Rituaalisuus ja kielten sekoittuminen ilmenevät kielessä yhä edelleen toistojen eli synonyymisten sanaparien runsaassa käytössä, jolloin yksi käsite ilmaistaan kahdella, kolmella tai jopa neljällä suurin piirtein samaa tarkoittavalla sanalla. Sanaparin yksi sana on yleensä latinalais-romaanista

alkuperää ja toinen germaanista alkuperää. Tällaisia sanapareja tai pikemminkin sanaryhmiä ovat esimerkiksi *last will and testament* ja *in lieu, in place, instead and in substitution*. (Falck 2002, 37; Mattila 2002, 456–458.)

Common law -oikeusryhmän luonne eli aiempaan oikeuskäytäntöön nojaava perinne painottaa enemmän tyyllillisiä yksityiskohtia kuin romaanis-germaaninen oikeusperinne (Falck 2002, 38). Monisanaisuutta käytetään englantilaisessa lainsäädännössä myös pelkästään tyyllillisenä ja seremoniallisena tehokeinona (Lehto 1985, 160–161). Kielen arvokkuuden ja painokkuuden lisäksi toistolla on kuitenkin usein myös toinen tavoite. Toiston koetaan varmistavan asiakirjan aukottomuus, koska lähtökohtaisesti samaa tarkoittavien sanojen toisto kattaa varmasti koko halutun kentän. (Mattila 2002, 458–459.)

Englannissa oikeuskieli kehittyi tuomioistuimissa, ja vastaanottajana on perinteisesti pidetty asiantuntijaa (Falck 2002, 22). Vierasperäisten vaikutteiden ja vaikeaselkoisten rakenteidensa vuoksi oikeuskieli on usein ollut tavallisen kansan ulottumattomissa common law -oikeuden maissa (Sajavaara 1999, 132). Hiltusen (1990, 66) mukaan varsinkin englanninkieliset lait on kirjoitettu niin selkeästi asiantuntijoille, että maallikko joutuu yleensä turvautumaan juristin apuun lakitekstejä lukiessaan. Oikeusenglannin yksinkertaistamisesta syntyikin 1970-luvulla Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa merkittävä kansanliike, *Plain Language Movement*. Kampanja sai ensin eniten käytännön tuloksia aikaan yksinkertaistamalla erilaisia maallikkojen tarvitsemia hallinnollisia lomakkeita ja sopimuksia sekä myös säädöstekstejä. Kampanja on kuitenkin myös onnistunut vaikuttamaan asiantuntijoiden välisiin oikeudellisiin teksteihin, kun juristit ovat huomanneet, että heidän pelkonsa yksinkertaisemman oikeuskielen aiheuttamista monitulkintaisuuksista ja riitaisuuksista ei olekaan toteutunut. (Sajavaara 1999, 132; Beveridge 2002, 77.)

2.3.2. Suomi oikeuskielenä

Suomi on oikeuskielenä verrattain nuorta, vain runsaan sadan vuoden ikäistä, koska 1800-luvun loppupuolelle asti ainoastaan ruotsi oli Suomessa virallinen kieli. Oikeustieteellistä suomea ei ollut aiemmin lainkaan olemassa koska suomi ei ollut juristien keskinäisen ammatillisen kommunikoinnin kieli. (Mattila 2002, 184.) Lait valmisteltiin 1900-luvun vaihteeseen saakka ruotsiksi, josta ne sitten käännettiin suomeksi (Niemi 2008, 40). Koska niin suullinen kuin kirjallinen virkakieli oli ruotsi, esimerkiksi tuomioistuinten päätökset kirjoitettiin Ruotsin vallan aikana Suomessakin vain ruotsiksi (Mattila 2002, 270).

Lähes kaikki olennaiset askeleet suomen kielen nostamisessa virallisesti ruotsin kielen rinnalle tapahtuivat 1800-luvun loppupuolella. Ensin suomen kieli sai virallisen aseman

kunnallishallinnossa, sitten säädöskokoelmaa alettiin julkaista ruotsin ohella myös suomeksi, ja vuonna 1883 tuli voimaan asetus, joka salli viranomaisten ja tuomioistuinten käyttää toiminnassaan suomea. Vuonna 1902 suomen ja ruotsin totaalinen yhdenvertaisuus tuli voimaan asetuksella, jonka mukaan jokaisella oli alueeseen ja viranomaiseen katsomatta oikeus käyttää asiassaan äidinkieltään eli suomea tai ruotsia. Suomenkielinen oikeudellinen sanasto luotiin pääasiassa 1850- ja 1860-luvuilla. (Jyräki 1999, 96.) Joidenkin oikeuden alojen, kuten ympäristöoikeuden termistö on kuitenkin kehitetty vasta viime vuosikymmenten aikana, ja myös Suomen liittyminen Euroopan unioniin vuonna 1995 loi tarvetta kehittää uutta termistöä yhteisön käsitteille. Tällaisia uusia termejä ovat esimerkiksi *direktiivi* ja *julkisasiames*. (Falck 2002, 31.)

Suomalaisen oikeuskielen suurimmat ongelmat ovat alun perin ruotsin tuomioistuinkielestä periytyvät pitkät ja monimutkaiset virkerakenteet, partisiippiattribuuttien ja sivulauseiden ylenmääräinen käyttö sekä substantiivien käyttö ilmaisukykyisten verbien sijaan eli niin sanottu substantiivitus. Esimerkkinä voidaan mainita ilmaisu *suorittaa maksu* verbin *maksaa* sijasta. Yhdessä nämä piirteet tekevät oikeuskielestä helposti abstraktia ja vaikeaselkoista. Koska oikeuskielen tavoite on lyhyt, mutta täsmällinen ilmaisu, sitä yritetään tavoitella suomen kielessä usein käyttämällä runsaasti partisiippiattributteja. (Virtaniemi 1993, 14; Falck 2002, 32; Niemivuo 2008, 40.) Tällaisia attributteja, kuten *oleva*, *tehty* ja *tarkoitettu*, on varsinkin säädöksissä runsaasti – Virtaniemen (1993, 14) tutkimuksen mukaan yli neljä kertaa enemmän kuin yleiskielessä – ja ne ovat hyvin tyypillinen piirre suomalaiselle säädöskielelle.

Vaikka säädöstekstien kirjoittamistraditioon kuuluvat tiiviys ja ytimekkyys, ilmaisua ei kuitenkaan pitäisi tiivistää ymmärrettävyyden kustannuksella. Tekstin tiiviyn ja ymmärrettävyyden välinen yhteys on monisyinen, mutta pyrkimys tiiviyyteen luo usein paradoksaalisesti sekä pitkää että vaikeasti ymmärrettävää ilmaisua. Liian tiiviissä oikeudellisessa tekstissä esitetään runsaasti asiaa joko monessa samaan virkkeeseen mahdutetussa lauseessa tai lausetta korvaavien ilmausten avulla. (Piehl ym. 2009, 19–20.) Ranskassa vallalla ollut tyyli, jonka mukaan tuomioistuinpäätökset täytyisi esittää yhdessä ainoassa virkkeessä, on myös vaikuttanut osaltaan Suomen oikeuskieleen (Falck 2002, 25). Varsinkin tuomioiden kieli on ollut Suomessa aiemmin erittäin tiivistä ja siksi myös vaikeatajuista. Arkaaiset ja koodinomaiset lauserakenteet ovat olleet täynnä maallikoille vaikeasti avautuvia fraaseja. (Mattila 2002, 94.) Jäljempänä tarkemmin esitellyn oikeuskielen kielenhuollon ansiosta suomalaiset tuomarit kirjoittavat kuitenkin nykyisin hyvin pitkälti selkeää asiaproosaa (Mattila 2010, 182).

Suomalaisessa oikeuskielessä virkkeet sisältävät myös usein raskaita vasemmalle suuntautuvia lausekkeita. Määriteröykkiöiden kasaaminen substantiivien eteen onkin oikeuskielelle tyypillinen piirre. Oikeuskielen ymmärrettävyyden parantamiseksi virkkeitä tulisi jakaa useammiksi lauseiksi. Lisäksi huomiota tulisi kiinnittää varsinkin partisiippiattribuuttien purkamiseen. Tällöin ei voida enää pitää kiinni autosemanttisten eli itsensä selittävien virkkeiden, joiden ymmärtämiseen ei tarvita kontekstia, vaatimuksesta. Se ei kuitenkaan ole ehkä tarpeellistakaan, kun vain otetaan huomioon, ettei yksittäistä virkettä voida tulkita muusta tekstiyhteydestä irrallaan. (Naskali 1993, 25–26.)

Toisin kuin common law -oikeusjärjestelmän maissa, Pohjoismaissa oikeuskielen vastaanottajana on aina pidetty sekä asiantuntijaa että maallikkoa (Falck 2002, 22). Tämä johtunee siitä, että pohjoismaisissa kansalaisyhteiskunnissa on perinteisesti korostettu avoimuutta ja kansalaisten oikeutta saada selville heitä koskevat oikeudet ja velvollisuudet, ja tämä on heijastunut viranomaisten kielenkäyttöön (Sajavaara 1999, 132). Englantilaiseen oikeuskieleen verrattuna asiat ilmaistaan suomeksi tyypillisesti yksinkertaisemmin eikä suomeksi ole totuttu käyttämään seremoniaalisia ja arkaaisia kielen tehokeinoja (Lehto 1985, 160). Nykyisin esimerkiksi suomenkielisissäkin tuomioissa on siirrytty käyttämään yhä avautuvampaa kieltä (Mattila 2002, 94).

Sama trendi on näkyvässä myös säädösteksteissä. Päivi Naskali (1993, 22–23) tutki suomalaisen säädöskielen kehitystä 1920-luvulta 1980-luvulle ja tuli siihen tulokseen, että kieli on kehittynyt helppolukuisempaan suuntaan. Lauseet ovat yksinkertaisempia ja lyhyempiä, ja säädöskielen perinteinen sivulausevoittoisuus on muuttunut päälausevoittoisuudeksi. Lauserakennetta rikkovien kiilalauseiden määrä on myös vähentynyt. Toisaalta kuten edellä mainittiin, lyhyempiä virkkeitä ja tiivistetympää ilmaisua on saatu aikaan muun muassa partisiippiattribuutteja suosimalla. Myös tuorempien tutkimusten mukaan näyttää kuitenkin siltä, että suomenkielisissä säädösteksteissä on edelleen aiempaa lyhyempiä lauseita ja kevyempiä lauserakenteita (Falck 2002, 92).

1970-luvun loppupuolelta alkaen Suomessa on käyty vilkasta keskustelua säädöskielestä ja virkakielestä (Niemi 2008, 41). Varsinkin viime vuosina oikeuskielen ymmärrettävyyden ja selkeyden hyväksi on tehty taas aktiivisesti töitä Suomessa. Oikeusministeriö julkaisi vuonna 1996 oppaan lainlaatioille, jonka tavoitteena on ohjata laatimaan selvempiä säädöstekstejä ja kannustaa selkeämpään kielenkäyttöön (Falck 2002, 32). Kielitoimisto eli Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (vuodesta 2012 alkaen Kotimaisten kielten keskus) kielenhuolto-osasto tarttui myös oikeuskielen ymmärrettävyysoongelmiin ja toteutti Sääädöstekstin muotoutuminen -nimisen hankkeen vuosina 2007–2011 yhdessä

oikeusministeriön kanssa. Hankkeella pyrittiin suomenkielisten säädösten kielen kehittämiseen ja kielenhuoltoon. Kielenhuoltajat ehdottivat parannuksia muun muassa säädöstekstin sanaston täsmällisyyteen, yksiselitteisyyteen, yhtenäisyyteen ja tuttuuteen, virke- ja lauserakenteiden sivu- ja päälauseen järjestykseen, sivulauseiden määrään, luetelmien mutkikkuuteen, etumääritteiden pituuteen ja monitulkintaisuuteen, rinnastusten hahmotettavuuteen, substantiiviteettiin ja informaatorakenteeseen. (Piehl ym. 2009, 19–22.)

Säädöskielen kehittämisen lisäksi myös virkakieleen on kiinnitetty viime aikoina huomiota. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus aloitti keväällä 2010 yhdessä Selkokeskuksen kanssa kampanjan virkakielen parantamisesta kansallisella tasolla. Sen lisäksi, että hallintolain kielipykälä on myös vuodesta 2004 lähtien velvoittanut viranomaisia käyttämään asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä, Suomen nykyiseen hallitusohjelmaan on kampanjan tuloksena kirjattu urauurtava sitoumus, jonka mukaan ”laaditaan toimintaohjelma lainsäädännön, viranomaisviestinnän ja asioinnin kielen kehittämiseksi”. (Piehl 2011, 4.) Oikeusministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön evästyksissä hallitukselle ehdotettiin myös lautakunnan perustamista suomenkielistä säädöskieltä kehittämään. Lautakunnassa olisivat mukana säädösvalmistelun ja laintarkastuksen edustajia sekä heidän lisäksi kielenhuollon ja termityön asiantuntijoita. Lautakunta voisi neuvoa säädösten valmistelijoita säädöstekstin ymmärrettävyyden varmistamisessa, tarkistaa säädösten kieliasua ja muodostaa sopivia termejä ja muita ilmauksia lainvalmistelun tarpeisiin. (Piehl 2011, 6–7.)

2.4. OIKEUDELLISTEN TEKSTIEN KÄÄNTÄMINEN

Käännöstieteen tutkijat ovat pitkään pitäneet oikeudellisten tekstien kääntämistä vain yhtenä erikoisalan kääntämisen aihealueena, vaikka oikeudellisten tekstien kääntämisellä on yhä tärkeämpi viestinnällinen tehtävä kansainvälistyvässä maailmassamme (Šarčević 2000, 1). Talouden globalisoituminen, lisääntyvä kansainvälinen kanssakäyminen, pyrkimys säännellä yhä enemmän asioita kansainvälisin sopimuksin ja erilaiset integraatiohankkeet, mukaan lukien Euroopan unioni, luovat yhä enenevässä määrin tarvetta oikeudellisten tekstien kääntämiselle.

Oikeudellisen kääntämisen kenttä on hyvin laaja, ja oikeudellisia käännöksiä voidaan tuottaa hyvin erilaisissa tilanteissa. Oikeudellista kääntämistä voi tapahtua oikeusjärjestelmästä toiseen ja kielestä toiseen, yhden valtion sisällä, jossa on käytössä yksi tai useampi kieli tai jopa yksi tai useampi oikeusjärjestelmä, sekä kansainvälisten organisaatioiden puitteissa (Gotti & Šarčević 2006, 13). Oikeudellisten tekstien kääntämistä tarvitaan yhden

oikeusjärjestelmän sisällä silloin, kun yhdessä valtiossa on useampi kansalliskieli, kuten Kanadassa englantia ja ranskaa, Sveitsissä saksa, ranska, italia ja retoromania sekä Suomessa suomi ja ruotsi (Falck 2002, 23). Tällaisissa maissa yleensä ainakin kaikki säädökset käännetään kaikille valtion virallisille kielille (Mattila 2002, 490). Esimerkiksi Kiinassa taas tilanne on sellainen, että yleisesti ottaen kiinalainen oikeus perustuu romaanis-germaaniseen oikeusjärjestelmään ja Kiinan erityishallintoalue Hongkongin oikeus perustuu taas common law -oikeusjärjestelmään. Näin ollen saman valtion sisällä on tarvetta sovittaa yhteen kahden eri oikeusjärjestelmän käsitteitä ”yksi maa, kaksi järjestelmää” -toimintaperiaatteen (*one country, two systems*) puitteissa. (Ho-yan Chan 2011, 250.)

Kansainvälisistä organisaatioista Euroopan näkökulmasta katsottuna mittavin esimerkki on luonnollisesti Euroopan unioni, jossa kaikkien jäsenvaltioiden kielet ovat yhteisöjen virallisia kieliä. Kielten tasa-arvon periaate edellyttää, että kaikki EU:n viralliset kielet ovat samanarvoisia keskenään. Tällä hetkellä virallisia kieliä on 23 kappaletta, mikä tarkoittaa sitä, että säädökset ja muut lainsäädäntöasiakirjat sekä Euroopan unionin virallinen lehti julkaistaan näillä 23 eri kielellä. Muilta osin käännoistyötä tehdään eri kielille tarpeen mukaan. (EU – DG Translation.) Oikeudellisten tekstien käännoiksiä tarvitaan siis hyvin erilaisissa tilanteissa, ja käännostrategian valintaan vaikuttavat monet seikat.

Jean-Claude Gémardin (2006) mukaan oikeudellisten tekstien kääntäjän valitsemaan käännostrategiaan vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi lähdetekstin tekstityyppi, käännettävät oikeudelliset käsitteet, tekstin funktio ja käännoksen kohderyhmä (Gotti & Šarčević 2006, 13). Sama käännostrategia ei välttämättä sovi lainsäädäntötekstin, tuomioistuinratkaisun, sopimuksen tai informatiivisen tekstin kääntämiseen. Oikeudellisten tekstien laatijat ja käännosten kohderyhmät vaihtelevat myös suuresti. Oikeudellisia käännoiksiä tehdään asiantuntijalta asiantuntijalle (esimerkiksi juristin laatima valitus tuomioistuimelle), asiantuntijalta maallikolle (esimerkiksi juristin vastaus asiakkaalle), asiantuntijalta sekä maallikolle että asiantuntijalle (esimerkiksi lainsäädäntö) tai maallikolta asiantuntijalle (esimerkiksi yksityishenkilön laatima testamentti, jota tuomioistuin tulkitsee) (Lehto 1985, 147–148). Maallikoidenkaan ei voida ajatella olevan yksi homogeeninen ryhmä, vaan maallikolle kohdistettu käännoksen lukija voi olla esimerkiksi yksityishenkilö, suuri yleisö tai jokin tietty ihmisryhmä, kuten esimerkiksi veronmaksajat tai jonkin uskonnollisen ryhmän jäsenet (Pesonen 2003, 31). Vaikka oikeudellisten tekstien laatijoiden ja lukijoiden kirjo on näin laaja, oikeudellisten tekstien kääntäjän on kaikissa tapauksissa pyrittävä välittämään oikeudellisen dokumentin oikeudellinen sisältö muuttumattomana vieraskieliselle

lukijalle. Käytännössä tämä edellyttää oikeudellisia käsitteitä ilmentävien termien kääntämistä oikeudellisessa mielessä oikein. (Husa 2008, 103).

Lehdon (1985, 151) mielestä oikeudellisten tekstien kääntämisessä ratkaisevaa on juuri Husan (2008) mainitsema semanttisella tasolla tapahtuva käsitteiden kääntäminen. Lakikäsitteet ovat täysin abstrakteja, sillä ne voivat ilmetä ainoastaan kielen kautta ja ne voidaan määritellä oikeastaan vain sen perusteella, millaiset suhteet niillä on järjestelmän sisällä toisiin käsitteisiin ja millaisia oikeusvaikutuksia niillä on kyseisessä oikeusjärjestelmässä (Falck 2002, 23). Sen lisäksi oikeuskäsitteet ovat historiallisen kehityksen tulosta ja kuvastavat kullakin kielellä tapahtunutta oikeudellista ajattelua ja sen kulkua (Lehto 1999, 122). Sen vuoksi oikeudellisten tekstien kääntäminen ei ole vain abstraktien käsitteiden kääntämistä kielestä toiseen, vaan myös kulttuurisidonnaisten oikeudellisten käsitteiden kääntämistä toiseen oikeusjärjestelmään, jossa on erilaiset käsitteet ja usein aivan erilainen rakenne (Falck 2002, 23).

Oikeudellisten tekstien kääntämisen suurin ongelma onkin Šarčevićin (2000, 13) mukaan juuri oikeusjärjestelmien yhteensopimattomuus. Pesonen (2003, 75) päätyy samaan esittämällä, että oikeudellisten tekstien kääntäjän suurin hankaluus on se, että oikeuskieli on sidoksissa tiettyyn oikeusjärjestelmään. Kääntäjän on näin ollen vertailtava lähde- ja kohdeoikeusjärjestelmiä ja niihin kuuluvia käsitteitä, eikä käsitteille ole helppoa löytää sopivia vastineita. Usein löydetyt vastineet ovat myös harhaanjohtavia, eikä niitä voida käyttää sellaisinaan käänöksissä.

Vastaavien käsitteiden löytäminen on hankalaa luonnollisesti varsinkin silloin, kun lähdetekstin ja kohdetekstin kielillä kuvataan eri oikeusjärjestelmiä, kuten romaanis-germaanista ja common law -oikeusjärjestelmää. Käytännössä käsitteet ovat ekvivalentteja ainoastaan silloin kun lähde- ja kohdeteksti viittaavat samaan oikeusjärjestelmään, kuten esimerkiksi Suomessa käännettäessä kahden virallisen kielen, suomen ja ruotsin välillä. Lähes täydellinen ekvivalenssi on mahdollinen, jos käänöksen kannalta relevantti asia-alue on säännelty samantapaisesti kummassakin järjestelmässä. (Kinnunen 2006, 39–40.) Täydellisesti vastaavaa termiä on tosin hyvin vaikea löytää läheisistäkään oikeusjärjestelmistä, koska samat käsitteet voivat johtaa erilaiseen oikeudelliseen seuraukseen eri konteksteissa (Falck 2002, 24).

Kääntäjän on vaikea perustella, millä piirteillä tarvittava vastaavuus todetaan. Määrittelyvaikeuksista huolimatta kääntäjän kompetenssiin kuuluu kyky todeta ekvivalenssi kahden eri kielen ilmausten välillä. (Kinnunen 2006, 40.) Kääntäjän on pystyttävä

hahmottamaan kulloisenkin oikeusjärjestelmän sisäinen logiikka eli käsitteiden väliset suhteet ja niiden muodostama kokonaisuus (Mattila 1999, 108). Toisin sanoen oikeudellisten tekstien kääntämisessä vaatimus kohdistuu kääntäjän kykyyn vertailla oikeuskäsitteitä ja ymmärtää oikeudellisten ilmiöiden vastaavuutta kahdessa tai useammassa eri oikeusjärjestelmässä (Kinnunen 2006, 40). Sen lisäksi kääntäjän on vielä kyettävä välittämään järjestelmän käsitteet oikeasuhtaisena henkilöille, joilla se on kokonaan vieras (Mattila 1999, 108).

Kääntäjä voi selvittää vastaavuuden ongelman usealla eri tavalla. Ensin kääntäjän on arvioitava, millä tavalla lähdekielen merkitykset on ilmaistava käänöksessä, jotta valitut ilmaukset olisivat riittävän informatiivisia lukijan kannalta (Kinnunen 2008, 119). Kääntäjä voi ensin yrittää löytää täydellistä vastinetta käsitteelle. Jos täydellistä vastinetta ei ole, kääntäjä voi etsiä osittaista vastinetta, jonka keskeiset piirteet vastaavat alkuperäistä termiä. Usein tällaiset osittaiset vastineet ovat tilanteesta tai kontekstista riippuvia vastineita (*situational or contextual equivalents*), jotka toimivat käsitteen vastineena vain tietyissä tapauskohtaisissa konteksteissa. (Lehto 1985, 158.) Vastineita kutsutaan funktionaaliseksi vastineiksi, kun käsitteen vastine on toisessa oikeusjärjestyksessä käytettävä ilmaus, joka ilmaisee samankaltaista toimintaa kohdekieltä käyttävässä oikeusjärjestyksessä. Funktionaalisten vastineiden käyttö ei kuitenkaan ole aina perusteltua, ja joskus on parempi kuvata käsitettä lähdekielistä muotoa mukaillen, kuten jäljempänä esitetään. Jos kääntäjä pitäytyy lähempänä lähdetekstin muotoa, lukijan on helpompi havaita tekstin vierauden perusteella, että asiaa ei ole ollut mahdollista kuvata kohdekielisiä ilmauksia käyttäen ja näin ollen lähdekielen oikeusjärjestys edustaa erilaista oikeudellista ajattelua. (Kinnunen 2008, 117–118.)

Jos mahdollista, kääntäjä voi myös korvata alkuperäisen termin lyhyehköllä selitteellä, josta käy ilmi käsitteen tärkeimmät elementit ja jota voidaan käyttää käänöksessä terminomaisesti (Mattila 1999, 109). Selittävän käänöksen ohessa voi myös mahdollisesti ilmaista alkuperäisen vieraskielisen termin suluissa. Jos käänöksen käyttötarkoitusta ei ole kuitenkaan tiedossa, selittävä käänös ei ole välttämättä kovin toimiva ratkaisu. Oikeuskäsitteitä voi selittää niiden yhteyksien vuoksi loputtomiin, ja kääntäjän voi olla vaikea päättää, miten rajata selittävää käänöstään. Erilaisissa tilanteissa saatettaisiin nimittäin tarvita aivan toisenlaista lisätietoa, kuin kääntäjä on selittävään käänökseensä valinnut. Jos käänöksen käyttötilanne on tiedossa, paras ratkaisu olisi, että oikeuskäsite pyrittäisiin kääntämään mahdollisimman tarkasti kohdekielen tarjoamien mahdollisuuksien mukaan, ja selitykset tarjottaisiin alaviitteissä lukijan tiedontarpeen perusteella. Tällöin kyseessä olisi

kommentoitu käännös. Alaviitteissä voitaisiin huomauttaa myös mahdollisista lähde- ja kohdejärjestelmän välisistä eroista. (Kinnunen 1997, 81–82.)

Jos tekstissä ei ole mahdollista selittää käsitettä tai lisätä alaviitettä, kuten oikeudellisissa teksteissä tilanne usein on, kääntäjä voi myös keksiä uuden termin kohdekieleen. Termi voi olla joko lähdekieleessä käytetty termi alkuperäisessä asussaan omaleimaisen käsitteen symbolina tai sen itse seipitetty uudisvastine. Uuden termin täytyisi olla transparentti, jotta se loisi käännöksen lukijalle oikean mielteen ja ilmaisisi olennaisilta osin vieraan käsitteen ominaispiirteet (Lehto 1985, 159; Mattila 1999, 109.) Kääntäjän olisi siis kuvattava lähdetekstin käsitettä muutamalla neutraalilla ja ymmärrettävällä yleiskielen sanalla. Silloin vältettäisiin se, että kohdejärjestelmään kuuluva termi johtaisi lukijan harhaan. (Kinnunen 1997, 78.)

Täysin uuden termin muodostaminen vaatii kuitenkin kääntäjältä edellä esitetyistä vaihtoehdoista eniten tulkintaa lähdetekstin oikeudellisista vaikutuksista, mikä on aina riskialtista (Falck 2002, 25). Koska polysemiaa esiintyy oikeuskielessä erittäin laajasti, kääntäjän on aina tiedostettava, että termillä voi olla muitakin merkityssisältöjä kuin se, jonka hän mahdollisesti ennalta tuntee. Tästäkin huolimatta joskus asiayhteydestä on mahdoton päätellä termin merkityssisältöä, ja kääntäjä voi jäädä epävarmaksi, mikä merkityssisältö hänen tulisi valita. (Mattila 1999, 115.) On myös yleisesti katsottu, että kääntäjä ei saisi omaksua tuomioistuimen roolia ja alkaa tulkitsemaan lähdetekstiä. Jos lähdetekstissä on monitulkintaisuuksia, kääntäjän on yritettävä säilyttää ne käännöksessään sen sijaan, että hän alkaisi selventää niitä. (Lehto 1985, 157.)

Falck (2002, 23) nostaa oikeudellisten tekstien kääntämisessä termistön ongelmallisuuden rinnalle myös tekstin tyylin ja lauserakenteet. Kuten alaluvussa 2.3.2. mainittiin, oikeudellisten tekstien ominaispiirteisiin kuuluvat myös itsenäiset, kontekstista riippumattomat lauseet (Falck 2002, 26). Virkkeiden on siis tarkoitus toimia omina itsenäisinä kokonaisuuksinaan, jotka voidaan erottaa tekstiympäristöstään ja jotka silti välittävät viestin ymmärrettävästi. Tämän vuoksi oikeudellisissa teksteissä käytetään hyvin vähän perinteisiä virkkeidenvälisiä koheesiolinkkejä, jotka ovat yleensä välttämättömiä sujuvan ja ymmärrettävän tekstin kannalta. Samasta syystä oikeudellisissa teksteissä käytetään runsaasti pronomien ja muiden joskus pitkienkin lauseen osien toistoa, koska virkkeiden ulkopuolelle viittaamista halutaan välttää. (Hiltunen 1990, 68–69.) Toisin kuin esimerkiksi kaunokirjallisuuden kääntäjä oikeudellisten tekstien kääntäjä voi harvoin turvautua luovuuteensa tekstin tyyllisten tai rakenteellisten ongelmien ratkaisemiseksi, koska hänen päätöksentekoonsa vaikuttavat lain asettamat rajoitukset (Falck 2002, 23).

Voidaan sanoa yleisesti, että kun kääntäjä kääntää luvussa 2.1.2 mainittuun Šarčevićin ryhmäjaottelun kolmanteen ryhmään kuuluvia tekstejä, eli tekstejä, joilla on ainoastaan yleisluontoinen deskriptiivinen funktio, hänellä on suurimmat vapaudet käännösstrategian valinnassa. Tämä johtuu siitä, että sentyyppiset tekstit eivät sisällä ihmisiä koskevia oikeuksia tai velvoitteita, ja sen tähden alkutekstin muodosta on helpompi poiketa. (Weckström 2006, 16.) Reiman (1995, 20) korostaa, että varsinkin kääntäessään tällaisia maallikoille suunnattuja informatiivisia tekstejä kääntäjän olisi paras ensin tunnistaa ja määritellä lähdetekstin termit ja ilmaisut tekstin kontekstissa ja lähdeoikeusjärjestelmän kontekstissa. Kun hän on selvittänyt lähdetekstin viestin itselleen selkokielellä, hän voi kääntää sen toiselle kielelle ja mahdollisesti toisen oikeusjärjestelmän puitteisiin niin, että viesti säilyy mahdollisimman muuttumattomana.

On toisaalta muistettava, että käännöksen funktio voi olla erilainen kuin lähdetekstin funktio ja käännöksestä voi tehdä erilaisen sen mukaan, millainen toimeksianto on. Kaikkien käännösten ei ole tarkoitus toimia perustana oikeudellisille tulkinnalle (Kinnunen 1997, 37–38). Vapaampaa käännösstrategiaa voi tapauskohtaisesti soveltaa siis myös preskriptiivisiin oikeudellisiin teksteihin, jos käännöksen funktio sen sallii eikä käännöstä tulla käyttämään oikeudellisen soveltamisen välineenä. Tällainen voisi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun lähdetekstinä on lähdeoikeusjärjestelmässä säädös, mutta käännös voidaankin vain tarvita informatiiviseksi kohdekieliseksi tekstiksi säädöksen sisällöstä. Joka tapauksessa käännösstrategian valinta ja käännösratkaisujen tekeminen edellyttää kääntäjältä aina käännöksen käyttötarkoituksen selvittämistä, tekstikokonaisuuden huomioon ottamista sekä käsitteiden vertailua ja merkitysanalyysia (Kinnunen 2008, 118). Käsitteiden vertailun ja merkitysanalyysin kohdalla luotettavien ja laadukkaiden tiedonlähteiden merkitys kääntäjälle korostuu.

3. KÄÄNTÄJÄN TIEDONLÄHTEET

Esittelen tässä luvussa taustatietoa kääntäjän tiedonlähteistä ja selvitän, millaisia tiedonlähteitä pidetään sopivimpina oikeudellisten tekstien kääntäjälle. Lopuksi esitän, kuinka aineistoksi valitsemani tekstit asettuvat oikeudellisten tekstien kääntäjän tiedonlähteiden kenttään.

3.1. YLEISTÄ

Natasha Vilokkisen (2002, 49–51) mukaan kääntäjän käyttämät tiedonlähteet jaotellaan tyypillisesti kirjallisiin ja suullisiin lähteisiin, joista jälkimmäisistä käytetään myös nimitystä henkilölähteet. Kirjalliset lähteet voivat olla sekä painetussa että elektronisessa muodossa, ja ne ovat perinteisesti suosittuja, koska kääntäjän on helppo käyttää niitä ja kerätä niitä myös omaan työympäristöönsä.

Vilokkisen (2002, 52–58) mukaan kääntäjän tärkeimmät kirjalliset lähteet ovat alkuteksti – josta ei kuitenkaan saa apua terminologiaongelmiin – yksikieliset ja kaksikieliset sanakirjat sekä erikoissanakirjat, erikoisalan sanastot, erilaiset hakuteokset, rinnakkaistekstit ja taustakirjallisuus. Sanakirjojen käyttöä rajoittaa kuitenkin se, että niiden sisältö on usein vanhentunutta tai puutteellista. Vilokkinen ehdottaakin lähinnä painetun sanakirjan tilanpuutteesta johtuvaan suppeuden ongelmaan ratkaisuksi elektronisia sanakirjoja, joissa lisätietoa vastineista voitaisiin tarjota hypertekstilinkeillä. Näin kääntäjän ei tarvitsisi etsiä sanakirjasta löytämälleen vastineelle vahvistusta enää muista lähteistä.

Henkilölähteistä taas nostetaan esiin kollegat, asiantuntijat, maallikot, alkutekstin laatijat ja syntyperäiset kielenpuhujat. Henkilölähteiden käytön hyviä puolia ovat vuorovaikutuksellisuus ja mahdollisesti luotettavan ja ajantasaisen tiedon saaminen ripeästi. Toisaalta henkilölähteiden kanssa kommunikointi voi olla joskus vaikeaa, ja lähde ei aina osaa antaa kääntäjän ongelmaan välttämättä selkeää vastausta. (Vilokkinen 2002, 60–63.)

Edellä mainittujen lähteiden lisäksi voidaan erottaa myös esimerkiksi tilanne- ja esinelähteet sekä audiovisuaaliset tiedonlähteet. Tilannelähteet voivat olla mitä tahansa tapahtumia, joita kääntäjä voi havainnoida. Havainnoimalla kääntäjä voi saada orientoivaa tietoa esimerkiksi jonkin tilanteen tai kulttuurin ominaispiirteistä. Esinelähteitä kääntäjä voi käyttää taas esimerkiksi käytännön tiedon hankintaan siitä, miltä jokin esine todellisuudessa näyttää tai kuinka se toimii. Audiovisuaalisiin lähteisiin kuuluu esimerkiksi televisio ja erilaiset

videomateriaalit, joita myös internetissä on saatavilla runsaasti. Audiovisuaalinen materiaali on usein havainnollisempaa kuin pelkkä tekstimateriaali ja voi joskus olla hyvin tehokas lähde praktisen tiedon hankinnassa. (Vilokkinen 2002, 63–65.)

Vilokkinen (2002, 65) mainitsee lisäksi, että verkosta löytyy nykyään yhä enemmän myös sellaisia lähteitä, joita on perinteisesti totuttu käyttämään painetussa muodossa, kuten sanakirjoja, sanastoja ja rinnakkaistekstejä. Petri Kiukkosen (2006, 70) tuoreemmat tutkimustulokset osoittavat, että internet on sittemmin noussut kääntäjien tärkeimmäksi yksittäiseksi tiedonlähteeksi. Tärkeimmät syyt tähän ovat internetin käytön nopeus ja helppous sekä verkosta löytyvän tiedon monipuolisuus ja ajantasaisuus. Erilaiset verkkolähteet ovat osittain korvanneet painettujen lähteiden lisäksi myös henkilölähteitä. Esimerkiksi erilaiset sanakirjat, tietosanakirjat ja sanastot ovat yhä useammin käytettävissä internetin kautta, ja asiantuntijoiden neuvoihin pääsee käsiksi esimerkiksi erilaisten keskustelupalstojen kautta. Internetin heikko puoli on kuitenkin se, että se sisältää rajattoman tarjonnan tietoa. Internetistä löytyvää tietoa ei voida pitää läheskään aina luotettavana, koska tiedon julkaisijaa ei aina tiedetä. (Probirskaja-Turunen 2005, 12.) Näin ollen kääntäjän on arvioitava kriittisesti verkosta löytyvän sekä kielellisen että sisällöllisen tiedon luotettavuutta ja sopivuutta kuhunkin tilanteeseen ja käyttötarkoitukseen.

3.2. OIKEUDELLISEN KÄÄNTÄMISEN TIEDONLÄHTEET

Edellä esitettyjen oikeudellisten tekstien kääntämiseen liittyvien ongelmien vuoksi asianmukaisilla tiedonlähteillä on kääntäjälle suuri merkitys. Kukaan ei voi hallita ennalta kaikkea vieraisiin oikeusjärjestelmiin ja oikeuskieliin liittyvää tarpeellista tietoa. Siksi kääntäjän onkin tiedettävä, millaisista lähteistä relevantti tieto kulloinkin löytyy. (Mattila 1999, 117.)

Oikeudellisen kääntämisen tiedonlähteistä puhuttaessa on hyvä erottaa toisistaan oikeuslähteet ja oikeudelliset informaatiolähteet. Oikeuslähteet kuvaavat oikeuden sisältöä ja kuuluvat lainvalmistuksen metodiin (Aarnio 1989, 218–219). Tärkeimpiä kirjoitettuja oikeuslähteitä Suomessa ovat laki, lainvalmisteluaineisto, oikeuskäytäntö ja korkeimman oikeusasteen päätökset (Probirskaja-Turunen 2005, 19; Kinnunen 2006, 15). Oikeudellisten informaatiolähteiden avulla taas saadaan tietoa varsinaisesta oikeuslähteestä (Kinnunen 2006, 15). Oikeudellisia informaatiolähteitä voivat olla esimerkiksi artikkelit, kirjat ja muut tekstit, jotka kuvaavat oikeusjärjestelmää tai sen säädöksiä (Lehto 1985, 168). Myös tässä luvussa

esiteltyjä oikeudellisen kääntämisen tiedonlähteitä, kuten oikeudellisia sanakirjoja ja tietosanakirjoja voidaan pitää oikeudellisina informaatiolähteinä.

Mattilan (2002, 605) mukaan oikeudellisten tekstien kääntäjän työn onnistumisen kannalta on keskeistä hallita erilaisten tiedonlähteiden käyttö ja tuntee niistä saatavaan tietoon liittyvät rajoitukset ja vahvuudet. Kaikista nykyajan teknisistä apuneuvoista, kuten esimerkiksi käännohjelmista, huolimatta kääntämisessä tarvitaan yhä edelleen inhimillistä kontrollia, joka perustuu viime kädessä kääntäjän yleissivistykseen ja yleistietoon (Mattila 2000, 32). Koska kääntämisen apuneuvot ja lähteet ovat väistämättä aina jollain tasolla puutteellisia, kääntäjä tarvitsee yleistietämystä vieraista oikeusjärjestyksistä ja vieraiden oikeuskielten ominaisuuksista, jotta hän osaisi hyödyntää tarjolla olevia tiedonlähteitä ilman väärinkäsityksiä (Mattila 2002, 531). Esimerkkinä äsken sanotusta voidaan mainita myöhemmin tarkemmin käsitelty lakimieslatina. Kun kääntäjä tuntee englantilaisen oikeuskielen historian pääpiirteet, hän tietää, että se latina, jota yhä edelleen esiintyy lakienglannissa yksittäisinä termeinä ja lauseparsina, ei ole puhdasta klassista latinaa. Näin ollen samat latinankieliset ilmaukset eivät suinkaan ole käytössä kaikkialla Euroopassa ja niiden merkityssisällöt vaihtelevat. (Mattila 2000, 32.)

Erikoisalan kääntäjän konventionaalisina tiedonlähteinä pidetään yleensä monikielisiä termitiedonlähteitä, kuten esimerkiksi kaksikielisiä sanakirjoja ja termipankkeja. Mattilan (2002, 530) mukaan ne ovat usein nopeimpia ja kätevimpiä apuneuvoja oikeudellisten tekstien kääntämiseen. Esimerkiksi EU:n termilähteistä Eur-lex ja IATE (Inter-Active Terminology for Europe) ovat hakukoneita, jotka ovat helposti saatavilla internetin välityksellä. Sanakirjat edustavat kuitenkin kontekstista irrallaan olevaa metakieltä eivätkä autenttista tietyn erikoisalan sisällä käytettävää luonnollista kieltä. Probirskaja-Turusen (2005, 17) mielestä kääntäjä ei periaatteessa tarvitse edes monikielisiä tiedonlähteitä, koska kulttuurienvälisenä asiantuntijana hän voi tutustua omatoimisesti lähdekielisiin ja kohdekielisiin lähteisiin erikseen ja sitten yhdistää lukemansa tiedot toisiinsa mielessään. Tällainen vain yksikielisten lähteiden käyttötapa tosin vaatisi kääntäjältä varsin runsaasti aikaa ja vaivaa, kun hän joutuisi tutustumaan moniin erilaisiin lähteisiin ja vielä sen jälkeen analysoimaan hankkimansa tiedot ja sovittamaan ne yhteen. Puutteellisuuksistaan huolimatta erilaiset kaksikieliset sanakirjat ja termipankit ovat käytännön käännoistyössä mielestäni ehdottoman tärkeitä oikeudellisten tekstien kääntäjälle varsinkin sellaisina ensisijaisina lähteinä, jotka ohjaavat kääntäjää mahdollisesti hakemaan lisätietoa yksikielisistä lähteistä.

Lehto (1985, 159) on myös sitä mieltä, että kaksikieliset sanakirjat sopivat oikeudellisten tekstien kääntämiseen yksinään huonosti, koska niissä ei yleensä oteta huomioon eri

oikeusjärjestelmien välisiä eroja eivätkä ne sen vuoksi tarjoa luotettavia vastineita käsitteille. Kääntäjän olisi ainakin tarkistettava kaksikielisissä sanakirjoissa olevat vastineet vielä yksikielisistä lähde- ja kohdekielen sanakirjoista. Kuten edellisessä luvussa mainittiin, kaksikieliset sanakirjat ovat usein myös sisällöltään niukkoja ja oikeudellisten termien käyttöyhteyksistä voi siksi syntyä helposti väärinkäsityksiä (Mattila 2002, 530). Suomi on myös niin pieni kielialue, että edes suurten kielten ja suomen välille on turha toivoa ajan tasalla olevia ja kaikin osin kattavia oikeuskielen sanakirjoja (Mattila 2002, 535).

Myös Pesosen (2003, 74) mukaan useiden oikeudellisten sanakirjojen suurin puute on se, että niistä löytää termeille vastineita, muttei määritelmiä, konteksteja tai selityksiä näille. Hän suosittelee myös, että sanakirjaa lähteenään käyttävä kääntäjä varmistaisi sanakirjan tarjoaman vastineen luotettavuuden vielä muista lähteistä, kuten yksikielisistä sanakirjoista tai kohdekielisistä rinnakkaisteksteistä. Mattila (2002, 479) pitääkin luotettavimpina englannin oikeuskielen lähteinä brittiläisiä oikeuskieltä selittäviä sanakirjoja väistämättä epätäydellisten ja epätarkkojen kaksikielisten sanakirjojen sijaan.

Edellä mainituista syistä oikeudellisten tekstien kääntäjälle keskeisiä lähteitä ovat myös kullakin kielialueella julkaistut yksikieliset selittävät sanakirjat, oikeustietosanakirjat ja kielialuekohtaiset termipankit. Ensyklopediseksi sanakirjaksi luokiteltava *Encyclopædia Iuridica Fennica* (EIF) on suomalaisesta näkökulmasta tällä hetkellä kattavin oikeustietosanakirja. Teoksen sana-artikkelit alkavat yleensä määritelmällä ja artikkeleissa on pyritty ottamaan myös kulttuuriset seikat huomioon. (Mattila 2002, 542.) Tärkein sektorikohtainen termipankki Suomessa lienee tällä hetkellä Valtioneuvoston termipankki Valter, mutta laaja-alaista ja selittävää monikielistä oikeussanakirjaa tai juridista termipankkia ei Suomessa ole oikeastaan olemassa.

Tähän tarpeeseen on vastaamassa jo johdannossa mainittu Tieteen kansallinen termipankki -hankkeen oikeustieteen termitietokanta. Hanke käynnistyi vuonna 2011 ja sen tavoitteena on luoda eri tieteenalojen käyttöön helppokäyttöinen ja jatkuvasti ylläpidettävä tietokanta, joka rakentuu talkooperiaatteella yhteistyössä koko maan tutkijoiden kanssa. Heikki E. S. Mattilan vetämä asiantuntijaryhmä on alkanut jo rakentaa termipankkia EIF:n pohjalta. Myöhemmin oikeustieteen aihealuetta täydennetään sellaisella termistöllä, jota ei ole EIF:ssa, ja lopulta tietokantaan on tarkoitus lisätä juridisia lyhenteitä, eri kielten vastineita kansainvälisistä termeistä sekä lakimieslatinaa. (Pitkänen-Heikkilä 2012.) Tieteen termipankki vastaa myös Vilokkisen (2002) esittämään elektronisen lähteen tarpeeseen, koska termipankissa voidaan julkaista rajaton määrä vastineita eri kielillä ja määritelmiä voidaan havainnollistaa kuvien ja käsittekaavioiden avulla. Erikoista hankkeessa on se, että

termipankissa olevat käsitteet ovat vapaasti luettavissa, ja kuka hyvänsä voi rekisteröityä termipankin käyttäjäksi hankkeen wikialustalla. Käyttäjät voivat osallistua keskusteluun esimerkiksi käsitteiden määrittelystä, mutta itse käsitteitä muokkaamaan pääsevät kuitenkin vain ennalta määrätyt asiantuntijat. (Pitkänen-Heikkilä 2012). Sen lisäksi, että termitietokannasta on suunnatonta hyötyä oikeudellisten tekstien kääntäjän tiedonlähteenä, tällaisen suomalaisen oikeudellisen termipankin odotetaan helpottavan ja tukevan jatkossa yhä tärkeämpiä kaksi- ja monikielisiä oikeussanakirjahankkeita sekä EU:n termipankkityötä. (Mattila 2011, 6, 9.)

Probirskaja-Turunen (2005, 16) pitää oikeussanakirjojen ja oikeustietosanakirjojen puutteena edelleen sitä, että ne edustavat oikeutta kuvaavaa metakieltä, mutta eivät näytä termiä sen luonnollisessa elinympäristössä eli lainsäädännössä. Jos haettua termiä ei löydy edes yksikielisistä sanakirjoista tai jos niiden tarjoama selitys on liian niukka tai vaikeaselkoinen, kääntäjän on turvaututtava selkeämmin juridisluontoisiin lähteisiin. Tällaisia tiedonlähteitä ovat esimerkiksi juridiset oppi- tai käsikirjat, lakikirjat sekä säädöskokoelmat. (Mattila 2002, 531, 541.) Probirskaja-Turunen (2005, 16) pitääkin perinteisen sanakirjan sijaan lakikirjaa oikeudellisen tiedon ensisijaisena informaatiolähteenä, koska kaikki muut oikeudellisten tekstien kääntäjän käyttämät tiedonlähteet juontavat merkityksensä nimenomaan laista. Kääntäjän ei tarvitse siis tyytyä välikäsitietoon, kun hän pääsee oikeudellisten tekstien avulla suoraan käsiksi alkulähteeseen. Mattila (2002, 547) pitää lakikirjaa kääntämisen näkökulmasta toki hyödyllisenä ja ajoittain jopa välttämättömänä mutta silti vasta toissijaisena lähteenä, josta kääntäjä voi esimerkiksi tarkistaa, onko kyseiseltä alalta annettu aivan uusia säädöksiä, joiden termistö ei ole vielä ehtinyt oppikirjoihin tai sanakirjoihin. Eri kielillä julkaistut lakikirjat tarjoavat kääntäjälle myös tilaisuuden verrata alkukielistä tekstiä ja käännettä.

Probirskaja-Turunen (2005, 26) kuitenkin korostaa, että jos kääntäjä haluaa välittää oikeaoppisesti oikeudellisesti hyväksyttävissä olevaa informaatiota oikeusjärjestyksen sisällöstä oikeanlaisella kielellä, hänen on sitouduttava juuri oikeuslähteisiin eli lainsäädäntöön. Kyse on yhtäältä kääntäjän ammattilypeydestä tuottaa pätevää tekstiä ja toisaalta käänneksen hyväksyttävyydestä. Juridiikan ala on hyvin dogmaattista, ja jos kääntäjä haluaa tulla hyväksytyksi osana oikeusviestintää, hänen on pelattava alan kielipolisääntöjen mukaisesti. Probirskaja-Turunen (2005, 29) perustelee lain ensisijaista asemaa oikeudellisten tekstien kääntäjän tiedonlähteenä niin oikeudellisesti kuin kielellisesti sillä, että lain sisältö ja kielenkäyttö heijastuvat kaikkeen muuhun oikeusviestintään joko suorasti tai epäsuorasti. On kuitenkin muistettava, ettei lainsäädännöstäkään löydy välttämättä vastauksia kaikkiin

kysymyksiin. Mitä yhdessä maassa on säädetty lain puitteissa, voidaan toisessa maassa tuoda epäsuorasti esille muiden oikeuslähteiden kautta. Lainsäädäntö voi lisäksi olla sisältönsä puolesta puutteellista tai vanhentunutta, ja kuten jo edellä luvussa 2 mainittiin, eri oikeuden kielten alalajeissa voi olla käytössä oma termistönsä, jota ei löydy lainkaan laeissa käytettävästä säädöskielestä. Esimerkiksi oikeustiede ja tuomioistuimet tuottavat nimittäin myös omaa kielenkäyttöä. Muun muassa näissä lainsäädäntöön liittyvissä ongelmatilanteissa kääntäjän on etsittävä tietoa myös muista oikeuslähteistä. (Probirskaja-Turunen 2005, 29.)

Oikeuslähteet ovat paitsi oikeudellisen tiedon lähteitä myös kielellisen aineksen lähteitä. Juridinen tieto (sisältö) ja sen kielellinen ilmiasu (muoto) on sidottu toisiinsa lainsäädännöllisin keinoin. Johdonmukainen oikean kielen käyttö menee siis jo oikeusturvasyistä lingvististen ja tyylillisten seikkojen edelle. Koska kielelliset ratkaisut voivat muuttaa tekstin sisältämää oikeudellista tietoa, kielellisiä ratkaisuja voidaan muuttaa ainoastaan muuttamalla oikeudellista tietoa. (Probirskaja-Turunen 2005, 27.) Mattila (2002, 159) toteaa, että säädösten kieli myös heijastuu tuomioistuinten ja hallinnon kielenkäyttöön. Kun uusi termi otetaan lakiin, kaikki virkamiehet ja tuomarit joutuvat käyttämään sitä jo virkavelvollisuudenkin nojalla (Mattila 2002, 79). Säädöskielen piirteet vaikuttavat joltakin osin myös yksityisiin asiakirjoihin (Mattila 2002, 95). Vetoaminen lakiin on nimittäin luonnollisesti helpompaa, jos vetoamisessa käytetään lain sanamuotoa (Probirskaja-Turunen 2005, 28). Kieliasujen hierarkia seuraa siis oikeuslähteiden hierarkiaa ja samalla kielenkäyttäjien hierarkiaa. Niinpä alemmat tuomioistuimet ja viranomaiset seuraavat ylimpien tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten luomaa kielellistä esikuvaa (Mattila 2002, 159). Näin ollen muut oikeudellisen kääntämisen oikeuslähteet pohjautuvat myös kielellisen aineksen osalta lainsäädäntöön.

Kuten edellä mainittiin, säädöskielen auktoriteettiasema näkyy myös viittauksissa. Säädöstekstiä siteerataan usein sellaisenaan tuomioissa, hallintopäätöksissä ja yksityisissä asiakirjoissa (Probirskaja-Turunen 2005, 28). Tuomioissa ja muissa käännettävissä oikeudellisissa teksteissä esitetään usein lainkohtia sanasta sanaan. Näin kukaan ei voi väittää, että lakia on tulkittu väärin. Jos asian selittää toisin, merkityksen muuttumisen riski on olemassa. (Mattila 2002, 119.)

Kaiken kaikkiaan yleisluonteinen tietämys siitä, millaisia termi- ja fraasikerrostumia kuhunkin oikeuskieleen sisältyy ja millaista käsitteistöä ne kuvaavat, on kääntäjälle tärkeää käytännön kannalta. Juuri tällainen oikeuskulttuurinen tieto ohjaa kääntäjän käyttämään oikeita tiedonlähteitä työssään ja tiedostamaan väärin valittujen lähteiden vaarat. (Mattila 2000, 33.) Kääntäjille on tyypillistä, että he käyttävät useita lähteitä yhtä aikaa ja tekevät

käännösratkaisunsa näistä lähteistä kerätyn yhteistiedon pohjalta (Varantola 1998, 15). Oikeudellisten tekstien kääntäjän tulisi myös käyttää rinnakkain sekä oikeuslähteitä että oikeudellisia informaatiolähteitä, jotta hän löytäisi apua juridisiin eli sisällöllisiin ongelmiin ja toisaalta kielellisellä tasolla oleviin ongelmiin. Yhdistelemällä eri tiedonlähteitä kääntäjä pystyy mahdollisimman luotettavasti selvittämään vieraan oikeusjärjestelmän käsitteistön ja sitä ilmentävän termistön. Näin hän saisi asioista oikeasuhtaisen kuvan, ja väärinkäsitykset voitaisiin välttää. (Mattila 1999, 117.)

3.3. KÄÄNNÖS LÄHTEENÄ: FINLEX-SÄÄDÖSKÄÄNNÖKSET

Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 79 pykälän mukaan kaikki Suomen lait on säädettävä ja julkaistava myös ruotsiksi. Sekä suomenkielinen säädös että sen ruotsinkielinen käännös julkaistaan yhtä aikaa ja molempia versioita pidetään laillisesti samanarvoisina. Molemmat kieliversiot ovat siis lainvoimaisia ja molempiin voidaan esimerkiksi vedota tuomioistuimissa, vaikka niissä olisikin eroavaisuuksia. (Weckström 2006, 22.)

Suomessa tehdään ruotsinkielisten lain vaatimien säädöskäännösten lisäksi myös muunkielisiä, epävirallisia käännöksiä säädöksistä. Valtioneuvosto teki periaatepäätöksen säädöskäännöstoiminnan uudelleenorganisoinnista vuonna 1997, jotta pystyttäisiin vastaamaan myös muun kuin ruotsinkielisten käännösten kasvavaan tarpeeseen, jota esimerkiksi Euroopan unioniin liittyminen vaati. Tavoitteena oli saada suomenkielisiä säädöksiä käännettyä ainakin englanniksi ja mahdollisesti myös muille kielille. Käännöksiä oli tarkoitus yhtenäistää, niiden laatua pyrittiin parantamaan ja käännökset haluttiin pitää ajantasaisina lainsäädännön muuttuessa. (Käyhty 2002, esipuhe; Weckström 2006, 22.) Muiden kuin ruotsinkielisten käännösten toteuttamisesta vastaa oikeusministeriön alainen työryhmä (Weckström 2006, 23).

Suomen ajantasainen lainsäädäntö löytyy sähköisenä muun muassa Finlex-oikeustietokannasta ja Edilex-oikeustietokannasta. Finlex on parin viime vuosikymmenen aikana vakiintunut merkittävimmäksi oikeudellisen perustiedon lähteeksi Suomessa (Korhonen 2010, 264). Oikeusministeriön omistama ja rahoittama sähköinen Finlex-säädöstietopankki (<http://www.finlex.fi>) on oikeudellisen aineiston julkinen ja maksuton internetpalvelu. Sen sisällön tuottaa ja sitä ylläpitää Edita Publishing Oy. Kaikkiaan Finlex koostuu noin kolmestakymmenestä tietokannasta, joista yksi on säädöskäännösten tietokanta.

Kyseinen tietokanta sisältää noin 500 suomalaisesta säädöksestä tuotetut vieraskieliset käännökset. Ylivoimaisesti suurin osa käännöksistä on englanniksi, mutta muutama säädös on käännetty myös ranskaksi, saksaksi, espanjaksi, venäjäksi ja japaniksi. (FINLEX.)

Vaikka Finlex on verkossa oleva lähde, sen sisältämää tietoa voidaan pitää luotettavana ja ajantasaisena. Finlexillä on tuhansia päivittäisiä käyttäjiä, mikä osoittaa luottamusta Finlexin sisältöön, vaikkakin oikeusministeriö ja Edita rajaavat vastuutaan palvelun käyttöehdoissa muun muassa sisällön mahdollisia virheitä tai puutteellisuuksia koskien (Korhonen 2010, 264). Säädöskäännösten on selvästi mainittu olevan epävirallisia käännöksiä, jotka eivät ole laillisesti sitovia. Finlex-säädöstietopankki on oikeudellisten tekstien kääntäjälle kuitenkin verraton lähde, koska se on hyvin helposti saatavilla. Lisäksi säädöstietopankissa voi tehdä nopeasti hakuja ja löytää etsimänsä tiedon vaivattomasti. Suomesta Englantiin päin käännettävissä alkuteksteissä viitataan usein suoraan suomalaiseen lainsäädäntöön, joten jos kyseisestä laista on olemassa englanninkielinen käännös Finlex-säädöstietopankissa, on luonnollista etsiä termille vastinetta sieltä. Kuten johdannossa mainittiin, esimerkiksi asianajotoimiston kääntäjät käyttävät Finlexin säädöskäännöksiä lähteenään myös sillä perusteella, että toimiston käännöksissä käytettävää termistöä saataisiin näin yhdenmukaistettua. Koska Finlex-säädöskäännöksillä ei kuitenkaan ole virallista säädösten asemaa Suomessa, kun käännettävässä lähdetekstissä vedotaan lakiin, säädöskäännösten sanamuotojen suoraan siteeraamisella ei ole samanlaista auktoriteettia kuin edellisessä alaluvussa mainitulla lainvoimaisten säädösten siteeraamisella.

Kinnunen (2006, 33) toteaa tutkimuksessaan, että oikeustieteellistä koulutusta vailla olevien kääntäjien tekemiin oikeusalan tekstien käännöksiin suhtaudutaan yleisesti varauksella. Vaikkei Finlex-säädöstietopankin käännöksissä mainitakaan tekijätietoja, voidaan kuitenkin olettaa, että ministeriöt teettävät käännökset asiantuntevilla kääntäjillä ja käännökset ovat myös juridiikan alan asiantuntijoiden tarkastamia. Tästä huolimatta kääntäjän täytyy suhtautua myös kyseisiin säädöskäännöksiin tiedonlähteenä kriittisesti. Käännetyt säädökset edustavat erilaisia lainsäädännön aloja ja säädöskäännösten kääntäjien kirjo on todennäköisesti ollut laaja. Eri kääntäjät ovat siirtäneet käännöksiin omat tulkintansa teksteistä, sillä he ovat joutuneet tekemään erinäisiä tulkinnallisia ratkaisuja kohdekielen ilmauksia valitessaan (Kinnunen 1997, 34). Kääntäjät valitsevat eri käännöstilanteissa vastineita erilaisin perustein. Tehdyistä ratkaisuista riippuen käännös saattaa tuntua paikoin vieraalta, kankealta tai kenties vaikeasti ymmärrettävältä, paikoin taas tutulta ja helposti luettavalta. (Kinnunen 2006, 43.) Säädöskäännöksiä lähteenään käyttävän kääntäjän tehtävä

on punnita, sopiiko säädöskäännöksessä käytetty ratkaisu kulloinkin käännettävänä olevaan tekstiin.

Finlex-säädöstietopankin käännösten tarkoitus on kuvata suomalaista oikeusjärjestelmää englannin kielellä. Koska säädöskäännökset ovat kaikkien saatavilla verkossa eikä niitä ole käännetty millekään tietylle kohderyhmälle, voidaan ehkä olettaa, että valitut käännösvastineet olisivat transparentteja ja neutraaleja. Varsinkin silloin, kun käännoksen kohderyhmää ovat sekä oikeustieteen asiantuntijat että maallikot, kuten Pohjoismaissa säädösten vastaanottajina on perinteisesti ollut, käänntäjän pitäisi tehdä käännoksestä mahdollisimman ymmärrettävä. Käänntäjän tulisi tällöin välttää termejä, jotka liittyvät kiinteästi toiseen oikeusjärjestelmään ja käyttää yleisesti ymmärrettäviä ja neutraaleja termejä. Lehdon mielestä tällaisissa tapauksissa käänntäjä voisi mahdollisesti käyttää termivastineita etsiessään tiedonlähteenä kansainvälisiä yleissopimuksia ja niiden termistöä. (Lehto 1985, 168.)

On toki totta, että kansainvälisissä sopimuksissa on usein pyritty käyttämään neutraalia termistöä, koska sopimuksen täytyy palvella osapuolia, jotka voivat edustaa eri kieliä ja eri oikeusjärjestelmiä. Ei voida kuitenkaan sanoa, että kansainvälisten sopimusten termistö olisi automaattisesti neutraalia ja ymmärrettävää kaikissa tilanteissa. Beveridgen (2002, 76–77) mukaan Euroopan unionin tuomioistuin on yksi sellainen kansainvälinen toimielin, joka pyrkii käyttämään niin sanottua neutraalia kieltä teksteissään. Tuomioistuin saattaa esimerkiksi korvata tietyn oikeusjärjestelmän termejä selittävillä vastineilla, joita voidaan edelleen käänntää muille unionin kielille. Kansainvälinen järjestö Unidroit (International Institute for the Unification of Private Law) on myös pyrkinyt joko käyttämään teksteissään sellaisia oikeudellisia termejä, joita käytetään yleisesti kansainvälisessä sopimuskäytännössä, tai luomaan täysin uutta termistöä, jolla ei ole jo olemassa olevaa erityismerkitystä jossain tietyssä oikeusjärjestelmässä.

Informaatiotarkoitukseen tapahtuvassa käänntämisessä, millaiseksi Finlex-säädöskäännöksetkin voidaan lukea, käänntäjän pääasiallinen tehtävä on antaa lukijalle tietoa lähdekielisestä oikeusjärjestyksestä. Silloin on tärkeää luoda sellainen teksti, joka kuvaa lähdejärjestelmän oikeudellista tilannetta mahdollisimman ymmärrettävällä tavalla (Kinnunen 2006, 43). Kinnusen (2006, 44) mukaan oikeudellisten tekstien käänntäjän olisi tarkkuuden ja objektiivisuuden lisäksi tarjottava lukijalleen ymmärtämisen apuväline, jonka avulla lukija pystyisi ylittämään niin sanotut kulttuuriset ymmärtämisen esteet, kuten käsitteellisten erojen tuottamat ymmärtämisvaikeudet. Tällöin on kuitenkin vaarana, että käänntäjä käyttää sellaisia kohdekielisiä käsitteitä, jotka voivat johtaa lukijaa harhaan, jos tämä ajattelee, että

käännöksen käsitteet tarkoittavat samaa kuin hänen oman oikeusjärjestyksensä käsitteet (Sandrini 1996, 18 Kinnusen 2006, 43 mukaan). Siksi kääntäjän olisi käytettävä transparentteja eli sellaisenaan ymmärrettäviä käännösvastineita ja niitä ympäröivän tekstin pitäisi tukea vastineiden merkitysten tulkintaa (Kinnunen 2006, 43).

4. AINEISTO JA MENETELMÄ

Seuraavissa alaluvuissa esittelen tarkemmin valitsemaani tutkimusaineistoa sekä sen analyysissä käytettyjä menetelmiä.

4.1. TUTKIMUSAINIESTO

Tässä tutkimuksessa valitsin aineistokseni lainsäädäntöä johdannossa mainittujen omakohtaisten kokemusteni perusteella, mutta myös sen takia, että kuten kappaleessa 3.2 todettiin, oikeudellisten tekstien kääntäjän käyttämien tiedonlähteiden voidaan perustellusti sanoa pohjautuvan viime kädessä lainsäädäntöön. Tutkimusaineistonani on siis toisaalta käännettyä, englanninkielistä Suomen lainsäädäntöä ja toisaalta englanninkielistä common law -lainsäädäntöä.

Alun perin englanniksi laaditusta lainsäädännöstä olen valinnut tässä tutkielmassa vertailtavaksi aineistokseni Iso-Britannian lainsäädäntöä. Koska Euroopan alueella Englannissa käytettävä englanti on dominoiva englanninkielen variantti ja koska oikeusministeriö nojautuu säädösten kääntämisohjeissaan pääasiassa Englannin lainsäädäntöön (Käyhty 2002, johdanto), oletan, että tutkimuksessani ei pitäisi näin ollen syntyä eroavaisuuksia suomesta englanniksi käännettyjen säädöskäännösten ja englantilaisten säädöstekstien välille eri englannin varianttien vuoksi.

Koska aihe ja varsinkin siihen liittyvä aineisto on hyvin laaja, toteutan graduni deskriptiivisenä tutkimuksena ja valitsen aineistokseni vain yhden englanninkielisen säädöskäännöksen Finlex-säädöstietopankista ja vertaan sitä samaa aihetta käsittelevään common law -säädökseen legislation.gov.uk-verkkosivuilta. Vain kaksi säädöstä käsittelevä aineisto on mielestäni riittävä tähän tutkimukseen, koska pyrkimykseni ei ole luoda yleiskäsitystä koko ilmiöstä, vaan saada tietoa siitä, esiintyykö valitussa aineistossa eroavaisuuksia ja mitä se mahdollisesti tarkoittaa näitä tekstejä lähteinään käyttävän kääntäjän näkökulmasta.

Suomen lainsäädännöstä olen valinnut englanninkielisen käännöksen Patenttilaista (Patents Act 550/1967), johon on päivitetty muutokset 650/2000 säädösmuutokseen asti, ja Englannin lainsäädännöstä vastaavaa aihealuetta käsittelevän patenttilain Patents Act 1977 muutoksineen. Patents Act 1977 on suurimmalta osin voimassa Englannin, Walesin, Skotlannin ja Pohjois-Irlannin alueella. Vain yksi pykälä on voimassa ainoastaan

Skotlannissa. Viitataan jäljempänä Suomen Patenttilain englanninkieliseen käännökseen tässä tutkielmassa lyhenteellä PAS (Patents Act Suomi) ja käytän Englannin Patents Act -nimisestä laista lyhennettä PAE (Patents Act Englanti). PAS on 33 sivua pitkä ja se koostuu 10 luvusta ja 76 pykälästä. Säädöskäännöksessä on kaikkiaan 14 021 sanaa. PAE liitteinen taas on 124-sivuinen ja siinä on kolme osaa (*Part*), jotka sisältävät yhteensä 132 pykälää (*section*). Tämän lisäksi PAE:ssa on kahdeksan liitettä (*schedule*). Sanoja PAE:ssa on kaiken kaikkiaan 51 168 kappaletta.

Valitsin aineistokseni patenttilainsäädäntöä, koska oman kokemukseni mukaan varsinkin asianajotoimistossa työskentelevä oikeudellisten tekstien kääntäjä on kyseisen lainsäädännön kanssa verrattain usein tekemisissä. Kun kansainvälinen yhtiö on osapuolena patenttiriidassa, esimerkiksi mitättömyys- ja loukkauskanteet nostetaan erikseen kussakin väitetyssä maassa, sillä patentti on hakuprosessista riippumatta aina lopulta kansallinen ja sen loukkaukset käsitellään kansallisissa tuomioistuimissa (Haarmann & Mansala 2007, 26, 35). Tällaisissa kansainvälisluonteisissa oikeudenkäynneissä viranomaiset ja tuomioistuimet toimivat ja laativat asiakirjat omalla kielellään. Myös yksityiset asiakirjat, kuten kirjelmät, lausumat ja valitukset, laaditaan usein osapuolten omilla kielillä. (Mattila 2012, 3.) Tällöin tiedontarve ja näin ollen myös käännösten tarve on suuri sekä tuomioistuimen, riita-asian osapuolien että asiaa hoitavien asianajajien näkökulmasta, ja oikeudellisten tekstien kääntäjä tarvitsee tällaisissa tilanteissa relevantteja lähteitä patenttilainsäädännöstä.

Patentteja koskeva sääntely on sisällöltään jossain määrin yhtenäistä kansainvälisellä tasolla, koska Pariisin yleissopimuksella ja TRIPS-sopimuksella on ollut harmonisoiva vaikutus sopimukseen sitoutuneiden valtioiden patenttilainsäädäntöön. Vuonna 1883 kirjoitettu Pariisin yleissopimus velvoittaa siihen liittyneet valtiot, kuten Suomen, Iso-Britannian sekä käytännössä kaikki muutkin merkittävät teollistuneet maat, antamaan suojaa keksinnöille. TRIPS-sopimus (Agreement on Trade-Related Aspects on Intellectual Property Rights) taas vahvistaa immateriaalioikeuksien asemaa niiden kauppapoliittisen merkityksen vuoksi Maailman kauppajärjestön valtioiden piirissä. Vaikka Pariisin yleissopimuksen ja TRIPS-sopimuksen johdosta maailman patenttijärjestelmät ja niiden sisältämät erilaiset patentteihin liittyvät prosessit ovat peruspiirteiltään varsin samankaltaisia, sopimuksilla ei ole kuitenkaan luotu ylikansallista patenttioikeutta. Patenttia koskevia lakeja sovelletaan edelleen vain kunkin valtion omalla alueella. Sopimusten asettamat vaatimukset ovat myös verrattain vähäisiä, joten allekirjoittajavaltioiden soveltamat säännöt voivat poiketa toisistaan huomattavasti. (Haarmann & Mansala 2007, 23–29, 59.)

4.2. TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimusasetelmani on deskriptiivinen tutkimus, jossa selvitän empiirisen analyysin avulla, millä tavoin englanninkielinen käännös Patenttilaista ja Patents Act eroavat toisistaan termistön, virkerakenteen ja muiden kielellisten piirteiden osalta, ja pohdin, kuinka se vaikuttaa niiden sopivuuteen oikeudellisten tekstien kääntäjän tiedonlähteinä. Vertailen lakitekstejä poimimalla niistä manuaalisesti yhteneviä sekä toisistaan poikkeavia edellä mainittuihin aihealueisiin liittyviä seikkoja. Kuvailen analyysiprosesseja tarkemmin jäljempänä.

Koska tutkimuksen aineisto on rajallinen, koin saavani parhaat tulokset siitä irti laadullisen ja määrällisen sisällönanalyysin yhdistelmän avulla. Sisällönanalyysissä tekstimuotoista aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen, ja juuri näiden tekniikoiden avulla tämän tutkimuksen aineistosta on mahdollista nostaa esiin relevantteja tuloksia (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105). Sisällönanalyysin avulla pyrin muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyn kuvauksen, joka kytkisi tulokset oikeudellisten tekstien kääntämisessä käytettyjen tiedonlähteiden laajempaan kontekstiin ja oikeudellisten tekstien kääntämistä koskeviin muihin tutkimustuloksiin.

Käytän tässä tutkimuksessa sisällönanalyysia myös kvantitatiivisessa muodossa silloin, kun aineiston sisältöä on tarpeen kuvata määrällisesti. Tässä tutkimuksessa hyödynsin sanojen ja muun kielellisen aineksen lukumäärien laskemista termistön analyysissa sanojen esiintymisyleisyyden määrittämiseksi aineistossa ja virkerakenteen analyysissa virkkeiden keskimääräisten pituuksien määrittämisessä. Vaikka analyysin tarkoituksena onkin kuvailla kahden tiedonlähteen sisältöä sanallisesti ja tehdä johtopäätökset niistä tämän perusteella, laskemalla saadut tulokset tukevat osaltaan sanallista analyysia. Mikäli aineistoa olisi ollut määrällisesti enemmän ja siitä olisi haluttu tehdä yleistyksiä, aineiston sisällön erittelyn ja sen tilastollisen esittämisen pohjalta olisi mahdollisesti voitu esittää enemmänkin johtopäätöksiä, mutta tässä tapauksessa se ei ollut aiheellista. Tilastollisen esittämisen sijaan raportoin aineiston analysoinnin tulokset kolmen pääkategorian alla, jotka on vielä jaettu alaluokkiin. Alaluokat on luotu tätä tutkimusta varten aineiston analyysissa esiin nousseiden piirteiden perusteella eivätkä ne perustu suoraan mihinkään aiempaan luokitteluun. Analysoin kunkin alaluokan aineistoa luokkia ilmentävien sitaattien ja numeraalisen datan avulla.

Tutkimuskysymykseni on, kuinka englanniksi käännetty säädösteksti ja alun perin englanniksi laadittu säädösteksti toimivat oikeudellisten tekstien kääntäjän lähteinä, millaisia

yhtäläisyyksiä ja eroja niissä on sekä mitä kääntäjän täytyy ottaa huomioon käyttäessään niitä oikeudellisten tekstien käännösten lähteinä. Tutkimuksen tarkoituksen kannalta aineistosta oli siis oleellista poimia sekä samankaltaisuuksia että eroavaisuuksia käymällä aineistoa systemaattisesti läpi ja nostaa näin esiin seikkoja, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiin.

Aineiston analyysi suoritettiin perinteisin menetelmin manuaalisesti lukuun ottamatta tekstinkäsittelyohjelman ajoittaista hyödyntämistä tutkimuksen aineiston rajallisuudesta ja enimmäkseen laadullisesta analyysimenetelmästä johtuen. Aluksi tekstimuotoinen aineisto tulostettiin Finlex-säädöstietopankin ja legislation.gov.uk:n verkkosivuilta ja sen jälkeen aineistoa alettiin käydä läpi systemaattisesti. Teksteistä nostettiin esiin kaikki ne asiat, jotka jollain tavalla liittyivät oikeudelliseen kielenkäyttöön joko termistön, virkerakenteen tai muiden kielellisten piirteiden osalta. Samalla merkittiin, mihin aihepiiriin kyseiset kohdat liittyivät tarkemmin. Aineistoa hyödynnettiin myös sähköisessä muodossa laskettaessa virkkeiden pituuksia ja tehtäessä termihakuja tekstinkäsittelyohjelman avulla. Tekstistä oli siis tarkoitus tunnistaa ja jaotella kaikki oleelliset aiheet tutkimuksen tavoitteen kannalta. Falckin (2002) tutkimuksessaan käyttämä jaottelu oikeudellisten tekstien termistön, tyylin ja rakenteen välillä toimi analyysini alustavana pohjana, ja aiheiden tarkempi jaottelu muodostettiin sitä mukaa, kun aineistosta esiin nousevista piirteistä koostui luokkia.

Jotta termistön analyysiosio ei venyisi aineiston laajuuden vuoksi tutkimuksessa suhteettoman pitkäksi, päätin analysoida aineiston termistöä 25 käsitteeseen rajatun esimerkinomaisen otoksen kautta. Poimin ensin suppeammasta säädöksestä eli PAS:sta manuaalisesti kaikki termit, joita oli 196 kappaletta. Manuaalinen terminpoiminta sopi tähän aineistoon hyvin, sillä vaikka se onkin subjektiivinen ja hidas menetelmä, se on toisaalta myös varsin luotettava menetelmä, jolla tutkija saa poimittua tekstistä kaikki tarkoituksenmukaiset termit (Pasanen 2009, 45). Koska PAS ja PAE ovat sisällöltään erilaisia, kaikki PAS:ssa esiintyvät termit eivät luonnollisesti esiinny PAE:ssa. Valitsin PAS:sta poimittujen termien ilmentämistä käsitteistä analysoitavaksi otokseksi satunnaisesti 25 sellaista käsitettä, jotka esiintyivät sekä PAS:ssa että PAE:ssa. Sen jälkeen analysoin ja vertailin, millä termeillä kyseisiin käsitteisiin viitataan kummassakin tiedonlähteessä. Rajattu otos sisältää monta keskeistä termiä ja tuo esiin monenlaisia esimerkkejä tiedonlähteiden yhtäläisyyksistä ja eroista termistön suhteen. Näin ollen koin, että 25 käsitteeseen rajattu otos oli tarpeeksi kattava tässä tapauksessa, koska se mahdollisti tuloksien vertailun ja palveli siten termistön analyysissa tarkoitustaan hyvin. Tämän vuoksi termistöä oli tässä tutkimuksessa mielekästä lähestyä rajatun otoksen kautta, eikä suuremman käsitejoukon analysoinnille, joka olisi lopulta kattanut kohtuuttoman suuren osan analyysistä, ollut nähdäkseni tarvetta.

Aineiston virkerakennetta tutkin laskemalla virkkeiden pituuksia sekä PAS:sta että PAE:sta ja tarkastelemalla virkerakenteiden muotoa. Tiedonlähteen virkerakenteella on toki merkitystä kääntäjälle lähteen käytettävyyden kannalta siinä mielessä, että jos tiedonlähteen virkerakenne on hyvin monimutkainen, kääntäjällä saattaa kulua kohtuuttoman paljon aikaa sen tarkasteluun. Kääntäjä voi myös nojautua lähteen kielelliseen rakenteeseen tarvitessaan apua käännöksensä virkerakenteen kanssa, mutta lähteen virkerakenteet eivät kuitenkaan ole mielestäni yhtä olennaisessa asemassa kääntäjän näkökulmasta katsottuna kuin termistö. Tämän vuoksi en laskenut lähteistä esimerkiksi pää- ja sivulauseiden osuuksia ja tarkastelin virkkeiden rakennetta vain pääpiirteittäin.

Aineiston muita kielellisiä piirteitä tutkin kartoittamalla aineistosta analyysin aikana ilmenneitä eroja ja yhtäläisyyksiä PAS:n ja PAE:n välillä britti- ja amerikanenglannin käytössä, latinankielisten ilmaisujen käytössä sekä sukupuolineutraalin kielen käytössä. Nämä ovat kaikki sellaisia piirteitä, joihin oikeudellisten tekstien kääntäjän on hyvä kiinnittää huomiota tiedonlähteitä käyttäessään, koska lähteissä esiintyvät piirteet näiden kategorioiden osalta eivät välttämättä sovi jokaiseen käännökseen sellaisenaan. Kun kääntäjä tiedostaa kyseisten kielellisten piirteiden esiintymisen lähteissä, hän voi tehdä tietoisin valinnan niiden käyttämisestä tai välttämisestä käännöksessään.

5. AINEISTON ANALYYSI

Tämän tutkimuksen tarkoitus on analysoida ja tulkita sitä, kuinka erilaiset oikeudelliset lähteet toimivat oikeudellisen kääntäjän tiedonlähteenä. Tarkoitukseni on selvittää vertailemalla kahdesta eri oikeusjärjestelmästä poimittua kahta eri tiedonlähdettä, joista toinen on englantilainen alkuperäisteksti ja toinen suomesta englantiin tehty käännös, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja näillä tiedonlähteillä on ja kuinka ne mahdollisesti vaikuttavat niitä hyödyntävän kääntäjän toimintaan. Etsin siis vastauksia tutkimuskysymyksiini, kuinka englanniksi käännetty säädösteksti ja alun perin englanniksi laadittu säädösteksti toimivat oikeudellisten tekstien kääntäjän lähteinä, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja niissä on sekä mitä kääntäjän täytyy ottaa huomioon käyttäessään niitä oikeudellisten tekstien käännösten lähteinä. Kun pohdin lähteiden toimivuutta oikeudellisten tekstien kääntäjän kannalta, tarkoitan kääntäjällä jo edellä esimerkiksi luvussa 2.3.1 luonnehdittuun asianajotoimistossa työskentelevään kääntäjään rinnastettavaa kääntäjää, en säädöstekstien kääntäjää.

Aineistosta nostetut sitaatit on esitetty sellaisenaan muokkaamattomana. Sitaattien sisältämät alleviivaukset on lisätty tässä tutkimuksessa ja niiden tarkoitus on selventää, missä kohtaa sitaattia kulloinkin käsitelty aihe esiintyy. Lainauksista on myös jätetty pois tekstiosuuksia, joilla ei ole vaikutusta kyseisessä asiayhteydessä, ja poistot on merkitty kahdella ajatusviivalla. Sitaattien jäljessä hakasulkeisiin on merkitty, onko kyseessä suomalaisen Patenttilain englanninkielisestä käännöksestä (PAS) vai brittisäädöksestä (PAE) poimittu sitaatti, ja sitaatin lainkohta. Pykälän (*section*) momentit (*subsections*) ja momenttien kohdat (*paragraphs*) sekä alakohdat on merkitty pykälän jälkeen sulkuihin. Sitaatit on merkitty juoksevilla numeroinnilla ja peräkkäin olevat sitaatit on erotettu toisistaan kirjaimilla a, b, c jne. Aineiston analyysi aloitetaan termistöön liittyvistä piirteistä siirtyen sitten aineiston virkerakenteen analysointiin ja viimeiseksi muiden kielellisten piirteiden analysointiin.

5.1. TERMISTÖ

Analysoitavassa 25 käsitteen otoksessa on 12 substantiivia, 12 verbi-ilmausta ja yksi adverbien ja sitä määrittävän adjektiivin yhdistelmä (hyvässä uskossa).

25 satunnaisesti aineistosta poimittua käsitettä ovat seuraavat:

- patenttihakemus
- patentinhaltija

- [patenttihakemuksen] selitysoasa
- [patenttihakemuksen] piirustukset
- patenttivaatimukset
- [patenttihakemuksen] tiivistelmä
- alan ammattimies
- hyvässä uskossa
- tehdä patenttihakemus
- [patenttihakemuksen] hakemusmaksu
- [patenttihakemuksen] tekemispäivä
- hakea patenttia
- hyväksyä patenttihakemus
- jättää patenttihakemus sillensä
- hylätä patenttihakemus
- peruuttaa patenttihakemus
- korjata patenttihakemusta
- muuttaa patenttihakemusta
- siirtää patentti
- kumota patentti
- raueta [patentista]
- luopua patentista
- patenttilehti
- patenttirekisteri
- pakkolupa

Termistön analyysin tulokset jaettiin kolmeen luokkaan aineiston perusteella ilmenneiden piirteiden mukaan. Luokat ovat i) yhtenevä termistö, ii) synonyyminen termistö ja iii) polyseeminen termistö. Luokat luotiin aineiston perusteella, kun analysoitujen termien käytössä alkoi erottua yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Yhtenevän termistön tapauksessa samaan käsitteeseen viitataan molemmissa säädöksissä tietyllä samalla termillä eikä synonyymisiä termejä esiinny. Synonyymisen termistön tapauksessa samaan käsitteeseen viitataan kahdella tai useammalla eri termillä joko yhdessä tai molemmissa säädöksissä tai yhdellä termillä yhdessä säädöksessä ja toisella toisessa, jolloin synonymia ilmenee säädösten välillä. Polyseemisen termistön luokkaan kuuluvat ne termit, jotka viittaavat useampaan kuin yhteen käsitteeseen. Käytän termistön analyysin tukena *Black's Law Dictionary*a (2004), joka

on yleisesti tunnettu ja laadukas selittävä oikeussanakirja. Teos on yhdysvaltalainen, joten sen avulla on mahdollista saada myös osviittaa siitä, mitkä termit ovat hyväksytyjä ja yleisesti käytössä Yhdysvalloissa.

Lasken tässä tutkimuksessa samaksi termiksi myös erilaiset termivariaatiot, kuten permutaatiot, jossa termin osien järjestys vaihtelee (esimerkiksi *patent application* ja *application for a patent*). Otan myös huomioon verbikäsitteen ilmaisemiseksi käytetyn verbitermin lisäksi samaan käsitteeseen viittaavan substantivoituneen verbin. Substantivoituneella verbillä tarkoitan substantiiveja, jotka on muodostettu verbistä erilaisilla johdoksilla (esimerkiksi *revoke a patent* ja *revocation of a patent*). Nämä substantivoituneet termit voivat toimia edelleen yhdyssanojen tai sanaliittojen osana. Aineiston suppeuden vuoksi kyseiset variantit huomioon ottamalla saadaan mielestäni kattavampi kokonaiskuva eri termien käytöstä.

5.1.1. Yhtenevä termistö

Analysoidusta 25 käsitteen otoksesta 16 käsitteeseen viitataan sekä PAS:ssa että PAE:ssa sellaisella samalla termillä, jolle ei löytynyt synonyymisiä termejä kummastakaan säädöksestä. Yhtenevillä termeillä viitataan siis 64 % koko otoksen käsitteistä. Näin ollen suurin osa otoksesta kuuluu tähän kategoriaan.

Patenttihakemukseen viitataan sekä PAS:ssa että PAE:ssa termillä *patent application* tai sen variantilla *application for the patent*. Myös patenttihakemuksen sisältövaatimukseen kuuluvat käsitteet selitysosa, piirustukset, patenttivaatimus ja tiivistelmä ilmaistaan molemmissa säädöksissä yhtenevin termein *description*, *drawings*, *claim* ja *abstract*, vaikka patenttihakemuksen sisältöä koskeva lainkohta onkin rakennettu säädöksissä täysin eri tavalla. Tämä käy ilmi seuraavista PAS:n ja PAE:n sitaateista.

Esim. 1a

The application shall contain a description of the invention, together with drawings where necessary, and a precise statement of the subject matter for which patent protection is sought (one or more claims). [– –]An application shall also contain an abstract of the description and claims. [PAS, Chapter 2, section 8]

Esim. 1b

Every application for a patent shall contain— .

(a) a request for the grant of a patent; .

(b) a specification containing a description of the invention, a claim or claims and any drawing referred to in the description or any claim; and .

(c) an abstract [– –] [PAE, Part I, section 14(2)]

Tilanne on sama alan ammattimiehen käsitteen osalta. Ammattimiehen osaamista käytetään mittarina keksinnön selityksen riittävän selkeyden arvioinnissa. Kuten seuraavista sitaateista huomataan, molempien säädöksiä riittävää selkeyttä säätävä lainkohta on muutoin laadittu melko eri tavoin, mutta ammattimiehen käsitteeseen viittaava termi on molemmissa täysin sama *person skilled in the art*.

Esim. 2a

The description shall be sufficiently clear to enable a person skilled in the art, with the guidance thereof, to carry out the invention. [PAS, Chapter 2, section 8]

Esim. 2b

The specification of an application shall disclose the invention in a manner which is clear enough and complete enough for the invention to be performed by a person skilled in the art. [PAE, Part I, section 14(3)]

Hyvässä uskossa erilaisten toimien tekemisen käsitteeseen viitataan PAS:ssa ja PAE:ssa termillä *in good faith*. Hyvässä uskossa toimimisen käsitteeseen viitataan oikeudellisissa teksteissä kokemuksiin mukaan myös usein latinankielisellä sitaattilainalla *bona fide*, mutta aineistosta ei löytynyt ainuttakaan esimerkkiä tämän fraasin käytöstä.

Patenttihakemuksen tekemispäivään viitataan myös sekä PAS:ssa ja PAE:ssa synonyymisellä termillä *filing date* (PAS:ssa myös pidempänä muunnoksena *filing date of the application*). Molemmissa esiintyy myös termin permutaatiota muodossa *date of filing* kuitenkin sillä erotuksella, että PAS:ssa termin muunnoksessa *date of filing of the application* sanaa *filing* pidetään substantiivina, joka vaatii peräänsä *of-genetiivin*, ja PAE:ssa *date of filing the application* sanaa *filing* pidetään verbinä, jonka objekti *the application* on.

Patenttihakemuksen korjaamiseen sen sisältämien virheiden osalta viitataan sekä PAS:ssa että PAE:ssa termillä *correct the application* (myös substantiivimuodossa *correction of the application*). Patenttihakemuksen sisällön muuttamiseen viitataan myöskin johdonmukaisesti molemmissa säädöksissä samalla termillä, joka on *amend the application* (myös muodossa *amendment of the application*). Samalla tavalla yhtenevin termein viitataan myös patenttihakemuksen peruuttamisen käsitteeseen, jota ilmennetään molemmissa säädöksissä termillä *withdraw the application* (myös *withdrawal of the application*), sekä patentin kumoamisen käsitteeseen, jota ilmennetään sekä PAS:ssa että PAE:ssa termillä *revoke a patent* (myös *revocation of a patent*). Molemmissa säädöksissä esiintyviä täysin yhteneviä termejä, joille ei löydy synonyymisiä termejä, ovat myös patentin siirtämiseen viittaava termi *transfer the patent* (myös substantiivimuodossa *transfer of the patent*) ja patentin luovuttamiseen viittaava termi *surrender the patent* (PAE:ssa myös substantiivimuodossa *surrender of the patent*). Pakkolupa eli erikoisoikeuteen käyttää toisen keksintöä

ammattimaisesti hyväkseen viitataan PAS:ssa ja PAE:ssa yhtenevällä termillä *compulsory license*.

Patenttirekisteriin viitataan PAS:ssa termillä *(Patent) Register* ja PAE:ssa saman termin permutaatiomuodolla *register of patents*. Vaikka termit ovat yhteneviä ja viittaavat samaan patenttirekisterin käsitteeseen, on myös otettava huomioon, että käsitteen tarkoite on PAS:ssa ja PAE:ssa eri. Vaikkei termiä määritellä kummassakaan säädöksessä erikseen, PAS:ssa patenttirekisterin voidaan katsoa tarkoittavan Patentti- ja rekisterihallituksen patenttirekisteriä ja PAE:ssa Intellectual Property Office'n patenttirekisteriä (Intellectual Property Office).

Seuraavasta sitaatista käy ilmi ainoa kohta, jossa PAS:ssa ilmoitetaan suoraan, että patenttirekisterillä viitataan Suomen patenttirekisteriin. Kyseinen viittaus on säädöksen loppupuolella vasta pykälässä 71, joten sitä ei voida kuitenkaan pitää sellaisena termin määritelmänä, joka määrittäisi koko tekstin *Patent Register* -termejä. Ajantasaisessa Suomen Patenttilaissa kyseisessä kohdassa on fraasi ”tässä maassa patenttirekisteriin merkitty asiamies”.

Esim. 3

Subject to reciprocity, the Government may decree that subsections 1 and 2 above shall not apply to the proprietor of a patent domiciled in a specified foreign country, or to the proprietor of a patent having a representative domiciled in such country, provided the name of the representative is communicated for recording in the Patent Register of Finland and is authorized as prescribed in subsection 1 above. [PAS, Chapter 10, section 71]

Tällaisessa tilanteessa kääntäjän on tarpeen tarkentaa käännöksessään, minkä maan tai minkä instanssin ylläpitämästä patenttirekisteristä on kyse vai viitataanko termillä yleiseen patenttirekisterin konseptiin. Muussa tapauksessa lukija voi tulkita termin tarkoittavan muuta patenttirekisteriä kuin alkutekstissä on tarkoitettu.

Kuten alaluvussa 2.4 mainittiin, vastaavien käsitteiden löytäminen on hankalaa varsinkin silloin, kun etsitään vastaavuutta eri oikeusjärjestelmien välillä. Käytännössä käsitteet ovat ekvivalentteja ainoastaan silloin, kun lähde- ja kohdeteksti viittaavat samaan oikeusjärjestelmään. Vaikka aineistossa analysoidaankin romaanis-germaaniseen oikeusjärjestelmään kuuluvan Suomen ja common law -oikeusjärjestelmään kuuluvan Englannin lainsäädäntöä, kyseessä on poikkeustapaus siinä mielessä, että aihealue on osittain hyvin samantapaisesti säännelty kummassakin järjestelmässä. Tällaisessa tilanteessa oikeudellisten tekstien kääntäjä voi katsoa, että käsitteet ja niihin viittaavat termit ovat ekvivalentteja jopa kahden eri oikeusjärjestelmään kuuluvan kahden eri valtion lainsäädännöissä ja käyttää näin ollen molempia säädöksiä yhtä lailla tiedonlähteinään kyseisen asia-alueen kohdalla.

Otoksen käsitteet, joihin on viitattu yhtenevin termein sekä PAS:ssa että PAE:ssa, on koottu alla olevaan taulukkoon termeineen.

Taulukko 1. *Yhtenevä termistö PAS:n ja PAE:n analysoidussa otoksessa*

Käsite	PAS termi	PAE termi
patenttihakemus	patent application / application for a patent	patent application / application for a patent
[patenttihakemuksen] selitysoasa	description	description
[patenttihakemuksen] piirustukset	drawings	drawings
patenttivaatimukset	claims	claims
[patenttihakemuksen] tiivistelmä	abstract	abstract
alan ammattimies	person skilled in the art	person skilled in the art
hyvässä uskossa	in good faith	in good faith
(patenttihakemuksen) tekemispäivä	filing date (of the application), date of filing (of the application)	filing date, date of filing (the application)
korjata patenttihakemusta	correct the application	correction of the application
muuttaa patenttihakemusta	amend the application	amend the application / amendment of the application
peruuttaa patenttihakemus	withdraw the application / withdrawal of the application	withdraw the application / withdrawal of the application
kumota patentti	revoke a patent / revocation of a patent	revoke a patent / revocation of a patent
siirtää patentti	transfer the patent / transfer of the patent	transfer the patent / transfer of the patent
luopua patentista	surrender the patent	surrender the patent, surrender of the patent
patenttirekisteri	Patent (Register)	register (of patents)
pakkolupa	compulsory licence	compulsory licence

Se, että suurimpaan osaan otoksen käsitteistä viitattiin yhtenevällä termillä sekä PAS:ssa että PAE:ssa, viittaa siihen, että patenttihakemuksiin liittyvät toimenpiteet on säädelty samantapaisesti sekä Suomessa että Iso-Britanniassa. Tämä taas johtuu todennäköisesti suurilta osin edellä mainittujen kansainvälisten sopimusten harmonisoivasta vaikutuksesta. Tulos on poikkeava tutkimuksen taustakirjallisuuden esittämään yhtenevän termistön vähyyteen nähden varsinkin, kun kyse on kahden eri oikeusjärjestelmän säädöksestä. Tämä kuitenkin osoittaa sen, että patenttilainsäädäntö on ekvivalenttien termien suhteen erityistapaus oikeuden alalla.

5.1.2. Synonyyminen termistö

Kahdeksaan otoksen 25 käsitteestä viitattiin erilaisilla synonyymisillä termeillä joko niin, että käsite ilmaistiin yhden säädöksen sisällä kahdella tai useammalla termillä, tai niin, että yhden säädöksen sisällä käsitteeseen viitattiin ainoastaan yhdellä termillä, mutta toisessa säädöksessä samaan käsitteeseen viitattiin toisella synonyymisellä termillä.. Synonyymisen termistön osuus otoksesta on siis 32 %. Tapauksia, joissa synonymiaa esiintyi yhden säädöksen sisällä, oli viisi ja säädösten välistä synonymiaa esiintyi kolmen käsitteen kohdalla.

Patenttihakemuksen hyväksymisestä käytetään PAS:ssa rinnakkain kolmea termiä: *accept the application* (myös muodossa *acceptance of the application*), *grant the application* ja *allow the application*. Yleisin näistä synonyymisistä termeistä PAS:ssa on *accept the application* (käytetty 11 kertaa eri muodoissaan) ja toiseksi yleisin *allow the application* (käytetty kolme kertaa). Termiä *grant the application* on käytetty PAS:ssa vain kerran. Seuraavasta sitaatista ilmenee useimmin käytetyn verbin *accept* käyttö sekä substantiivi- että verbimuodossa.

Esim. 4

If the application satisfies the formal requirements and no obstacle is found to acceptance of the application, the patent authority shall notify the applicant that the application can be accepted. [PAS, Chapter 2, section 19]

Oli mielenkiintoista huomata, että verrattuna PAS:n kolmeen synonyymiseen termiin PAE:ssa patenttihakemuksen hyväksymiseen viitattiin vain yhdellä verbillä, joka oli PAS:ssa vähiten käytetty *grant*. *Black's Law Dictionary*ssa (2004) patenttihakemuksen hyväksymisen yhteydessä mainittiin vain yksi verbi, joka oli *allow*. Tästä voidaan päätellä, että ainakin termin *allow the application* käyttö on yleisesti hyväksyttyä Yhdysvalloissa.

Patentinhaltijasta käytetään myös useampaa synonyymistä termiä PAS:ssa. Käsitteeseen viitataan termillä *(patent) proprietor* (myös muodossa *proprietor of the patent*) 34 kertaa, termillä *patent holder* (myös muodossa *holder of the patent*) kuusi kertaa ja termillä *patentee*

kaksi kertaa. Alla olevasta sitaatista käy ilmi, että synonyymisiä termejä käytetään jopa saman virkkeen sisällä.

Esim. 5

The person last recorded in the Register as the patentee shall be deemed the proprietor for the purposes of lawsuits and for other matters concerning the patent. [PAS, Chapter 6, section 44]

Myös PAE:ssa *proprietor* on ylivoimaisesti yleisin patentinhaltijaan viittaava termi. Sitä esiintyy säädöksessä 188 kertaa, kun taas termiä *patentee* esiintyy säädöksessä vain neljä kertaa. Termiä *patent holder* ei PAE:ssa esiinny lainkaan. Kahden ensin mainitun termin synonyyminen käyttö ilmenee seuraavasta sitaatista, jossa termi *patentee* esiintyy lainkohdan otsikossa ja saman kohdan sisällössä patentinhaltijaan viitataan termillä *proprietor*.

Esim. 6

Patentee's application for entry in register that licences are available as of right.

- (1) At any time after the grant of a patent its proprietor may apply to the comptroller for an entry to be made in the register to the effect that licences under the patent are to be available as of right. [PAE, Part I, section 46(1)]

Black's Law Dictionary (2004, 1162) määrittelee termit *patent-holder*, *patent-owner* ja *patentee* synonyymeiksi toisilleen. Niiden yhtäläisyyttä selvennetään vielä seuraavassa sitaatissa:

Although it might seem helpful to distinguish a patentee as a person to whom a patent is issued and a patent-holder as the owner of the patent, including the original grantee's assigns, the Patent Act explicitly includes all title-holders under the term "patentee" 35 USCA § 100(d).

Termiä *patent-owner* ei esiinny kummassakaan aineistooni kuuluvassa säädöksessä lainkaan. Vaikka oikeuskielen yksi perusominaisuuksista on täsmällisyys ja yksiselitteisyys, tällaisia tilanteita, jossa synonyymiaa esiintyy saman tekstin sisällä, esiintyy taustakirjallisuuden perusteella usein. Tällaisissa tilanteissa kääntäjän on selvitettävä termien sisällöt itselleen ja käytettävä käännöksessään käännöksen funktion ja kohderyhmän kannalta sopivinta termivastinetta tai vaihtoehtoisesti useita synonyymisiä termejä, jos tästä ei aiheudu väärinymmärtämisen riskiä lukijoille.

Patentihakemuksen tekemiseen viitataan PAS:ssa ainoastaan termillä *file the application* (myös muodossa *filing of the application*). PAE:ssa hakemuksen tekemiseen viitataan termin *file the application* lisäksi myös termillä *make the application* (myös muodossa *making of the application*). Seuraavassa PAE:n sitaatissa verbistä *make* rakennettua termiä käytetään synonyymisesti termin *file the application* kanssa, koska kyse on siitä, että patentihakemuksen voi laatia ja jättää viranomaisille joko yksin tai yhdessä.

Esim. 7

Any person may make an application for a patent either alone or jointly with another. [PAE, Part I, section 7(1)]

Alla olevassa sitaatista sen sijaan voidaan päätellä, että verbillä *make* voidaan myös viitata patenttihakemuksen laatimiseen ja verbillä *file* pikemminkin hakemuksen toimittamiseen viranomaisille.

Esim. 8

Making of application.

(2) Every application for a patent—

(a) shall be made in the prescribed form and shall be filed at the Patent Office in the prescribed manner [– –] [PAE, Part I, section 14]

Toisaalta patenttihakemuksen toimittamiseen viitataan PAE:ssa myös termillä *supply the application*, mikä käy ilmi alla olevasta sitaatista.

Esim. 9

Any such international application which is published under that treaty shall be treated for the purposes of section 2(3) above as published only when a copy of the application has been supplied to the European Patent Office in English, French or German and the relevant fee has been paid under that convention. [PAE, Part II, section 79(2)]

PAS:ssa tällaista eroa ei tehdä, vaan sekä hakemuksen laatimiseen että jättämiseen viitataan samalla termillä *file the application*. Patenttihakemuksen kirjoittamiseen eri kielillä viitataan PAS:ssa termillä *write the application*. Tätä termiä ei taas esiinny PAE:ssa lainkaan. Patenttihakemuksen tekemisen ja laatimisen käsitteiden yhteydessä nähdään, että niihin viitataan synonyymisillä termeillä eri oikeusjärjestelmissä, mutta myös saman kielen ja oikeusjärjestelmän sisällä. Termien käytössä on myös päällekkäisyyttä, mikä kääntäjän on hyvä tiedostaa välttääkseen epäselvyyksiä ja väärinkäsityksiä käännöksessään.

Patentin hakemiseen viitataan PAS:ssa kahdella synonyymisellä termillä, joita ovat *apply for a patent* ja *seek for a patent*. Termi *apply for a patent* on seitsemällä esiintymiskerralla hieman yleisempi kuin termi *seek for a patent*, jota esiintyy neljä kertaa. Kaikissa esiintymistapauksissa termit ovat täysin synonyymisiä ja korvattavissa toisillaan, mikä nähdään myös seuraavista PAS:n sitaateista.

Esim. 10

A patent may not be applied for in respect of two or more inventions that are independent of one another in the same application. [PAS, Chapter 2, section 10]

The District Court of Helsinki shall be competent to hear proceedings in respect of:

(1) proper title to the invention for which a patent is sought [– –] [PAS, Chapter 9, section 65]

Synonyymisten termien tilanne on patentin hakemisen käsitteen osalta PAE:ssa samanlainen kuin PAS:ssa. Termi *apply for a patent* esiintyy säädöksessä kahdeksan kertaa ja on näin

ollen hieman yleisempi kuin termi *seek for a patent*, jota käytetään säädöksessä viisi kertaa. Termejä käytetään tässäkin tapauksessa kaikilta osin synonyymisesti.

Patentin raukeamisen käsitteeseen viitataan PAE:ssa erilaisilla synonyymisillä termeillä, mutta PAS:n sisällä synonymiaa ei esiinny. PAS:ssa patentin raukeamiseen viitataan johdonmukaisesti ainoastaan termillä *lapse*, kun taas PAE:ssa raukeamisen käsitteeseen viittaavia termejä on useampia. Sädöksessä esiintyy synonyymisesti termejä *lapse*, *cease to have effect* ja *expire* (myös muodossa *expiry of the patent*). Alla olevasta PAE:n sitaatista huomataan, että samassa patentin voimassaoloaikaa käsittelevässä pykälässä patentin raukeamiseen viitataan synonyymisesti termeillä *cease to have effect* ja *expire*.

Esim. 11

(3) A patent shall cease to have effect at the end of the period prescribed for the payment of any renewal fee if it is not paid within that period.

(4) If during the period of six months immediately following the end of the prescribed period the renewal fee and any prescribed additional fee are paid, the patent shall be treated for the purposes of this Act as if it had never expired, and accordingly— [PAE, Part I, section 25]

Seuraavassa lainkohdassa taas otsikossa viitataan rauenneeseen patenttiin termillä *lapsed patent* ja pykälän sisällössä raukeamiseen viitataan jälleen termillä *cease to have effect*.

Esim. 12

Restoration of lapsed patents.

[F8(1) Where a patent has ceased to have effect by reason of a failure to pay any renewal fee, an application for the restoration of the patent may be made to the comptroller within the prescribed period. [PAE, Part I, section 28]

Patentin raukeamisen käsitteen kohdalla tilanne on siis samanlainen kuin patenttihakemuksen tekemisen käsitteessä: PAS:ssa käsitteeseen viitataan vain yhdellä termillä, mutta PAE:ssa käsitteeseen viitataan useilla synonyymisillä termeillä säädöksen sisällä.

Patenttihakemuksen yhteydessä maksettavaan hakemusmaksuun viitataan sen sijaan molemmissa säädöksissä ainoastaan yhdellä termillä, mutta säädösten välillä esiintyy synonymiaa. PAS:ssa hakemusmaksuun viitataan yksinomaan termillä *filing fee*, mutta PAE:ssa tähän maksuun viitataan termillä *application fee*. Termit siis viittaavat synonyymisesti samaan käsitteeseen, mutta yhden säädöksen sisällä synonymiaa ei esiinny. Samanlainen synonymian tilanne on myös patenttihakemuksen sillensä jättämisen ja hylkäämisen käsitteiden kohdalla. PAS:ssa hakemuksen sillensä jättämiseen viitataan termillä *dismiss the application*, kun taas PAE:ssa samaan käsite ilmaistaan termillä *abandon the application*. Samoin patenttihakemuksen hylkääminen ilmaistaan PAS:ssa termillä *reject the*

application, kun PAE:ssa se ilmaistaan johdonmukaisesti termillä *refuse the application*.

Termien käyttö käy ilmi seuraavista PAS:sta ja PAE:sta poimituista sitaateista.

Esim. 13a

If a request is made for transfer of a patent application, the application shall not be dismissed, rejected or granted until a final decision has been taken on the request. [PAS, Chapter 2, section 18]

Esim. 13b

Where an invention or other matter contained in the application in suit was also disclosed in two earlier relevant applications filed by the same applicant as in the case of the application in suit or a predecessor in title of his and the second of those relevant applications was specified in or in connection with the application in suit, the second of those relevant applications shall, so far as concerns that invention or matter, be disregarded unless—

(a) [– –]

(b) not later than the date of filing the second, the first (whether or not so specified) was unconditionally withdrawn, or was abandoned or refused [– –] [PAE, Part I, section 5(3)]

Analysoitujen käsitteiden synonyymiset termit esitetään seuraavassa taulukossa.

Taulukko 2. *Synonyyminen termistö PAS:n ja PAE:n analysoidussa otoksessa*

Käsite	PAS termi	PAE termi
Synonymia yhden säädöksen sisällä		
hyväksyä patenttihakemus	accept the application / acceptance of the application, grant the application, allow the application	grant the application
patentinhaltija	(patent) proprietor / proprietor of the patent, patent holder / holder of the patent), patentee	proprietor, patentee
tehdä patenttihakemus	file the application / filing of the application	file the application, make the application
hakea patenttia	apply for a patent, seek for a patent	apply for a patent, seek for a patent
raueta [patentista]	lapse	lapse, cease to have effect, expire / expiry of the patent
Synonymia säädösten välillä		
[patenttihakemuksen] hakemusmaksu	filing fee	application fee
jättää patenttihakemus sillensä	dismiss the application	abandon the application

hylätä patenttihakemus	reject the application	refuse the application
------------------------	------------------------	------------------------

Analyysin perusteella ei käynyt ilmi, että yhdessä säädöksessä käytettäisiin enemmän synonyymisiä termejä kuin toisessa, vaan synonymiaa esiintyi sekä PAS:ssa että PAE:ssa. Synonymian suhteellisen runsas esiintyminen oli odotettavissa taustakirjallisuuden perusteella, jossa oikeuskielen termistön todettiin olevan epäyhtenäistä ja vaihtelevaa. Epäyhtenäinen termistö asettaa tietenkin haasteita säädöksiä tiedonlähteinään käyttäville kääntäjille, koska kääntäjän täytyy selvittää synonyymisten termien sisältöä mahdollisesti muista tiedonlähteistä ja pohtia, mikä synonyymisista termeistä on sopivin kussakin käännöstilanteessa.

5.1.3. Polyseeminen termistö

Polyseemisiä termejä esiintyi otoksessa vain yksi kappale, mikä on 4 % koko otoksesta. Taustakirjallisuuden perusteella olisi voinut olettaa, että polyseemisiä termejä esiintyisi enemmänkin, mutta voi olla mahdollista, että tämä tulos johtuu otoksen suppeudesta ja laajemmassa otoksessa polyseemisiä termejä olisi esiintynyt useampia.

Patenttilehdessä kuulutetaan ja tiedotetaan erilaisista patenttihakemuksiin ja patentointiin liittyvistä asioista. PAS:ssa tällaiseen lehteen viitataan johdonmukaisesti termillä (*patent*) *gazette*, joka ilmenee seuraavassa sitaatissa.

Esim. 14

If no address is recorded in the Register, notification can be effected by announcement in the patent gazette. [PAS, Chapter 10, section 71]

PAE:ssa samanlaiseen lehteen viitataan kuitenkin termillä *journal*, mikä ilmenee alla olevasta sitaatista.

Esim. 15

As soon as practicable after a patent has been granted under this Act the comptroller shall publish in the journal a notice that it has been granted. [PAE, Part I, section 24(1)]

Termit *gazette* ja *journal* ovat yllä olevien esimerkkien mukaan synonyymisiä, koska ne molemmat viittaavat samaan patenttilehden käsitteeseen. Olen kuitenkin sijoittanut tapauksen polyseemisten termien kategoriaan, koska termit *journal* ja *gazette* ovat molemmat myös polyseemisiä termejä. *Journal* on polyseeminen siinä mielessä, että tässä PAE:n kontekstissa se ilmentää patenttilehden oikeuskäsitettä, mutta yleiskielessä se voi ilmentää aikakausilehteä tai muuta yleistä julkaisua. Yleisesti ottaen termi *journal* käsittää laajemman joukon erilaisia lehtiä kuin *gazette*, joka viittaa rajatummin esimerkiksi hallituksen, armeijan tai yliopiston ilmoituskanavina toimiviin virallisiin lehtiin. Patenttilainsäädännössä termiä *journal* on käytetty PAE:ssa kuitenkin viittaamaan sellaiseen patenttialan ilmoituslehteen, mihin PAS:ssa

viitataan synonyymisesti termillä *gazette*. PAE:ssa esiintyy myös termi *gazette*, mutta se ilmenee kansainvälisen patenttiprosessin yhteydessä ja termillä viitataan siinä monenvälisten yleissopimusten piirissä julkaistavaan lehteen, mikä käy ilmi seuraavasta sitaatista.

Esim. 16

Judicial notice shall be taken of the following, that is to say—

(a) [—]

(b) any bulletin, journal or gazette published under the relevant convention and the register of European or Community patents kept under it [—] [PAE, Part II, section 91(1)]

Black's Law Dictionary (2004, 704) määrittelee termin *gazette* seuraavasti:

An official newspaper of the British government in which acts of State, Crown appointments, notices of bankruptcy, and other legal matters are reported. Although the *London Gazette* is the most famous, there are also publications called the *Edinburgh Gazette* and the *Belfast Gazette* with similar purposes.

Tästä huomataan, että termillä *gazette* on myös toinen merkitys Iso-Britanniassa. Termi voi viitata myös brittihallituksen julkaisemaan viralliseen lehteen, joka kuitenkin näyttää liittyvän pikemminkin muihin juridisiin asioihin kuin patenttiasioihin. Näin ollen termi *gazette* on myös polyseeminen termi, joka voi asiayhteydestä riippuen ilmentää useita käsitteitä.

Kääntäjän täytyy osata ottaa tämän huomioon käyttäessään PAS:a ja PAE:a tiedonlähteinään. Lisäksi on huomattava, että patenttilehden käsitteen taustalla on eri tarkoite PAS:ssa kuin PAE:ssa. PAS:ssa patenttilehden (*gazette*) käsitteen tarkoite on Patentti- ja rekisterihallituksen julkaisema patenttilehti ja PAE:ssa patenttilehden (*journal*) käsitteen tarkoite on todennäköisesti Intellectual Property Office'n patenttilehti (Intellectual Property Office). Lisäksi patenttilehtiä voidaan julkaista esimerkiksi Euroopan mittakaavassa, mikä käy ilmi edellä esimerkistä 16. Polyseemisten termien tapauksessa käännöksen lukijakunta on erityisen tärkeässä asemassa, koska he voivat tuntea termin eri käsitteen nimityksenä kuin mitä kääntäjällä on mielessään. Jos kääntäjä esimerkiksi päätyy käyttämään patenttilehden käsitteen ilmentäjänä termiä *gazette*, käännöksessä voi käyttää edellä esiteltyjä selittävän tai kommentoidun käännöksen strategioita ja ilmaista, minkä maan lehdestä on kyse ja mikä taho sitä julkaisee. Valitun termin selittäminen on tarpeen myös siitä näkökulmasta, että lukijalle selvennetään, mikä käsitteen tarkoite on.

5.2. VIRKERAKENNE

En käsittele tässä alaluvussa säädösten vakiintuneita rakenteita eli sitä, kuinka esimerkiksi johtolause, lainkohdat ja voimaantulosäännökset on muotoiltu ja kuinka pykälät on jaettu edelleen momentteihin ja momentit kohtiin ja alakohtiin. Kuten edellä mainittiin, rajasin

säädösten kääntämisen tämän tutkimuksen ulkopuolelle, ja muiden oikeudellisten tekstien kääntäjien kannalta säädösten muoto ei juuri ole oleellista, koska säädöksen vakiintunutta muotoa ei tarvitse toistaa tällaisissa muissa käänöksissä. Näin ollen muoto ei ole siis oleellinen seikka tämän tutkimuksen kannalta. Sen sijaan tarkastelen aineiston virkkeiden keskimääräisiä pituuksia ja virkkeiden rakentumista, jotka antavat osviittaa lähteen kielellisestä ja rakenteellisesta monimutkaisuudesta.

Juristit ovat kirjoittaneet ylipitkiä virkkeitä kautta aikojen. Tämä vuosisatoja kestänyt traditio on näkynyt kaikissa oikeudellisissa teksteissä, niin säädöksissä, tuomioistuinpäätöksissä kuin yksityisissä asiakirjoissa. Ylipitkien virkkeiden taustalla ovat vaikuttaneet niin tyyllitekijät (lavertelevan ilmaisun kulttuuri) kuin sisällölliset argumentit. Aiemmin nimittäin katsottiin, että pitkät virkkeet takaavat ajattelun johdonmukaisuuden. Kun virkettä ei katkaistu, myöskään loogisen ajatusketjun ei katsottu katkeavan. Viime vuosikymmeninä oikeuskielenhuollossa on kuitenkin kohdistettu erityistä huomiota ylipitkiin virkkeisiin. (Mattila 2008, 1155.)

Selvitin tekstinkäsittelyohjelman luettavuustilaston avulla, kuinka monta sanaa molempien säädösten virkkeet keskimäärin sisälsivät. PAS:n virkkeissä oli keskimäärin 31,9 sanaa. PAE:ssa virkkeet sisälsivät enemmän sanoja, keskimäärin 37,8 sanaa. Tämän yksinkertaisen selvityksen perusteella näyttää siis siltä, että PAE:n virkkeet ovat monisanaisempia ja mahdollisesti sen myötä myös monimutkaisempia. Tulos käy yksiin sen kanssa, mitä jo aiemmin alaluvussa 2.3.1 todettiin Englannin oikeuskielen yksityiskohtaisuudesta, monisanaisuudesta ja runsaasta toiston määrästä. Tulos tukee myös sitä edellä esitettyä väittämää, että englanninkieliset lait on kirjoitettu hyvin selkeästi asiantuntijoille eikä niissä näin ollen ole painotettu tekstin selkeyttä ja helppolukuisuutta. Suomessa myös maallikkoa on pidetty yhtä lailla lakien vastaanottajana, joten säädöstekstin voidaan olettaa olevan selkeämpää.

Vaikka säädöskielen virkkeiden keskimääräiset pituudet vaihtelevat jonkin verran säädöksen sisällön mukaan, brittilainsäädännön virkkeiden keskimääräisten pituuksien on huomattu yleisesti ottaen lyhentyneen viimeisten vuosikymmenten aikana (Hiltunen 2012, 41). Hiltunen (2001, 55–56) analysoi viidestä vuonna 2000 säädetyistä Iso-Britannian lakitekstistä poimittua viittä otosta, ja totesi, että niissä esiintyvien virkkeiden keskimääräiset pituudet olivat 59,66; 44,16; 45,90; 34,95 ja 33,27 sanaa. PAE:n virkkeiden keskipituus mahtuu näiden tulosten muodostamaan jakaumaan, mutta PAS:n virkkeet ovat keskimääräisesti lyhyempiä kuin Hiltusen tutkimissa alkuperäisissä brittisäädöksissä. Tämä johtuu luultavasti siitä, että PAS on käännetty Suomen Patenttilain perusteella noudattaen lähdetekstin virkerajoja. Suomen ja

Britannian patenttilainsäädäntöjen eripituiset virkkeet taas voivat johtua osittain suomen ja englannin eroista oikeuskielinä, kuten aiemmin jo mainittiin, ja myös maiden erilaisista lainsäädäntötavoista esimerkiksi säädöksen yksityiskohtaisuuden suhteen.

PAS:n ja PAE:n välistä eroa virkkeiden sisältämien sanojen määrässä vääristävät myös erilaiset jäseneltyjen listojen muotoon rakennetut virkkeet, joita on PAS:ssa 14 kappaletta ja PAE:ssa jopa 211 kappaletta. Listat ovat kieliopillisesti yksi virke, koska eritellyt kohdat on erotettu toisistaan konjunktiolla tai välimerkeillä ja piste on vasta koko listan lopussa. Vaikka kiilalauseita sisältävät virkkeet ovat yleisesti ottaen vaikeampia ymmärtää kuin virkkeet, joissa lauseita ei ole katkaistu keskeltä, jäsentämällä monimutkaisia useita sivulauseita sisältävät virkkeet hierarkkisen listan muotoon virkkeen ymmärrettävyyttä voi parantaa (Hiltunen 2012, 42). Listamainen jäsentely ei näin ollen tee pitkistä virkkeistä monimutkaisempia tai vaikeammin ymmärrettäviä, vaan pikemminkin lukeminen helpottuu, kun teksti on jäsenelty selkeästi erillisiksi kohdiksi. Tästä voidaan päätellä, että monimutkaisimmat asiasisällöt, jotka on ollut tarpeen sisällyttää yhteen ainoaan mahdollisesti autosemanttiseen virkkeeseen, on esitetty listojen muodossa, jolloin selkeä jäsentely kompensoi pitkien virkkeiden vaikeaa luettavuutta. Seuraavassa PAE:n sitaatissa yksi virke on esitetty viisikohtaisen listan muodossa, jonka (a)-kohta on edelleen jaettu kahteen alakohtaan. Sanoja tässä virkkeessä on jopa 295 kappaletta, mutta sen sisältämät lauseet ovat silti melko lyhyitä ja helposti ymmärrettäviä.

Esim. 17

Notwithstanding anything in this Act, any government department and any person authorised in writing by a government department may, for the services of the Crown and in accordance with this section, do any of the following acts in the United Kingdom in relation to a patented invention without the consent of the proprietor of the patent, that is to say—

(a) where the invention is a product, may—

(i) make, use, import or keep the product, or sell or offer to sell it where to do so would be incidental or ancillary to making, using, importing or keeping it; or

(ii) in any event, sell or offer to sell it for foreign defence purposes or for the production or supply of specified drugs and medicines, or dispose or offer to dispose of it (otherwise than by selling it) for any purpose whatever;

(b) where the invention is a process, may use it or do in relation to any product obtained directly by means of the process anything mentioned in paragraph (a) above;

(c) without prejudice to the foregoing, where the invention or any product obtained directly by means of the invention is a specified drug or medicine, may sell or offer to sell the drug or medicine;

(d) may supply or offer to supply to any person any of the means, relating to an essential element of the invention, for putting the invention into effect;

(e) may dispose or offer to dispose of anything which was made, used, imported or kept in the exercise of the powers conferred by this section and which is no longer required for the purpose for which it was made, used, imported or kept (as the case may be),

and anything done by virtue of this subsection shall not amount to an infringement of the patent concerned. [PAE, Part I, section 55(1)]

Pitkät virkkeet eivät toki ole automaattisesti vaikeita ymmärtää eikä virkkeiden pituuksia laskemalla voida mitata rakenteellisia seikkoja, jotka vaikuttavat tekstin ymmärrettävyyteen. Pitkään virkkeeseen mahtuu kuitenkin enemmän ainesta ja monimutkaisia lauserakenteita kuin lyhyeen, ja sen vuoksi virkkeiden keskipituudet antavat osviittaa tekstin lauserakenteen raskaudesta ja koukeroisuudesta. (Piehl 2005, 19.) Hiltunen (1990, 105) huomauttaa myös, että vaikka lyhyet virkkeet ovat yleisesti ottaen helpompia ymmärtää ja oikeudellisissa teksteissä pitäisi sen vuoksi mahdollisuuksien mukaan välttää hyvin pitkiä virkkeitä, virkkeiden lyhentämiseen ei tule pyrkiä kaikin keinoin. Pitkiin virkkeisiin mahtuu nimittäin myös paljon sellaista selittävää ainesta, joka itse asiassa on hyödyksi lukijalle.

On myös otettava huomioon, että säädöstekstejä ei ole tarkoitettu luettavaksi samalla tavoin kuin tavallista proosaa. Säädöstekstejä luetaan useimmiten valikoiden ja etsien tietoa jostain tietyistä seikasta. (Hiltunen 2012, 42.) Oikeudellisten käännosten funktio on harvoin olla samanlainen tiedonlähde ja sen vuoksi luettavuuteen olisi kiinnitettävä enemmän huomiota kuin säädösteksteissä on mahdollisesti kiinnitetty. On selvää, että jos käännoksen funktio sen sallii ja varsinkin, jos käännoksen lukijakunnan tiedetään olevan maallikkoja, oikeudellisten tekstien kääntäjän kannattaisi pyrkiä mahdollisimman ymmärrettävään ilmaisuun käännoksessään. Kääntäjä tuskin pystyy hyödyntämään PAE:ssa runsaasti esiintyviä listojen muodossa esitettyjä virkkeitä käännoksissään sellaisinaan, ellei kyseessä ole suora sitaattilaista. Sen vuoksi PAE:n listat voivat aiheuttaa kääntäjälle ongelmia, koska ilman listan jäsenettyä muotoa, virkkeet ovat varsin pitkiä ja monimutkaisia. Varsinkin jos PAE:n monisanaisuuden taustalla on arkaaista ja rituaalista koukeroista kielenkäyttöä, jota on perinteisesti pidetty englantilaisen oikeuskielen ominaispiirteenä, kääntäjän on perusteltua käyttää käännoksessään karsitumpaa ja selkeämpää ilmaisua. Näin ollen näyttää siltä, että PAS voisi olla virkerakenteidensa puolesta hyödyllisempi kielellinen lähde oikeudellisten tekstien kääntäjälle sellaisinaan, kun taas PAE:n monisanaisemmat virkkeet kaipaavat enemmän muokkausta ennen kuin niitä on perusteltua käyttää käännoksissa.

5.3. MUITA KIELELLISIÄ PIIRTEITÄ

Tutkin tässä luvussa aineistossa analyysin aikana ilmenneitä eroja ja yhtäläisyyksiä PAS:n ja PAE:n välillä britti- ja amerikanenglannin käytössä, latinankielisten ilmaisujen käytössä sekä

sukupuolineutraalin kielen käytössä. Nämä kaikki ovat sellaisia seikkoja, joihin kääntäjän kannattaa kiinnittää huomiota lähteitä käyttäessään, jotta hän voi tehdä tietoisin valinnan niiden käyttämisestä tai välttämisestä käännöksessään. Käytän aineiston muiden kielellisten piirteiden analysoinnissa apuna Rupert Haigh'n (2009) *Legal English* -teoksen oppeja, jotka ovat suunnattu englantilaisen oikeuskielen käyttäjille, sekä Rodney D. Huddlestonin ja Geoffrey K. Pullumin (2002) teosta *The Cambridge Grammar of the English Language*, jossa esitellään nykyaikaista englannin kielioppia.

5.3.1. Brittienglanti ja amerikanenglanti

Kuten edellä mainittiin, oikeusministeriö suosii säädöskäännösohjeissaan brittienglannin variantin käyttöä. Sen vuoksi voisikin olettaa, että Patenttilain käännös noudattaisi myös tätä Euroopassa tutumpaa englannin varianttia. PAS:sta löytyi kuitenkin epäjohdonmukaisesti sekä tyypillisesti brittienglannin että tyypillisesti amerikanenglannin kielenkäytön konventioita sanojen kirjoitusasujen osalta. Tarkkailtaessa *-ise/-ize* -päätteisten verbien käyttöä huomattiin, että PAS:ssa käytettiin ainoastaan *-ize*-muotoa kyseisistä verbeistä, vaikka perinteisesti brittienglannin mukaisena muotona on pidetty *-ise*-muotoa. Seuraava PAS:n sitaatti ilmentää, kuinka verbi *authorize* on kirjoitettu tyypillisesti amerikanenglannin variantissa käytetyssä muodossa perinteisen brittimuodon *authorise* sijaan.

Esim. 18

The proprietor of a patent or any person authorized to exploit an invention under licence may bring an action before the court for a declaratory judgment to establish whether he enjoys protection against other parties on the basis of the patent in the event of uncertainty that may be prejudicial to him. [PAS, Chapter 9, section 63]

Muotoa esiintyy myös verbien *realize* ja *recognize* kohdalla. Z-kirjaimen sisältävää muotoa käytetään toki yhä enenevässä määrin brittienglannissakin, mutta s-muoto, joka on ainoa PAE:ssa johdonmukaisesti esiintyvä muoto, on kuitenkin näistä kahdesta useammin käytetty vaihtoehto brittienglannissa. (Haigh 2009, 76–77.) PAE:ssa käytetty *-ise*-muoto esiintyy verbissä *authorise* seuraavassa sitaatissa.

Esim. 19

A certificate purporting to be signed by the comptroller and certifying that any entry which he is authorised by this Act or rules to make has or has not been made, or that any other thing which he is so authorised to do has or has not been done, shall be prima facie evidence, and in Scotland shall be sufficient evidence, of the matters so certified. [PAE, Part I, section 32(10)]

Substantiiveissa, jotka päättyvät päätteeseen *-isation/-ization*, PAS:ssa ei enää johdonmukaisesti käytetä z-kirjainta sisältävää muotoa. Enimmäkseen PAS:ssa esiintyy muotoa *-isation*, jota käytetään termeissä *commercialisation*, *authorisation* ja *organisation*,

jotka kirjoitettaisiin amerikanenglannin varianttiin perinteisesti kuuluvan asun mukaan muodoissa *commercialization*, *authorization* ja *organization*. Poiketen muista -isation-päätteisistä substantiiveista, termiä *organisation* esiintyy PAS:ssa sekä s-muodossa että z-muodossa, mikä käy ilmi alla esitetyistä PAS:n sitaateista.

Esim. 20a

Applications for patents shall be filed in writing with the Patent Authority or, in the cases referred to in chapter 3, with the patent authority of another country or with an international organisation. [PAS, Chapter 2, section 8]

Esim. 20b

The Government may also decree that an applicant seeking a patent in respect of an invention for which an application has been filed in another country or with an international organization shall disclose information given to him by the authorities of such other country or by the international organization regarding the examination of his invention as to patentability. [PAS, Chapter 10, section 74]

PAE:ssa tällaista vaihtelua ei esiinny, vaan kaikki -isation-päätteiset termit on systemaattisesti kirjoitettu s-kirjaimella.

Muiden substantiivien osalta PAS noudattaa brittienglannin kirjoitusasuja. Edellä esimerkissä 16 esiintyvä termi *licence* on kirjoitettu brittienglannin muotoon amerikanenglannissa esiintyvän muodon *license* sijaan samoin kuin termi *favour*, jonka amerikanenglantina pidetty muoto on *favor*. PAE:ssa käytetään näidenkin termien osalta systemaattisesti brittienglannin kirjoitusmuotoja.

Ortografisten eroavaisuuksien lisäksi PAS:ssa esiintyy myös yksi tapaus sanastosta, jota on perinteisesti pidetty amerikanenglannin varianttiin kuuluvana. Asiakirjojen postituksesta käytetään PAS:ssa substantiivisesti termejä *mail* ja *mailing* sekä myös verbinä termiä *mail*. Seuraavista sitaateista huomataan, että samanlaisessa tilanteessa PAE:ssa käytetään brittienglannille tyypillisempää substantiivia *post*. (Haigh 2009, 80.)

Esim. 21a

Where, in those cases referred to in section 31 or 38, a document or a fee sent by mail has not been received by the Patent Authority within the prescribed time limit, but where the applicant performs the required act within two months of the time at which he realized or should have realized that the time limit has been exceeded [– –] the Patent Authority shall declare that the act is to be deemed to have been done within the prescribed time limit [– –] [PAS, Chapter 10, section 71b]

Esim. 21b

Any notice required or authorised to be given by this Act or rules, and any application or other document so authorised or required to be made or filed, may be given, made or filed by post. [PAE, Part III, section 119]

Analyysin perusteella huomataan, että siinä, missä PAE:ssa käytetään systemaattisesti aina perinteisesti brittienglannin varianttina pidettyjä kirjoitusmuotoja, PAS:ssa käytetyt kirjoitusmuodot ja sanasto ovat osin epäsystemaattisia ja jopa ristiriitaisia. Vaikka Suomen

maantieteellisen sijainnin ja oikeusministeriön ohjeiden perusteella olisi voitu olettaa, että PAS:ssa esiintyisi perinteisesti brittienglannin mukaista ortografista ja sanastollista ainesta, PAS:sta löytyi piirteitä sekä brittienglannista että amerikanenglannista. Oikeudellisten tekstien kääntäjän ei siis kannata sokeasti luottaa, että Finlexin säädöskäännösten englannin variantti olisi aina sopivaa eurooppalaiseen kontekstiin. Käyttäessään PAS:a lähteenään kääntäjän on otettava kielenaineksen mahdollinen epäsystemaattinen ja ristiriitainen käyttö huomioon ja muokattava lähteen tarjoamaa ainesta oman käännösstrategiansa ja käännöksen kohderyhmän mukaisesti.

5.3.2. Latinankieliset ilmaukset

Kuten luvussa 2.1.1 selvitettiin, oikeustieteen kielessä käytetään runsaasti vieraskielisiä termejä sellaisenaan. Kun vieraskielinen kieliaines koostuu pidemmistä ilmauksista tai lauseenparsista, niitä kutsutaan sitaattilainoiksi. Perinteisesti sitaattilainat on poimittu latinasta, koska klassisten kielten on koettu kohottavan tekstin statusta ja antavan kielelle arvokkuutta. (Mattila 2002, 229.) Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa latinankielisiä sitaattilainoja käytetään edelleen runsaasti, mutta suomalaisissa säädöksissä, hallinnossa ja lainkäytössä vieraskieliset sitaattilainat ovat erittäin harvinaisia (Mattila 2010, 210–211). Tämä pätee myös suomenkielisen Patenttilain kohdalla, koska säädöksessä ei esiinny lainkaan latinankielisiä sitaattilainoja.

Englantilaisella oikeuskielellä on kuitenkin enemmän symbolisia ja rituaalisia tarkoituspäriä, ja latinan koodinomainen käyttö on tyypillistä common law -oikeusjärjestelmälle (Mattila 2002, 253). Alla olevista sitaateista käy ilmi, että PAS:ssa esiintyy latinankielistä sitaattilainaa *mutatis mutandis* ja PAE:ssa latinankielistä ilmaisua *prima facie* osana termiä *prima facie evidence*.

Esim. 22a

The provisions of section 22(5) concerning publicity of documents relating to patents, apply *mutatis mutandis* also to documents to be submitted to the Board of Appeal and the Supreme Administrative Court. [PAS, Chapter 2, section 27]

Esim. 22b

A certificate purporting to be signed by the comptroller and certifying that any entry which he is authorised by this Act or rules to make has or has not been made, or that any other thing which he is so authorised to do has or has not been done, shall be *prima facie* evidence, and in Scotland shall be sufficient evidence, of the matters so certified. [PAE, Part I, section 32(10)]

PAS:ssa ilmaisua *mutatis mutandis* esiintyy viisi kertaa ja PAE:ssa ilmaisua *prima facie* kolme kertaa. Muita latinankielisiä sitaattilainoja ei aineistossa esiinny. Vaikka määrät ovat pieniä, on kuitenkin merkittävää, että PAS:n kääntäjä on esimerkiksi valinnut käyttävänsä

latinankielistä lainaa, vaikka sitä ei suomenkielisessä alkutekstissä esiinny. Molemmille latinankielisille sitaattilainoille löytyy merkitykset myös englanniksi. *Black's Law Dictionaryn* (2004, 1044, 1228) mukaan *mutatis mudandis* tarkoittaa samaa kuin englanninkieliset fraasit ”all necessary changes having been made” ja ”with the necessary changes” (suom. tarpeellisin muutoksin). *Prima facien* merkitys taas on ”at first sight; on first appearance but subject to further evidence or information” tai toisaalta ”sufficient to establish a fact or raise a presumption unless disproved or rebutted” (suom. ensi näkemältä, kokemussäännön nojalla). Ilmausta *prima facie* voidaan käyttää yleisluonteisena sivistyssanana ”ensi näkemältä”-merkityksessä tai oikeusteknisenä terminä, kun viitataan kokemussäännön nojalla tapahtuvaa seikkaan. (Mattila 2002, 230.) *Prima facie evidence* PAE:n sitaatissa on oikeustekninen termi, jonka merkitys ”on evidence that will establish a fact or sustain a judgment unless contradictory evidence is produced” (*Black's Law Dictionary* 2004, 598).

Vaikka osalla latinankielisistä sitaattilainoista on kaksinainen merkitys sekä tekstin statuksen nostajana että oikeusteknisenä termistönä ja latinan käyttö on verrattain yleistä englannin oikeuskielessä, voidaan pohtia, onko kääntäjän mielekästä viljellä näitä pohjimmiltaan arkaaisia ja rituaalisia kielen aineksia. Vaikka voisi olettaa, että latinankielisten sitaattilainojen käyttö helpottaisi kansainvälistä oikeuskielten kanssakäymistä, latinan koodinomaisen käyttö ja eri oikeuskielten – ja varsinkin oikeusjärjestelmien – oma tapa käyttää latinaa voi itse asiassa tehdä latinankielisen aineksen ymmärtämisestä vaikeaa myös juridiikan ammattilaisille, puhumattakaan tavallisista kansalaisista (Mattila 2002, 252–253).

Vertailtaessa eri maiden johtavia erikoissanakirjoja keskenään lakimieslatinan tradition yhtenäisyyden selvittämiseksi on havaittu, että englantilais-amerikkalaisen lakimieslatinan ja saksalaisen lakimieslatinan sanakirjat poikkesivat sisällöllisesti täysin toisistaan. Vain noin 10 % lakimieslatinan sanastosta oli yhteistä common law'n ja mannereurooppalaisen oikeuden välillä. (Mattila 2000, 35). Oikeuskulttuurien välillä latinankielisten ilmausten käytössä on merkityseroja, ortografisia ja muita ulkonaisia eroja sekä eroja sen suhteen, mitkä ilmaukset ovat ylipäättään käytössä (Mattila 2012, 17). Näin ollen kääntäjä ei voi olettaa, että latinankielinen fraasi oikeudellisessa tekstissä tulkittaisiin automaattisesti samalla tavalla lähdekontekstissa ja kohdekontekstissa.

Yleisesti voidaan todeta, että viimeisen neljännesvuosisadan aikana lakimieslatinan käytöstä aiheutuvia haittoja on korostettu yhä painokkaammin. Kielellisen demokratian ajatus on vahvistunut, eikä latinankielisten ilmausten käyttöä enää suositella oikeus- ja hallintokielen oppaissa. (Mattila 2008, 1155.) Mattilan (2012, 21) mukaan latinankielisten ilmausten

avaaminen on käännöksissä aiheellista, vaikka käännökset lukijat olisivat juristejakin. Avaamisessa on luonnollisesti käytettävä asianomaisen oikeuskulttuurin omia lähteitä edellä mainittujen käytön eroavaisuuksien vuoksi. Jos tyyllilliset syyt vaativat alkuperäisen latinankielisen ilmauksen säilyttämistä käännöksessä, kääntäjä voi käyttää alaluvussa 2.3 esiteltyä selittävää käännöstä tai kommentoitua käännöstä, jolloin selitys esitetään kääntäjän nootissa.

Plain English Campaign -kampanjan verkkosivuilla todetaan, että he suosittelevat latinan käytön välttämistä oikeudellisissa teksteissä, koska latinankielinen aines aiheuttaa ymmärtämisongelmia lukijoille ja heikentää näin ollen lukijoiden mahdollisuutta ryhtyä oikeudellisiin toimenpiteisiin. Lord Chancellorin uudistuksen myötä vuonna 1999 latinan ja oikeudellisen jargonin käyttöä on karsittu rajusti Englannin oikeusistuimissa. (Plain English Campaign Homepage.) Kääntäjät ovat avainasemassa kielen kehityksen ja kielenhuollon näkökulmasta katsottuna. Kehityksen suunnan huomioon ottaen kääntäjän on aiheellista pohtia, käyttääkö hän tiedonlähteistä löytyvää latinankielistä kieliainesta vai pyrkiikö hän osaltaan vaikuttamaan ymmärrettävän ja selkeän oikeuskielen yleistymisen puolesta joko selittämällä latinankieliset ilmaukset tai korvaamalla ne kohdekielisisillä vastineilla.

5.3.3. Sukupuolineutraali kieli

Vaikka englannissa ei olekaan sukupuolineutraalia persoonapronominia, jolla voidaan viitata yksikön kolmanteen persoonaan, Haigh'n (2009, 68) mukaan maskuliinimuotoinen *he*-pronomini ei ole sopiva pronomini silloin, kun viitataan henkilöön, jonka sukupuolta ei tiedetä. Englannissa on runsaasti myös sukupuolineutraaleja ilmaisuja, joilla kyseiset pronominit voi korvata, kuten ilmaisut *(s)he*, *s/he* tai *he or she* tai korvaamalla yksikkö pronomiinilla *they*, joka kuitenkin tällaisessa tilanteessa tulkitaan yksikkömuotoisena pronomiinina (*semantically singular they*) (Huddleston & Pullum 2002, 493).

Sekä PAS:ssa että PAE:ssa ilmenee melko runsaasti sukupuolta määrittäviä pronomineja, vaikka kyseisissä kohdissa henkilön sukupuolta ei olekaan määritelty. Seuraavassa PAS:n sitaatissa patentinhaltijaan (*holder of the patent*) viitataan ensin pronomiinilla *his* ja myöhemmin samassa virkkeessä maanviljelijään (*farmer*) viitataan pronomineilla *him* ja *his*.

Esim. 23

By way of derogation from the provisions of section 3a(1-3), the sale or other form of commercialisation of plant propagating material to a farmer by the holder of the patent or with his consent for agricultural use implies authorisation for the farmer to use the product of his harvest for propagation or multiplication by him on his own farm, the extent and conditions of this derogation corresponding to those under Article 14 of Council Regulation (EC) No 2100/94 on Community plant variety rights. [PAS, Chapter 1, section 3b]

Seuraava PAE:n sitaatti, jossa pronominilla *he* viitataan kaksi kertaa toiseen henkilöön (*other person*), on myös epäselvä, koska *he* voisi viitata myös mahdollisesti samassa virkkeessä esiintyvään keksijään (*inventor*).

Esim. 24

[– –] from the inventor or from any other person to whom the matter was made available in confidence by the inventor or who obtained it from the inventor because he or the inventor believed that he was entitled to obtain it; [– –] [PAE, Part I, section 2(4)(a)(i)]

PAS:ssa tai PAE:ssa ei ole käytetty lainkaan korvaavia ilmaisutapoja *he*-pronominille, kuten monikkomuotoa *they* tai muotoa *he or she* viitattaessa henkilöön, jonka sukupuolta ei ole määritelty, vaan molemmissa säädöksissä käytetään systemaattisesti ainoastaan maskuliinimuotoista pronominia.

Huddlestonin ja Pullumin (2002, 492–493) mukaan *he*-pronominin suositeltu välttäminen ei ole tarpeen ainoastaan poliittisesti korrektin kielenkäytön vuoksi. Maskuliinisen pronominin käyttö englannin kielessä viitatessa henkilöön, jonka sukupuolta ei ole määritelty, ohjaa lukijaa mahdollisesti väärään tulkintaan. Kuten aiemmin on mainittu, oikeuskielen yksi perusominaisuuksista on täsmällisyyden tavoittelu. Näin ollen *he*-pronominin käyttöä tilanteessa, jossa pronomini voi viitata myös naiseen, voidaan pitää harhaanjohtavana ja siten oikeuskielen täsmällisyyden periaatteen vastaisena.

Kyseisten maskuliinimuotoisten pronomien käyttöön näissä säädöksissä saattaa vaikuttaa säädösten laatimisajankohta, jolloin sukupuolineutraaliin ilmaisuun ei vielä kiinnitetty niin paljon huomiota, ja toisaalta myös aiemmin käsitelty lainsäädännön tiiviin ilmaisun ominaispiirre, koska persoonapronominin korvaaminen muulla ilmaisulla voi kasvattaa tekstin pituutta. Varsinkin jos kääntäjä käyttää kyseisiä lainkohtia lähteenään käännoksessä muutoin kuin suoran sitaatin tapauksessa, kyseisten pronomien käyttöä kannattaa mahdollisesti välttää sekä epäkorrektin ilmaisun että epäselvyyden vuoksi ja korvata ne muilla ilmaisuilla tarpeen mukaan. Huddleston ja Pullum (2002, 493) suosittelivat siihen yksikkömuotoisena tulkittavaa *they*-pronominia, jonka käyttö on hyväksyttyä ja vakiintunutta englanninkielessä toisin kuin *he*-pronominin käyttö, jota pidetään useissa kielenkäyttäjryhmissä jo vanhanaikaisena ilmaisuna.

6. PÄÄTELMÄT

Tutkimuksen tavoitteena oli siis selvittää, kuinka englanniksi käännetty säädösteksti ja alun perin englanniksi laadittu säädösteksti toimivat oikeudellisten tekstien kääntäjän lähteinä, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja niissä on sekä mitä kääntäjän täytyy ottaa huomioon käyttäessään niitä oikeudellisten tekstien käännosten lähteinä.

Koska tutkimuksen aineisto oli rajallinen, tutkimuksen tuloksista ei voida tehdä kovin pitkälle meneviä yleistyksiä. Tutkimuksesta nousi kuitenkin esiin tiettyjä linjoja, joita voidaan peilata laajempaan kontekstiin aineiston rajallisuudesta huolimatta. Tutkimuksen tarkoitus oli syventää ymmärrystä oikeudellisten tekstien kääntäjän lähteistä eikä luoda niistä yleistävää mallia. Tuloksia voidaan kuitenkin hyödyntää suuntaa antavina linjauksina siitä, kuinka kyseiset tiedonlähteet – eli tässä tapauksessa käännetty lainsäädäntö ja alkuperäinen lainsäädäntö – voivat toimia oikeudellisten tekstien kääntäjien lähteinä, ja tätä tietoa voidaan mahdollisesti hyödyntää myös tulevissa oikeudelliseen kääntämiseen liittyvissä tutkimuksissa, joita esittelen luvun lopussa.

Tutkimuksessa esitetyn teorian perusteella voisi olettaa, että koska Finlexin englanninkieliset säädöskäännökset ovat nimenomaan käännettyjä tekstejä, niissä käytettäisiin neutraalisti käännettyjä romaanis-germaaniseen oikeusjärjestelmään kuuluvia käsitteitä. Tällä estettäisiin se, että lukija luulisi käännoksessä käytettyjen käsitteiden tarkoittavat täsmälleen samaa kuin englanninkielisen common law -oikeusjärjestyksen käsitteet. Alun perin englanniksi laaditussa Iso-Britannian säädöstekstissä sitä vastoin käytettäisiin luonnollisesti common law -oikeusjärjestelmän termejä. Samaten voitaisiin olettaa, että suomalaisesta säädöksestä tehdyssä käännoksessä rakenteelliset ja muut kielen ominaisuudet muistuttavat suomalaisen oikeuskielen ominaispiirteitä ja englantilaisessa säädöksessä noudatetaan common law -järjestelmään perinteisesti liitettyjä ilmaisutapoja. Näistä ennako-oletuksista huolimatta mitään aineistosta nousseita näkökulmia ei kuitenkaan rajattu pois tai jätetty raportoimatta sen vuoksi, että ne eivät olisi vastanneet tätä teoreettista ennako-oletusta tekstien luonteesta. Tutkimuksen tulokset näyttivät heijastelevan osittain taustakirjallisuudessa esitettyjä väittämiä, mutta aineistosta nousi esiin myös niistä poikkeavia piirteitä.

Aineistoa analysoitiin siis termistön, virkerakenteen ja muiden kielellisten piirteiden osalta. Termistön analyysi jaettiin kolmeen luokkaan aineiston perusteella ilmenneiden piirteiden mukaan. Luokat ovat yhtenevä termistö, synonyyminen termistö ja polyseeminen termistö. Vaikka taustakirjallisuuden perusteella kävi ilmi, että käsitteille on hyvin hankala löytää

täydellisiä vastineita eri oikeusjärjestelmien välillä, tämän tutkimuksen analyysissa niitä löytyi varsin runsaasti. Aineistoni on luultavasti poikkeustapaus siinä mielessä, että Suomen ja Iso-Britannian patenttijärjestelmät ja niihin kuuluvat toimenpiteet ovat jollain tasolla harmonisoituja Pariisin yleissopimuksen ja TRIPS-sopimuksen puitteissa, vaikka valtioiden patenttilainsäädäntö onkin yhä kansallista. Kansainvälisesti samankaltainen sääntely johtaa luonnollisesti yhteneviin toimenpiteisiin ja sitä kautta yhtenevään sanastoon. On myös mahdollista, että termistön otos on osin painottunut yhtenevän termistön suuntaan, koska valitsin otokseeni 25 ensimmäistä sellaista käsitettä, joiden huomasi esiintyvän sekä PAS:ssa että PAE:ssa. Huolellisesta aineiston tarkastelusta huolimatta voi olla mahdollista, että yhteneviä termejä tuli otokseen sen vuoksi runsaasti, että molemmissa teksteissä esiintyvä yhteinen käsite oli helpompi havaita yhtenevien kuin synonyymisten termien kautta.

Tutkimus vahvisti tiedonlähteiden termistön osalta kuitenkin myös sen, että oikeudellisissa teksteissä käytettävä sanasto voi olla paikoin varsin epäyhtenäistä ja synonymia on oikeudellisissa teksteissä yleistä. Vaikka oikeuskielen perusominaisuuksia ovatkin täsmällisyys, johdonmukaisuus ja yksiselitteisyys, tilanteet, jossa samaan käsitteeseen viitataan erilaisilla synonyymisillä termeillä jopa saman säädöksen sisällä, eivät ole lainkaan harvinaisia. Synonymiaa esiintyi PAS:n ja PAE:n välillä myös niin, että samaan käsitteeseen viitattiin yhden säädöksen sisällä johdonmukaisesti vain yhdellä termillä, mutta säädösten välillä termit olivat erilaisia. Taustakirjallisuuden mukaan tämä on hyvin yleistä tapauksissa, jossa tekstit edustavat eri oikeusjärjestelmiä. Vaikka tämän tutkimuksen puitteissa analysoidut romaanis-germaanisen ja common law -oikeusjärjestelmän patenttisäädökset muistuttavatkin poikkeuksellisesti sisällöllisiltä osin toisiaan, termistön epäyhtenäisyys nousi kuitenkin aineistosta selkeästi esille tässäkin tapauksessa.

Rajatun otoksen avulla toteutetussa termistön analyysissa löytyi vain yksi esimerkki polyseemisistä termeistä, mutta taustakirjallisuuden perusteella myös polysemia on hyvin yleistä oikeudellisissa teksteissä. Polyseemisten termien tapauksessa kääntäjän haaste on ensin tunnistaa tällaiset termit, selvittää niiden eri merkitykset itselleen ja pohtia sitten käännöksen kohderyhmä huomioon ottaen, voiko tiedonlähteiden tarjoamia polyseemisiä termejä käyttää juuri siinä yhteydessä.

Laajalti esiintyvän termistön vaihtelun vuoksi säädöksiä tiedonlähteinään käyttävä kääntäjä saattaa hämmentyä useiden eri termien edessä. Tällöin termin valinta täytyy tehdä kääntäjän oikeudellisen yleistiedon perusteella tai konsultoimalla muita luotettavia lähteitä, kuten esimerkiksi oikeussanakirjoja tai termipankkeja. Kielenhuollon näkökulmasta kääntäjien olisi omalta osaltaan kiinnitettävä huomiota käännöksissä käyttämänsä termistön täsmällisyyteen,

yksiselitteisyyteen ja yhtenäisyyteen. Tutkimuksessa analysoidut tiedonlähteet tarjoavat kääntäjälle toki hyödyllistä terminologista tietoa, mutta kääntäjän on kuitenkin aiheellista tutkia synonyymisten ja polyseemisten termien sisältöä ja mahdollisesti valita niistä sen jälkeen parhaiten käännöstilanteeseen sopiva termi, jota käyttää johdonmukaisesti. Kääntäjän on otettava myös käännöksen kohderyhmä huomioon ja mahdollisesti tarjottava käännöksessään valitsemansa termin yhteydessä lisätietoa sen ilmentämästä käsitteestä.

Aineiston virkerakenteen tutkimisen yhteydessä lasketut virkkeiden pituudet vahvistivat sen, että common law -perinteeseen nojaava englantilainen oikeuskieli on suomalaisen oikeuskieleen verrattuna tyypillisesti monisanaisempaa ja mahdollisesti myös monimutkaisempaa. Suomalaisen oikeuskielen ilmaisu on perinteisesti ollut yksinkertaisempaa, eikä romaanis-germaaninen oikeusjärjestelmä suosi tyyllisiä yksityiskohtia ja rituaalisuutta samalla tavoin kuin common law -perinne. Tutkimuksessa kävi tosin myös ilmi, että PAE:ssa esiintyy enemmän hierarkkisen listan muodossa esitettyjä pitkiä virkkeitä, jotka voivat olla lukijalle jopa helpompia ymmärtää kuin lyhyemmät virkkeet, joita ei ole esitetty listana. Ilman tarkempaa analyysia on mahdoton sanoa, mistä virkkeiden pituuksien erot PAS:ssa ja PAE:ssa tarkalleen johtuvat, vaikkakin on todennäköistä, että erot johtuvat osaltaan Suomen ja Iso-Britannian lainsäädännön laatimistapojen eroista. PAS nimittäin noudattaa virkerajoiltaan Suomen Patenttilakia, joten suomen kielen suppeampi oikeuskielen ilmaisutapa voi näin ollen näkyä myös Patenttilain käännöksessä. Kielenhuollollisesta näkökulmasta kääntäjän olisi kuitenkin pyrittävä selkeään ja ymmärrettävään ilmaisuun. Sen vuoksi voidaan olettaa, että suomalaisen Patenttilain käännöksessä ilmenevät Suomen oikeuskielestä kumpuavat selkeämmät virkerakenteet toimisivat hyödyllisempänä lähteenä oikeudellisten tekstien kääntäjälle tässä tapauksessa. Kääntäjän kannattaa myös harkita virkkeiden jakamista useammiksi lauseiksi, jos se on käännöksen puitteissa mahdollista.

Muita kielellisiä piirteitä analysoitaessa kävi ilmi, että PAS:ssa esiintyy verrattain paljon perinteisesti amerikanenglannin varianttiin kuuluvana pidettyä ainesta sekä ortografisesta että terminologisesta näkökulmasta katsottuna. Toisaalta tämä oli yllättävää, koska oikeusministeriön julkaisemissa säädöskäännösohjeissa (Käyhty 2002) ministeriön ilmoitetaan nojaavan ainakin termityöskentelyssään englantilaiseen lainsäädäntöön. Toisaalta leimallisten britti-ilmausujen käytön välttäminen voi olla myös perusteltua siinä mielessä, että sillä tavoin voidaan ilmaista lukijalle, että teksti ei käsittele englannin oikeutta, vaan vierasta oikeusjärjestelmää. Tämä kuitenkin osaltaan osoittaa, että vaikka Finlex-säädöskäännökset

voivat olla oiva tiedonlähde oikeudellisten tekstien kääntäjälle, niitäkin on käytettävä kriittisesti ja harkiten.

Aineiston muiden kielellisten piirteiden analyysissä nousi yllättävästi esiin se, että myös Patenttilain käännöksessä käytettiin latinankielisiä sitaattilainoja. Vaikka PAS:ssa esiintyi vain yhtä lainaa yhteensä viisi kertaa, se oli kuitenkin merkittävää, koska suomenkielisessä Patenttilaissa latinankielisiä sitaattilainoja ei esiintynyt lainkaan. Taustakirjallisuudessa esitettiin, että oikeudellisten tekstien kääntäjän tulisi välttää kielellistä ainesta, joka liittyy kiinteästi toiseen oikeusjärjestelmään, ja käyttää yleisesti ymmärrettäviä ja neutraaleja termejä. Tämän vuoksi oletin, että suomalaisissa säädösteksteissä hyvin harvoin esiintyviä latinankielisiä sitaattilainoja ei esiintyisi Patenttilain käännöksessäkään. Kääntäjän olisi kuitenkin suositeltavaa pyrkiä käännöksessään yksiselitteisyyteen ja ymmärrettävyyteen ja näin ollen pitäytyä käyttämästä latinankielisiä sitaattilainoja tai ainakin selittää niiden merkitys käännöksessään, koska latinankielisen aineksen merkintätavat ja merkitykset vaihtelevat suuresti eri oikeuskielien ja -järjestelmien välillä.

Muiden kielellisten piirteiden analyysi myös osoitti, että molemmissa säädöksissä käytetään sukupuolta määrittäviä persoonapronomineja, vaikka niiden käyttö ei lähteiden mukaan ole enää suotavaa eikä korrektaa oikeudellisessa englannissa. Maskuliinisten persoonapronominien käyttö tilanteissa, joissa henkilön sukupuolta ei ole määritelty, voi myös ohjata lukijaa väärään tulkintaan. Kääntäjän olisi hyvä kiinnittää myös tähän aspektiin huomiota ja pohtia, voisiko hän omassa käännöksessään mahdollisesti suosia sukupuolineutraalia kieltä ja korostaa näin käännöksensä asiallisuutta sekä välttää näin myös osaltaan mahdollisia väärinkäsityksiä.

Kansainvälisesti vertaileva tarkastelu osoittaa, että viimeksi kuluneen neljännesvuosisadan aikana oikeuskielen ymmärrettävyys näyttää lisääntyneen useissa tärkeissä suhteissa. Vaikeataajuisuuden ongelma on tiedostettu aiempaa paremmin, ja kielenhuoltoa on eri maissa tehostettu, jotta hallinto- ja oikeuskieli avautuisi tavalliselle kansalaiselle. Ponnisteluja oikeus- ja hallintokielen kehittämiseksi, nimenomaan sen ymmärrettävyyden lisäämiseksi, tarvitaan kuitenkin jatkossakin (Mattila 2008, 1163–1164). Tämän tutkimus onkin osaltaan selventänyt, millaisia eväitä tutkitut englantilaiset ja suomalaiset tiedonlähteet tarjoavat oikeudellisten tekstien kääntäjälle oikeuskielen kehityksen tukemiselle omilla käännöksissään.

Kaikille edellä esitellyille oikeudellisten tekstien esimerkiksi täsmällisyyteen ja siten mutkikkouteen liittyville ongelmille kääntäjä ei voi mitään. Toisaalta on kuitenkin tekijöitä,

joihin kääntäjä voi vaikuttaa. Sellaisia ovat Mattilan (2008, 1152) mukaan esimerkiksi jähmettyneistä ja sisäänlämpiävistä perinteistä sekä oikeuden arvovallan liiallisesta pönkittämisestä johtuva monisanaisuus. Sama koskee juridisten tekstien heikkoa jäsentämistä, turhia kielellisiä rituaaleja oikeudellisissa asiakirjoissa sekä oikeuskielen arkaaista ja usein harhaanjohtavaa termistöä.

Tämä tutkimus voi auttaa kääntäjää tiedostamaan oikeudellisen kääntämisen ja siihen liittyvien tiedonlähteiden haasteita. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että oikeudellisen kääntämisen tiedonlähteillä on omat vahvuutensa ja rajoituksensa. Yksi tärkeä kääntäjän ammatilliseen kompetenssiin kuuluva taito onkin tuntea lähteistä saatavaan tietoon liittyvät kyseiset rajoitukset ja vahvuudet. Siten kääntäjä voi nojautua aina parhaiten kulloiseenkin tilanteeseen sopivaan tiedonlähteeseen, joka tämän tutkimuksen perusteella voi tietyissä tilanteissa olla englanninkielinen käännös Suomen lainsäädännöstä ja toisissa taas alun perin englanniksi laadittu brittisäädös. Näin ollen kääntäjä voi saavuttaa parhaan mahdollisen lopputuloksen hyödyntämällä ja yhdistelemällä erilaisia oikeuslähteitä ja oikeudellisen informaation lähteitä sekä hankkimalla vankan yleistiedon eri oikeusjärjestelmistä ja oikeuskielistä. Kun kääntäjällä on kattavaa pohjatietoa, hän pystyy selvemmin näkemään tiedonlähteiden toimivuuden kussakin käännöstilanteessa ja tuottamaan laadukkaan, uskottavan ja ennen kaikkea tilanteeseen sopivan käännöksen.

Tämän tutkimuksen tuloksia voisi hyödyntää pohjana useassakin lisätutkimuksessa varsinkin Finlex-säädöskäännösten osalta, joita on tutkittu hyvin vähän verrattuna niiden runsaaseen käyttöön tiedonlähteenä. Lisätutkimusten avulla voitaisiin esimerkiksi kartoittaa, onko Finlex-säädöskäännöksillä joitakin yhteisiä tunnusomaisia piirteitä, joista oikeudellisten tekstien kääntäjän olisi hyvä olla tietoinen. Yksi tällaisista piirteistä voisi olla esimerkiksi latinankielisten lainojen käyttö. Olisi mielenkiintoista selvittää, oliko tutkimuksessani esiin noussut latinankielisen sitaatin käyttö, jota ei ilmennyt säädöskäännöksen alkutekstissä, poikkeus vai pikemminkin yleinen käytäntö. Edelleen voisi tutkia, löytyykö latinankielistä ainesta enemmän vanhemmista vai uudemmissa käännöksistä, ja suositaanko vain tiettyjen sitaattilainojen käyttöä vai onko lainojen käytössä hajontaa. Tällaiseen tutkimukseen voisi esimerkiksi yhdistää haastattelututkimuksen ja selvittää Oikeusministeriöltä, kuinka säädöskäännösten kääntäjät, kääntäjäryhmät, oikolukijat tai konsultoidut juridiset tai kielelliset asiantuntijat mahdollisesti vaikuttavat osaltaan säädöskäännöksissä esiintyviin piirteisiin.

LÄHTEET

- Aarnio, Aulis 1989. *Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja*. WSOY, Porvoo.
- Beveridge, Barbara J 2002. Legal English. How It Developed and Why It Is Not Appropriate for International Commercial Contracts. Mattila, Heikki E. S. (toim.), *The Development of Legal Language. Papers from an international symposium held at the University of Lapland, September 13–15, 2000*. Kauppakaari, Finnish Lawyers' Publishing, Helsinki. 55–79.
- Björne, Lars 1991. Siviilioikeuden systematiikan kehityksestä. Letto-Vanamo, Pia (toim.), *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Gaudeamus, Helsinki. 307–319.
- Black's Law Dictionary* 2004. Päätoimittaja Bryan A. Garner. Kahdeksas painos. Thomson/West, St. Paul.
- Bowker, Lynne 2000. Towards a Methodology for Exploiting Specialized Target Language Corpora as Translation Resources. *International Journal of Corpus Linguistics* vol. 5 (1). 17–52.
- Eriksson, Lars D. 1999. Oikeuden polyfonia. Jyränki, Antero (toim.), *Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja B:7. Turun yliopisto, Turku. 35–42.
- EU – DG Translation. <http://ec.europa.eu/dgs/translation/index_en.htm>. Viitattu: 4.9.2012.
- Falck, Arjaleena 2002. *Translation of Legal Languages. The Influence of the European Union On the Finnish Legal Language*. Helsingin yliopisto, Englannin kääntämisen ja tulkkauksen pro gradu -tutkielma.
- FINLEX® – Valtion säädöstietopankki. <<http://finlex.fi/fi/>>. Viitattu: 17.7.2012.
- Gémar, Jean-Claude 2006. Traduction spécialisée et droit. Langages du droit, styles et sens. Gotti, Maurizio & Susan Šarčević (toim.), *Insights into Specialized Translation*. Peter Lang AG, Bern. 79–106.
- Gotti, Maurizio & Susan Šarčević (toim.) 2006. *Insights into Specialized Translation*. Peter Lang AG, Bern.

- Haarmann, Pirkko-Liisa & Marja-Leena Mansala 2007. *Immateriaalioikeuden perusteet*. Talentum, Helsinki.
- Haigh, Rupert 2009. *Legal English*. Second Edition. Routledge-Cavendish, London and New York.
- Hiltunen, Risto 1990. *Chapters on Legal English. Aspects Past and Present of the Language of the Law*. Suomalaisen tiedeakatemia toimituksia, Sarja B; 251. Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki.
- Hiltunen, Risto 2001. ”Some Syntactic Properties of English Law Language”: Twenty-five Years after Gustafsson (1975). Hiltunen, Risto, Keith Battarbee, Matti Peikola & Sanna-Kaisa Tanskanen (toim.), *English in Zigs and Zags*. Anglicana Turkuensia No 23. University of Turku, Turku. 53–66.
- Hiltunen, Risto 2012. The Grammar and Structure of Legal Texts. Tiersma, Peter M. & Lawrence M. Solan (toim.), *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford University Press, New York. 39–51.
- Ho-yan Chan, Clara 2011. The use and translation of Chinese legal terminology in the property laws of mainland China and Hong Kong. *Terminology* 17:2. 249–273.
- Huddleston, Rodney D. & Geoffrey K. Pullum 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Husa, Jaakko 2008. Funktionalistisen oikeusvertailun perinne ja oikeuskielen kääntäminen – *Ernst Rabel* ja oikeuskieli fasadina. Foley, Richard, Tarja Salmi-Tolonen, Iris Tukiainen & Birgitta Vehmas (toim.), *Kielen ja oikeuden kohtaamisia*. Heikki E.S. Mattilan juhla- ja muistokirja. Talentum, Helsinki. 89–104.
- Intellectual Property Office – Patents. <<http://www.ipo.gov.uk/types/patent.htm>>. Viitattu: 23.9.2012.
- Jyränki, Antero 1999. Oikeus omaan kieleen – demokratia – oikeusvaltio. Jyränki, Antero (toim.), *Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja B:7. Turun yliopisto, Turku. 91–104.
- Kinnunen, Tuija 1997. *Lakitekstien kääntäminen*. Tampereen yliopisto, Saksan kielen kääntämisen ja tulkkauksen pro gradu -tutkielma.

- Kinnunen, Tuija 2006. *Käännös oikeudenkäyntiaineistona. Lakitekstien tulkinta oikeuskäsitteiden kääntämisen näkökulmasta*. Acta Universitatis Tamperensis; 1173, Tampereen yliopisto. Saatavilla pdf-muodossa: <<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6720-5.pdf>>.
- Kinnunen, Tuija 2008. Oikeuskäsitteiden tulkinta kääntäjän näkökulmasta. Foley, Richard, Tarja Salmi-Tolonen, Iris Tukiainen & Birgitta Vehmas (toim.), *Kielen ja oikeuden kohtaamisia*. Heikki E.S. Mattilan juhlaKirja. Talentum, Helsinki. 115–139.
- Kiukkonen, Petri 2006. *WWW kääntäjän apuvälineenä*. Tampereen yliopisto, käännöstieteen (englanti) pro gradu -tutkielma. Saatavilla pdf-muodossa: <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01219.pdf>>.
- Korhonen, Rauno 2010. Oikeudellinen tieto ja viranomaisen neuvontavelvollisuus. Mattila, Heikki E. S., Aino Piehl & Sari Pajula (toim.), *Oikeuskieli ja säädöstieto*. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki. 261–276.
- Käyhty, Jaana (toim.) 2002. *Säädösten kääntäminen vieraille kielille. Ohjeita kääntäjille*. Oikeusministeriön toiminta ja hallinto 2002:21. Oikeusministeriö, Helsinki.
- Lehto, Leena 1985. Methodological aspects of legal translation. Tommola, Jorma & Keith Battarbee (toim.), *CDEF 84. Papers from the Conference of Departments of English in Finland*. Turun yliopiston englantilaisen filologian julkaisuja 7. Turun yliopisto, Turku. 147–176.
- Lehto, Leena 1999. Juridisten tekstien kääntämisen yleisistä ongelmista. Jyränki, Antero (toim.), *Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja B:7. Turun yliopisto, Turku. 119–130.
- Mattila, Heikki E. S. 1999. Oikeusvertailun lingvistiset hankaluudet. Jyränki, Antero (toim.), *Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja B:7. Turun yliopisto, Turku. 107–118.
- Mattila, Heikki E. S. 2000. Oikeuskulttuuri ja lakikielen tutkimus. *Lakimies* 1/2000. 28–38.
- Mattila, Heikki E. S. 2002. *Vertaileva oikeuslingvistiikka*. Kauppakaari, Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

- Mattila, Heikki E. S. 2008. Oikeuskielen muutokset nykymaailmassa. *Lakimies* 7–8/2008. 1149–1165.
- Mattila, Heikki E. S. 2010. Suomalaisen oikeuskielen ominaispiirteet. Mattila, Heikki E. S., Aino Piehl & Sari Pajula (toim.), *Oikeuskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta*. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki. 181–213.
- Mattila, Heikki E. S. 2011. *Tieteen termistö -hanke. Oikeustieteellisen termisanakirjan (termitietokannan) tarve. Alustus 8.4.2011*. Powerpoint-esitys.
- Mattila, Heikki E. S. 2012. *Oikeuskielen kääntäminen*. Powerpoint-esitys. Esitetty SKTL:n tilaisuudessa 29.5.2012.
- Naskali, Päivi 1993. ”Viitatussa kohdassa mainittuna aikana”. Partisiippiattribuutit lakikielen ongelmana. *Kielikello* 1993:2. 22–26.
- The National Archives: Legislation.gov.uk. <<http://www.legislation.gov.uk/>>. Viitattu: 17.7.2012.
- Niemivuo, Matti 2008. *Lain kirjain. Lakitekniikka ja lakikieli*. Edita, Helsinki.
- Oikeuslaitos – Tuomioistuimet. <<http://www.oikeus.fi/4323.htm>>. Viitattu: 11.9.2012.
- Palmgren, Sten 2002. Legal Swedish and Legal Finnish. Mattila, Heikki E. S. (toim.), *The Development of Legal Language. Papers from an international symposium held at the University of Lapland, September 13–15, 2000*. Kauppakaari, Finnish Lawyers’ Publishing, Helsinki. 153–163.
- Pasanen, Päivi 2009. *Merenkulun turvallisuuden koetinkiviä. Terminologisen tiedon poiminta teksteistä*. Helsinki University Translation Studies Monographs 5, Helsingin yliopisto. Saatavilla pdf-muodossa: <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19287/merenkul.pdf?sequence=2>>
- Pesonen, Teemu 2003. *Difficulties in legal translation. Linguistic and legal problems*. Helsingin yliopisto, Englannin kääntämisen ja tulkkauksen pro gradu -tutkielma.
- Piehl, Aino 2005. Ymmärrettävyyttä etsimässä. *Virallinen lehti* 60/ 25.5.2005. 18–19.
- Piehl, Aino, Matti Räsänen & Salli Kankaanpää 2009. Kohti parempaa säädöskieltä. *Kielikello* 2009:2. 19–22.
- Piehl, Aino 2011. Kotus kysyi, puolueet vastasivat – virkakielen parantaminen hallitusohjelmaan. *Kielikello* 2011:1. 4–8.

- Pitkänen-Heikkilä, Kaarina 2012. Kuulumisia Tieteen termipankista. *Terminfo* 1/2012. Saatavilla verkossa: <<http://www.terminfo.fi/index.php?mid=2&pid=32&aid=2207>>
- Plain English Campaign Homepage. <<http://www.plainenglish.co.uk>> Viitattu: 30.7.2012.
- Probirskaja-Turunen, Svetlana 2005. *Korpusvetoinen juridinen kääntäminen*. Tampereen yliopisto, käännöstieteen (venäjä) lisensiaatintutkimus. Saatavilla pdf-muodossa: <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00033.pdf>>.
- Reiman, Mika 1995. *Legal translation and multilingualism in the European Union with special reference to the Finnish language*. Helsingin yliopisto, Englannin kääntämisen ja tulkkauksen pro gradu -tutkielma.
- Sajavaara, Anu 1999. Oikeuskielet Euroopan unionin toimielimissä. Jyränki, Antero (toim.), *Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja B:7. Turun yliopisto, Turku. 131–144.
- Sandrini, Peter 1996. *Terminologiearbeit im Recht: Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers*. TermNet, Wien.
- Šarčević, Susan 2000. *New Approach to Legal Translation*. Kluwer Law International, The Hague – London – Boston.
- Tuomi, Jouni. & Anneli Sarajärvi 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Varantola, Krista 1998. Mitä kääntäjä odottaa sanakirjaltaan? *Terminfo* 3/1998.
- Vilokkinen, Natasha 2002. *Kääntäjän tiedonhankinta*. Tampereen yliopisto, englanninkielen kääntämisen ja tulkkauksen pro gradu -tutkielma. Saatavilla pdf-muodossa: <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00155.pdf>>.
- Virtaniemi Asta 1993. ”Hyväksymisen peruuttamista koskeva päätös”. Joitakin säädöskielen ongelmia. *Kielikello* 1993:1. 11–15.
- Weckström, Outi 2006. *The Legalities of Legal Translation with reference to English translations of three Finnish enactments*. Helsingin yliopisto, Englantilaisen filologian pro gradu -tutkielma.

ENGLISH SUMMARY

Original and translated texts as information sources in legal translation

Study of patent legislation

Introduction

In the contemporary world, the growing international intercourse of legal relationships, the integration of Europe and the trends in the world economy have emphasised the importance of legal translation (Mattila 2012, 3). In order for the legal translators to produce accurate and high-quality translations for different purposes, they need to be aware of relevant information sources and the strengths and limitations of the said sources.

This study analyses the similarities and differences between an English translation of a Finnish act and an original English act from the point of view of using them as information sources in legal translation. The purpose of the thesis is to establish how the English translation of an act and an English act serve as information sources in legal translation and which are the issues a legal translator needs to take into account when using them. The study analyses the above-mentioned aspects by comparing and examining the English translation of the Finnish Patents Act (Patenttilaki 550/1967) and the English Patents Act 1977 mainly via qualitative research methods and empirical analysis.

The study aims to increase the knowledge of different information sources in legal translation and their usability which may benefit translators in their every-day work and also enable them to pay attention to the development of legal language.

First the study outlines the unique attributes of legal languages and legal texts and presents the legal systems on which the languages are based. Then information sources in translation and particularly in legal translation are examined. The theoretical background for the research is followed by a brief introduction to the research data and the research method. Then the research data is analysed by combining qualitative and quantitative analysis. After presenting the findings arising out of the analysis, the study concludes with a discussion of the results.

Legal languages and legal systems

Legal language is a language for special purposes, as a result of which it has certain characteristics which differ from ordinary language, for example, on the level of syntax and

style. Legal language is characterised especially by the use of technical terms, the nature and number of which vary according to the branch of law. It is common for all legal languages that they are often conservative, even archaic, and contain complex syntactic structures (Mattila 2010, 181–182). Special terminology and complex structures aim for accurate and precise expression of complex matters but they also may make legal texts difficult to understand (Pesonen 2003, 4).

As a product of history, all law is considerably culture-specific. Therefore, legal concepts often appear in only one legal system or some legal systems (Lehto 1999, 122). In effect, the concepts of various legal systems – let alone the terms used as external expressions of the concepts – always differ from each other to some extent. From a worldwide perspective, the most important practical differences are those between the conceptual systems of two major legal families, the common law and the Roman-Germanic law (Kinnunen 2006, 39–40).

Common law is the legal system of countries like the United Kingdom, the United States, Canada, Australia and a number of other countries which were once colonies of the British Empire. Roman-Germanic system is used particularly in the continental Europe, including Finland, and in Latin America (Mattila 2002, 166–167). Common law is based on the interpretation of past precedential decisions of courts even though for example in England, the amount of statutory law is already considerable (Niemi 2008, 245). The Roman-Germanic system on the other hand is based on the interpretation and application of statutory law in the context of each individual case at hand (Hiltunen 1990, 13–15).

English as legal language has been influenced by Middle English, Latin and French. Latin is still used in legal English as phrases and expressions among modern English. Due to its history, the legal terminology in England is very unique in part and some legal terms may have different meanings in continental Europe and in England (Mattila 2002, 448–452). In addition to the terminology, also the style and structure of legal English differ from standard English. The style of legal English is very detailed, formalistic and archaic. Campaigns like the Plain Language Movement have attempted to simplify legal English in order to make it more accessible to the general public (Beveridge 2002, 77). In legal Finnish, on the other hand, the expression is traditionally simpler and there are fewer archaic and ceremonial elements than in legal English (Lehto 1985, 160). The major problems of the Finnish legal language have been considered to be long and complex sentences and the excessive use of participial attributes and subordinate clauses (Naskali 1993, 22–26). There has been active campaigning for more understandable legal language in Finland, and studies show that legal Finnish has indeed become more comprehensible during the last decades (Falck 2002, 32, 92).

All the above-mentioned elements, i.e. the unique terminology, structure and style of legal languages, present challenges for a legal translator. In addition to a sufficient knowledge of legal systems and the special features of legal languages, a legal translator also needs reliable information sources to be able to produce high-quality translations.

Information sources in translation

Relevant information sources are crucial to a legal translator and also the knowledge of how to use them efficiently and being aware of their potential risks and limitations is important since information sources are always limited in some ways (Mattila 2002, 531). Multilingual dictionaries and terminology banks are considered to be the conventional information sources in legal translation. Legal dictionaries, especially encyclopedic dictionaries, contain not only legal definitions but also substantive information. Printed dictionaries are being increasingly replaced by electronic dictionaries and terminology banks. Even though dictionaries are easily available and quick to use, it can be argued that dictionaries represent metalanguage and not the authentic and natural language used in legal texts. Therefore a legal translator should also use monolingual sources produced both in the source language and the target language, such as monolingual dictionaries, encyclopaedias, and more importantly, legislation (Probirskaja-Turunen 2005, 16–17).

Method and research data

The study is carried out by descriptive analysis of a limited amount of data, i.e. one translated act and one original act in the same field of law, in this case patent legislation. The research data consists of the unofficial English translation of the Finnish Patents Act (referred to as PAS) and the English Patents Act 1977 (referred to as PAE). The translated act is available in the Finlex data bank (<http://www.finlex.fi>) and the English act on the official page of UK legislation (<http://www.legislation.gov.uk/>). The patent legislation is somewhat harmonised on an international level because the Paris Convention for the Protection of Industrial Property and the Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) have set down common standards for intellectual property regulation in several countries, including the United Kingdom and Finland.

The data was analysed in three categories created on the basis of the features of the data: terminology, sentence structure and other linguistic features. The features in these categories were studied by means of quantitative and qualitative content analysis. Terminology was analysed by comparing the terms referring to a sample of legal concepts appearing in both acts. The sentence structure was studied by calculating the length of the sentences in both acts

and examining how the sentences were structured, and other linguistic features were examined by discussing the use of British and American English, Latin expressions and gender-neutral language in the data.

Analysis

The terminology of the research data was examined by analysing a sample of 25 concepts appearing both in PAS and PAE. The terms referring to the concepts were divided into three categories based on their characteristics. The categories are i) consistent terminology, ii) synonymous terminology and iii) polysemous terminology. Polysemy refers to cases where one term expresses a number of concepts. In legal language, polysemes are usually hierarchical or overlapping. Synonymy is a reverse phenomenon compared to polysemy where a number of terms refer to only one concept. Synonymy may appear in different languages, different legal systems or within one language and legal system (Mattila 2002, 171, 177).

16 of the 25 concepts, i.e. 64%, belong to the category of consistent terminology which means that both PAS and PAE used the same term to refer to one common concept. The proportion of consistent terms is quite large since based on the background literature, equivalent terms are very rare in texts representing two different legal families. The reason for this result might be the fact that patent legislation has been harmonised on an international level as mentioned above. In such a situation, a translator using PAS and PAE as information sources can consider the terms to be equivalent.

The category of synonymous terminology contains concepts which have been referred to by two or more synonymous terms either in one or both of the acts, or so that one term is used in one act and another synonymous term in the other to refer to the same concept. 8 of 25 concepts in the sample belonged to this category which is 32%. Five of them were cases of synonymy within one act and in three cases, synonymy appeared between the acts. Even though accuracy and precision are typical features of legal language, synonymy is very common in legal texts and thus, the existence of synonymous terms was expected on the basis of the literature. Varying terminology presents a challenge to legal translators and they might have to consult other information sources to define which term is the most suitable for each translation.

The analysed sample contained only one example of polysemous terminology. The result may be due to the limited size of the sample because based on the literature, polysemy is very common in legal languages. A legal translator needs to pay particular attention to polysemous

terms as the readers of the translation may know a different meaning of the term than the one the translator intends to convey. Therefore the translator might need to explain and specify these terms in the translations.

The analysis of the sentence structure revealed that the average length of the sentences in PAS was 31.9 words and in PAE 37.8 words. The difference may reflect the traditionally more verbose expression of legal English which uses repetition for ceremonial purposes. Since PAS follows the sentence boundaries of the original text, i.e. the Finnish Patents Act, the sentence structure of PAS may be simpler because it is influenced by the features of legal Finnish. PAE also contains a number of sentences constructed in the form of a list where hierarchical parts of the sentence are separated into sections and subsections. These sentences, which are quite rare in PAS, are usually very long and may affect the average length of the sentences. However, it seems that a legal translator would find PAS more suitable as an information source with regard to sentence structures when producing a clear and understandable translation.

The analysis of the use of British and American English in the research data showed that while PAE was completely consistent in using the traditionally British spelling and vocabulary, PAS used both British and American spelling. For example, all verbs ending in *-ise/-ize* were spelled with *z* in PAS but there was mixed use of *s* and *z* in words ending in *-isation/-ization*. There was also a difference with regard to vocabulary as PAS used the traditionally American terms *mail* and *mailing* when PAE used the English term *post* to refer to the same concept.

As for the use of Latin, there was one example of Latin phrases in both acts. The phrase *mutatis mutandis* appeared in PAS a number of times and the phrase *prima facie* was used consistently in PAE. The literature indicates that Latin phrases would be quite common in the English legal language but on the other hand, increasingly rare in the Finnish statutory language. Therefore, the use of Latin in the PAS was somewhat a surprise because there are no Latin phrases in the original Finnish Patents Act. Legal translators should pay attention to the use of Latin in their translations since the use of Latin in modern legal English has been recommended to be avoided in order to avoid misunderstandings among the readers.

The situation of gender-neutral language is similar in both PAS and PAE. The masculine pronoun *he* is used throughout the research data and no gender-neutral alternatives for it appear. *He* is recommended to be avoided in modern English when referring to a person whose sex is not specified and it also may colour the interpretation of the text inappropriately.

Substituting the pronoun *he* with a gender-neutral pronoun when the sex of the person in question is not specified should be at least considered by a legal translator when using these acts as an information source.

Conclusion

In summary, there was both consistent and varying use of terminology as well as differences in the sentence structure in the research data. The use of other linguistic features such as American and British English, Latin phrases and gender-neutral language was also found to be something to pay attention to as a legal translator. It can be stated on the basis of this study that original and translated texts have both strengths and limitations as information sources in legal translation. Therefore it is essential for a legal translator to know the benefits and risks of these sources and this study may be of assistance to the translators in that aspect. A legal translator may achieve the best result by combining sources such as the ones analysed in this study and by obtaining a wide knowledge of the field of law. Legal translators cannot influence all problematic issues in legal texts but by choosing their information sources carefully and by assessing the information provided by them critically, they may participate in the development of the legal language in a more accessible direction.